

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN-RUSYA EKONOMİK
İLİŞKİLERİ

Kamran İSMAYILOV

2501171866

TEZ DANIŞMANI

Dr.Öğr. Üyesi Sinem KUTLU HORVATH

İSTANBUL - 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : KAMRAN İSMAYILOV Numarası : 2501171866
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İKTİSAT TEORİSİ Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ SİNEM KUTLU
HORVATH
Tez Savunma Tarihi : 27.02.2020 Saati : 13.00
Tez Başlığı : BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAIJAN-RUSYA EKONOMİK İLİŞKİLERİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ÖYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ SİNEM KUTLU HORVATH		Kabul
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ İPEK M. YURTTAGÜLER		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜLDEN POYRAZ ŞENGÜN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ HÜLYA DENİZ KARAKOYUN		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ İREM YALKI BERKER		

ÖZ

BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN-RUSYA EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Kamran ISMAYILOV

Araştırma, Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik işbirliğinin geliştirilmesinde rol oynayabilecek potansiyel unsurları konu edinmektedir. Bahsi geçen bu potansiyel unsurlar; malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün alışverişi vasıtasıyla karşılıklı yarar sağlayacak alanların belirlenmesini kapsamaktadır. Hem Rusya hem de Azerbaycan için, ekonomik ve politik müttefikler oluşturmak çok önemlidir. İki ülke arasında böyle bir stratejik ortaklığın kurulması bu amaca hizmet edecektir. İkincil amaçlar; devlet egemenliğini sağlama, bölgede barışı ve istikrarı sağlama, küresel enerji güvenliğini sağlama ve Rusya ve Azerbaycan ekonomilerini geliştirme olarak sıralanabilir. Bu amaçlara ulaşılması ortak hedefleri olan ülkeler arasında uzun vadeli bir işbirliği doğuracaktır. Stratejik ortaklık, komşu ülkelerin gerçek ekonomik entegrasyonunda gerekli bir aşamadır.

Çalışma, ülkelerarası etkileşimi genişletmek için Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine yönelik analiz yapmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Rusya, Azerbaycan, ekonomik ilişkiler, işbirliği, entegrasyon.

ABSTRACT

AZERBAIJAN-RUSSIA ECONOMIC RELATIONS AFTER INDEPENDENCE

Kamran ISMAYILOV

The research focuses on potential factors that can play a role in developing economic cooperation between Russia and Azerbaijan. These mentioned potential elements cover the identification of areas of mutual benefit through the exchange of goods, services, capital and labor. Establishing such a strategic partnership between the two countries will serve this purpose. Secondary goals are; State sovereignty, peace and stability in the region, ensuring global energy security and improving the economies of Russia and Azerbaijan. Achieving these objectives will result in a long-term cooperation between countries with common goals. Strategic partnership is a necessary step in the real economic integration of neighboring countries.

The study aims to analyze the development of economic cooperation between Russia and Azerbaijan in order to expand the interaction between countries.

Key words: Russia, Azerbaijan, economic relations, cooperation, integration.

ÖNSÖZ

Uzun, zevkli bazen de yorucu ve sıkıntılı yolun ürünü olan bu tezin hazırlanıp ortaya çıkmasında beni destekleyen bir çok kişiye teşekkürlerimi ve şükranlarımı iletmek isterim. İlk olarak beni ve seçimlerimi destekleyen, kıymetli ve değerli zamanını bana ayırıp bilgi ve yardımlarını paylaştan, bu uzun serüvende beni yalnız bırakmayan değerli Danışman Hocam Dr.Öğr.Üyesi SİNEM KUTLU HORVATH'a en içten ve samimi teşekkürlerimi sunarım. Hocamın bana olan dikkati ve yardımı olmadan bu çalışmayı bitirmeyi başaramazdım.

Çalışmam süresinde benimle ilgilenen, zor zamanlarımda desteğini esirgemeyen babama, ablalarım, fikir ve düşüncelerini aktaran arkadaşlarıma, en başta ise Türkiye'deki eğitim sürem boyunca bana dua eden, inanan, beni heyecanla bekleyen anneme çok minnettarım.

KAMRAN İSMAYILOV

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM.

YENİ DÖNEM RUSYA VE AZERBAYCAN EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

1.1. Sovyetler Birliği Sonrası Dönemde Rusya ile Azerbaycan Arasındaki Ekonomik Bağların Gelişmesi İçin Teorik Ön Koşullar	4
1.1.1. Sovyetler Birliği Sonrası Dönemde Rusya ile Azerbaycan Arasındaki İlişkilerin Kurulması Temelleri	4
1.1.2. Uluslararası İşbölümü ve İkili İlişkiler	9
1.1.3. Uluslararası İşbölümü Teorileri	12
1.2. Düzenleyici Çerçeve ve Ekonomik Etkileşimin Aşamaları.	14
1.2.1. Birinci Aşama 1991-1994.....	14
1.2.2. İkinci Aşama 1994-1997.....	15

1.2.3. Üçüncü Aşama 1997-2000.....	16
1.2.4. Dördüncü Aşama 2001-2010.....	17
1.2.5. Beşinci Aşama 2010-2020.....	18
1.3. İkili Entegrasyonun Makroekonomik Faktörleri.....	21
1.3.1. Rusya ve Azerbaycan Ekonomik Modellerinin Benzer ve Farklı Yönleri	21
1.3.2. İnsani Gelişme Endeksi ve Göstergeleri.....	26
1.3.3. Gayrisafi Yurt İçi Hasılanın Ülkeler Arası Farklılıklara Göre Karşılaştırılması.....	28
1.3.4. Petrol ve Doğal Gaz Üretim, Tüketim ve Ticareti.....	31

İKİNCİ BÖLÜM.

RUSYA VE AZERBAYCAN ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERİN ÇAĞDAŞ ANALİZİ

2.1. İkili Ticaretin Yapısı, Hacmi, Dinamikleri.....	35
2.1.1. Ticaret Ciro su.....	35
2.1.2. Azerbaycan ve Rusya Arasındaki İhracat Dinamikleri.....	39
2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	43
2.2.1. Azerbaycan'a Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	43
2.2.2. Rusya'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	53
2.3. Göç Hareketleri.....	57
2.3.1. Modern Göç Politikasının En Önemli Faktörleri.....	57
2.3.2. Yasadışı Göçle Mücadelede İşbirliği.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.

RUSYA VE AZERBAIJAN EKONOMİK İŞBİRLİĞİ: BEKLENTİLER VE ÇELİŞKİLER

3.1. Rusya ve Azerbaycan'ın DTÖ'ye Katılımı.	66
3.1.1. Rusya'nın DTÖ'ye Katılımı	66
3.1.2. Azerbaycan'ın DTÖ'ye Katılımı.	69
3.2. Ekonomik İlişkilerde Sorunlar Ve Üstesinden Gelme Yolları.	74
3.2.1. Ulaşım sorunları.....	75
3.2.2. Vergi sorunları	77
3.2.3. Gümrük sorunları.....	78
3.2.4. Bankacılık sektörünün sorunları	78
3.2.5. Yargı sorunları	79
3.2.6. Bölgesel sorunlar	79
3.2.7. Jeopolitik sorunlar.....	83
3.3. Azerbaycan'ın Rusya İle Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesi Perspektifleri ...	86
3.3.1. Rusya ve Azerbaycan'ın Stratejik Çıkarları	86
3.3.2. Azerbaycan- Rusya İlişkilerinde Türkiye Faktörü.....	88
3.3.3. BDT Çerçevesinde Entegrasyon Süreçlerinin Geliştirilmesi.....	91
SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	99

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Rusya 'nın BDT Ülkeleriyle Yapılan Dış Ticareti Sonuçları	23
Tablo 1.2. Azerbaycan'ın BDT Ülkeleriyle Dış Ticaret Ciroğu	23
Tablo 1.3. Rusya ile Azerbaycan Ekonomik Modelinin Benzerliği ve Farklılıkları.....	25
Tablo 1.4. İnsani Gelişme Endeksi ve Endikatörleri: 2018 İstatistik Güncellemesi	27
Tablo 1.5. Dünya Ekonomik Forumu: Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu 2018. ..	27
Tablo 1.6. Petrol: Günde binlerce varil üretim	29
Tablo 1.7. Petrol: Milyon ton üretim	30
Tablo 1.8. Azerbaycan ve Rusya İçin Sanayi, İmalat Sanayi ve Petrol ve Doğal Gaz Çıkarımı	33
Tablo 2.1. Azerbaycana İthalat, bin dolarla	36
Tablo 2.2. Rusya Federasyonu Federal Gümrük Hizmetinin ve Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesinin, Ocak-Ağustos 2017 için Rusya Federasyonu ile Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaretine İlişkin Verileri	43
Tablo 2.3. BDT Ülkelerinde Zorunlu Göçmen Statüsünün Düzenlenmesi	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Sovyetler Sonrası Dönem Azerbaycan Rusya İlişkilerinin Temel Prensipleri.	5
Şekil 1.2. İkili İlişkilerde Temel Amaçlar.	8

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1. Rusya'nın GSYİH'si (milyar ABD doları).....	28
Grafik 1.2. Endeksler-Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Deflatörleri (Rusya).....	28
Grafik 1.3. Azerbaycan'da GSYİH Büyüme Oranı (yüzde) Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre.....	29
Grafik 2.1. Azerbaycan ile Rusya arasında dış ticaret hacmi, bin dolarla.....	36
Grafik 2.2. Rusya'dan Azerbaycan'a İthalat, 1992-2018, bin dolarla.	37
Grafik 2.3. Azerbaycan ile Rusya Arasındaki İthalat ve İhracat, milyar dolar.....	37
Grafik 2.4. Azerbaycan'dan Rusya'ya İhracat, 1992-2018, bin dolar.....	38
Grafik 2.5. 1994-2018 yılları arasında Azerbaycan ve Rusya'nın toplam ihracat dinamikleri.	41
Grafik 2.6. 1994-2018 yılları arasında Azerbaycan ve Rusya'nın toplam ithalat dinamikleri.....	42
Grafik 2.7. Azerbaycan Ekonomisi Petrol ve Petrol Dışı Sektörlerinde Doğrudan Yabancı Yatırım Dinamikleri.....	47
Grafik 2.8. 2000-2017 yılları petrol dışı sektördeki DYY dinamikleri (milyon dolar) ve petrol dışı GSYH'ye oranı (yüzde olarak).....	48
Grafik 2.9. 2000-2017 döneminde Azerbaycan'ın petrol dışı sektöründeki doğrudan yabancı yatırım yapan ülkeler.....	49
Grafik 2.10. Azerbaycan'ın Petrol Dışı Sektöründe 2012-2017 döneminde Yatırım Dinamikleri, milyon dolarla.	50

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
Ar-Ge	: Araştırma ve geliştirme
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
DB	: Dünya Bankası
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
FCS	: Rusya Federal Gümrük Servisi
GATT	: Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYİH	: Gayrisafi yurt içi hasıla
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova ülkelerinin bir araya geldiği örgüt
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
KAAÖ	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü
LLC	: Sınırlı Sorumluluk Şirketi (Limited Liability Company)
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

OJSC	: Halka açık anonim şirket (open joint-stock company)
PJSC	: Kamu Anonim Şirketi (public joint-stock company)
RDYF	: Rus Doğrudan Yatırım Fonu
RF	: Rusya Federasyonu
RİM	: Rus İhracat Merkezi
SES	: Ortak Ekonomik Alan (Eurasian Economic Space/ Single Economic Space)
SOCAR	: Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TNC	: Ulus-Ötesi Şirketler
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
WEF	: Dünya Ekonomik Forumu

GİRİŞ

Sovyet sonrası dönemde ekonomik etkileşimin gelişmesi aşırı heterojenlik ile karakterize edilmektedir. Gerçekten de, çok düzeyli entegrasyon kavramı, ülkelerin entegrasyona hazır olmalarına bağlı olarak, bölgesel işbirliğine çeşitli biçimde katılımlarıyla gerçekleşmektedir. Gümrük birliği çerçevesinde Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya arasındaki çok yönlü işbirliği sıklığını güçlendirme Gürcistan ve diğer bazı ülkelerde "yabancılaşma"nın artmasıyla birleşmektedir. Ekonomik işbirliği ikili anlaşmalar, alt bölgesel gruplaşmaların oluşumu ve bir bütün olarak ortaklıklar biçiminde etkileşim düzeyinde gerçekleştirilmektedir.

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içinde hem Rusya hem de Azerbaycan, 14 Kasım 2008'de kabul edilen ve 2020 yılına kadar devam edecek olan Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Ekonomik Kalkınma Stratejisi'ne katılmıştır. Strateji, BDT üyesi devletlerin devletlerarası ekonomik ilişkilerini derinleştirmek ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu uluslararası ekonomik ilişkiler sistemine tam anlamıyla katılmış önemli bir katılımcı haline getirmeyi amaçlayan, bu amaçlar doğrultusunda da ortak hedefler, öncelikler ve sosyal ve ekonomik kalkınma umutlarında mutabık kalınan bir görüş sistemidir. Stratejinin hedefleri, devletlerin ekonomik etkileşimine sinerjistik etki ve ölçek ekonomileri temelinde ek itici güçler vermek, BDT üye ülkelerinin ulusal ekonomilerinin rekabet edebilirliği ve küresel ekonomik sistemdeki konumlarını güçlendirmektir.

Araştırma, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkileri konu etmektedir.

Çalışmanın amacı, Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik işbirliğinin analiz edilmesi suretiyle özelliklerini belirlemek, devletlerin ülkelerarası etkileşimini genişletmek için öneriler geliştirmektir. Çalışmanın amacına ulaşmak için aşağıdaki konuları ele almak gerekir:

- Teorik düzeyde, Rusya ile Azerbaycan arasındaki uluslararası işbölümü ve Sovyet sonrası alanda entegrasyon süreçleri koşullarında işbirliğini derinleştirme olanaklarını kanıtlamak;

- Rusya ile Azerbaycan arasındaki malların karşılıklı ihracat-ithalat akışlarını karakterize eden göstergeleri analiz etmek;

- İki ülke arasındaki sanayi ve yatırım işbirliğinin kapsamını, dinamiklerini ve biçimlerini incelemek;

- Nüfusun karşılıklı göç eğilimlerini ve faktörlerini belirlemek;

-Küresel mali krizi ve Rusya ile Azerbaycanın Dünya Ticaret Örgütüne olası katılımını göz önüne alarak, ekonomik etkileşim potansiyelini belirlemek.

Çalışma, Rusya ile Azerbaycan arasındaki güncel dış ticaret, yatırım ve göç etkileşiminin özelliklerini içermektedir.

Araştırmanın ilk bölümünde Sovyetler Birliği sonrası dönemde Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik bağların gelişmesi için ön koşullar incelenmiş, ikili entegrasyonun makroekonomik faktörleri belirlenmiştir. Sovyet sonrası dönemde Rusya-Azerbaycan ilişkileri kurmanın temelleri karşılıklı anlayış, dayanışma, iyi komşuluk, karşılıklı fayda sağlayan ticaret, yakıt ve enerji ilişkileri prensipleriyle belirlenmektedir. Enerji konularında işbirliği, diyalog ve anlaşma, ikili entegrasyon ilişkilerinin derinleşmesinde belirleyici rol oynayan faktörlerden biridir. Mevcut Rusya-Azerbaycan ekonomik ilişkilerini belirleyen jeopolitik, stratejik, politik ilgi alanları çok geniştir. Rusya ve Azerbaycan, gelişmekte olan pazarlara sahip ülkeler grubuna aittir ve ekonomilerinde benzer özelliklere (GSYİH dinamikleri yörüngesinin yönü, enflasyonist süreçlerin varlığı, sanayinin sektör yapısı, yollar ve limanlar dahil az gelişmiş altyapı, piyasaların güçlü tekelleşmesi ve bir dizi benzer özellik.)sahiptir. Temel fark ekonomilerde yatmaktadır, şöyle ki, Rusya'nın GSYİH'sı Azerbaycan'ın GSYİH'sinin 30 katından fazladır.

İkinci bölümde, Rusya ve Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkilerin çağdaş analizi gerçekleştirilmiş, ikili ticaretin yapısı, doğrudan yabancı yatırımlar, karşılıklı göç hareketleri araştırılmıştır. Bu çalışmalara göre Azerbaycan ve Rusya arasındaki karşılıklı ticaret seviyesi, son yıllarda istikrarlı bir şekilde artmaktadır. BDT ülkelerine Azerbaycan'ın ihracatının (1,1 milyar dolar.) neredeyse yarısı Rusya'nın payına düşmektedir. Rusya, Azerbaycan'a ihracat yapan 100'den fazla ülke arasında

lider yer almaktadır. Bağımsız Azerbaycan ekonomisine DYY'nin girişinin 1995 yılında başladığı (1994 yılında Azeri-Çırag-Güneşli projesinde ateşkes ilan edildikten sonra) söylenebilmektedir. Yıllar boyunca, petrol sektörüne doğrudan yabancı yatırım girişi miktarı, petrol dışı sektöre oranla her zaman kat kat fazla olmuştur.

Son olarak, üçüncü bölümde iki devlet arasındaki ekonomik ilişkilerde var olan sorunlar, üstüsinden gelme yolları ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi perspektifleri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM.

YENİ DÖNEM RUSYA VE AZERBAYCAN EKONOMİK İLİŞKİLERİNİN GELİŞTİRİLMESİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

1.1. Sovyetler Birliği Sonrası Dönemde Rusya ile Azerbaycan Arasındaki Ekonomik Bağların Gelişmesi İçin Teorik Ön Koşullar

1.1.1. Sovyetler Birliği Sonrası Dönemde Rusya ile Azerbaycan Arasındaki İlişkilerin Kurulması Temelleri

Sovyetler Birliği sonrası dönemde gerçekleşen süreçler, Rusya ile Azerbaycan arasında stratejik ortaklık kurmanın önemini doğrulamaktadır. Sovyet sonrası dönemde Rusya-Azerbaycan ilişkileri kurmanın temelleri aşağıdaki prensiplerle belirlenmektedir:

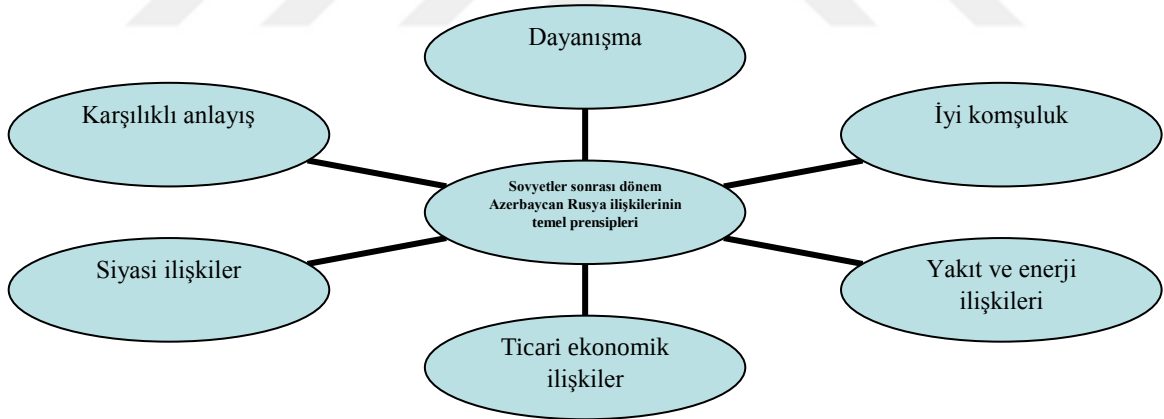
- karşılıklı anlaşma;
- dayanışma;
- iyi komşuluk;
- karşılıklı fayda sağlayan ticaret ve ekonomik, yakıt ve enerji ilişkileri:

Zengin doğal kaynakları olan Azerbaycan ve Rusya enerji kaynaklarını farklı ülkelerden tedarik etmenin yanı sıra Kazak ve Türkmen petrolünü kara yoluyla veya Hazar dibi boyunca Avrupa pazarlarına taşımak için tüm transit altyapısına sahiptir.

Azerbaycan'ın kaynak ve altyapı fırsatları Rusya imkanlarıyla karşılaştırılamamasına rağmen, Rusya ve Azerbaycan'ın yakıt ve enerji kompleksindeki çıkarları çakışmaktadır.¹ Azerbaycan tarafının enerji güvenliği meselesine yaklaşımı, enerji kaynaklarının bağlantısını kesmemesi, ülkeleri ve insanları birbirine bağlaması gerektiği gerçeğinden oluşmaktadır. Enerji kaynakları rekabet veya çatışma olarak değil, bölgesel ve uluslararası işbirliği olarak hizmet etmelidir. Transit ülke tedarikçilerinin ve tüketicilerin çıkarları birbiriyle örtüşmeli ve hepsinden öte, öngörü ve karşılıklı faydaya yol açmalıdır. Tek bir devlete karşı

¹ Ahmadov E. K., Rusya-Azerbaycan ilişkilerinde jeopolitik ve politik ekonomi. Sovyet sonrası bir BDT entegrasyon faktörü olarak ilişki Dergisi Acta Moraviae Prague, 2011

hiçbir ekonomik proje ve konsorsiyum uygulamamalı veya yönlendirilmemelidir. Bugün, ekonomik öncelikler, ulusal çıkarlar ve ülkenin iyi komşuluk ilkeleri temelinde daha fazla sayıda ekonomik proje değerlendirilmektedir.² Eylül 2011’de, Azerbaycan’daki Abşeron sahasında yeni büyük gaz rezervlerinin keşfedilmesi (ilk tahminlere göre, sahadaki gaz rezervleri birkaç trilyon metreküp gaz ve kondansatı olarak tahmin edilmektedir) bu ülkenin ekonomisinde sadece dış pazarlara enerji tedariki ile olumlu bir kar rolü oynamakla kalmayacak, aynı zamanda Azerbaycan’ın transit yolları çeşitlendirmesi, ihracat ve yatırım potansiyelini artırması için bir fırsat yaratacaktır. Bu bağlamda, Azerbaycan’ın jeopolitik öncelikleri, büyük ölçüde karşılıklı yatırım için nesnel bir temel olan Rusya çıkarlarıyla örtüşmektedir. Böylece, Azerbaycan küresel ekonominin enerji politikasında önemli bir rol oynamayı planlamaktadır. Şöyle ki, Rusya-Azerbaycan ekonomik ilişkilerinde gelişme ve şeffaflık bir kez daha, yakıt ve enerji kompleksindeki anlaşmanın, bölgenin yatırım, yenilik ve altyapı tabanının geliştirilmesinin bölgemizin bütünsel kalkınması için daha fazla potansiyel olacağına ikna etmektedir.³

Şekil 1.1. Sovyetler Sonrası Dönem Azerbaycan Rusya İlişkilerinin Temel Prensipleri.

Kaynak: Ostrovsky A., 2004, s. 71

² Abbasov Ç.M. Azerbaycan ekonomisinin küreselleşme yolunda önkoşulları ve sonuçları, - Ed F.A. Nasrullaev; Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yanında Kamu Yönetimi Akademisi -Baku: Elm; 2007, s. 384

³ Ostrovsky A., Stratejik ortaklığı güçlendirmek için bölgeler arası işbirliğinin genişletilmesiyle - "Rusya ve Azerbaycan" konulu yuvarlak masa / ilk Azerbaycan-Rusya Ekonomik Forumu "Azerbaycan-Rusya Ticaret ve Ekonomik İlişkileri: Gelişmeleri için Trendler ve Beklentiler" konulu materyaller. Bakü, "Nurlan", 2004, s. 294

Enerji konularında işbirliği, diyalog ve anlaşma, ikili entegrasyon ilişkilerinin derinleşmesinde belirleyici faktörlerden biridir. Bu bağlamda, Ekim 2009'da Gazprom ve Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR), 2010-2015 yılları için Azerbaycan gazının satışı konusunda bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma kapsamında 2010 yılı için Azerbaycan gaz arzının minimum hacmi yılda 500 milyon m³ seviyesinde sağlanmış, maksimum teslimat hacmi sınırlanmamıştır. Aynı yılın Aralık ayında SOCAR, 2010'da Rusya'ya gaz arzını ikiye katlayacağını açıklamış, başka bir deyişle, yılda 1 milyar m³'a kadar çıktıktan sonra, gaz arzını 2 milyar m³ seviyesine çıkarmak için bir anlaşmaya varılmıştır. Bu trendlerin devam etmesi ve iki ülke arasında enerji alım satımının artması gözlemlenmiştir. Ayrıca, ticaret ve ekonomi ilişkilerinin yapısını analiz ederek, Rusya için, gaz bileşeninin, ilk olarak Sovyet sonrası dönemde 2007'ye kadar Azerbaycan'dan alış yapmasının ve ardından aynı yıldan Avrasya'nın gaz ağlarını tekel almak için satın almasının faydalı olduğu belirtilmiştir.⁴

Hedeflere ulaşmak için yapılması gerekenler:⁵

- BDT çerçevesinde iki ülkenin ekonomisinin modernizasyonu çalışmalarına devam edilmesi;
- Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesinde rol oynayacak olan ekonominin tüm alanlarında ülkeler arasında yakın işbirliğinin geliştirilmesi.

Modern Rusya ve Azerbaycan'ın sistemik modernleşmesi, sadece ekonomik problemleri çözmekten çok daha geniş anlam taşıyan bir görevdir. Sosyoekonomik sisteme ilişkin bir kavram olarak sistem modernizasyonu, teknik sistemlerin modernizasyon kavramından daha karmaşıktır. Aşağıdakiler bu sorunu çözmek için son derece önemlidir: ⁶

⁴ Aliyev I.E., "Doğal Kaynak Güvenliği ve Enerji Güvenliği Konusunda Münih Konferansının Değişen Küresel Gücü" / Münih Bildirileri, 2010

⁵ Khasbulatov R.I. ve diğerleri, "Dünya ekonomisi ve uluslararası ekonomik ilişkiler". Cilt 1. -M.: Gardariki., 2006, s.671

⁶ Akhmadov E.N., "Ülkenin ekonomik güvenliği: yapı ve göstergeler / Kriz yönetimi, ekonomik güvenlik ve yolsuzlukla mücadele", Uluslararası bilimsel-pratik konferans. Rusya Devlet Vergi Akademisi, Moskova, 2009, s. 71

- yolsuzlukla mücadele
- sosyal adaletin restorasyonu
- sağlık ve eğitimin modernleşmesine sistematik yaklaşım
- sivil toplumun ve genç neslin ülkelerin siyasi ve sosyal alanlarına katılımını arttırmak
- ekonomik alanın çeşitlendirilmesi ve çok uluslu şirketlerde Ar-Ge uygulanması yoluyla ekonominin rekabet edebilirliğinin güçlendirilmesi
- üretim yapılarında yenilikçi yöntemlerin tanıtılması, devlet kurumlarının demokratikleşmesi ve başta politika, ekonomi vb. olmak üzere tüm alanlarda personelin ileri eğitimleri.

Ekonomik güvenlik, Rusya'nın AB ile ilişkilerinde de son derece önemli bir bileşen haline gelmektedir. Bu anlamda Hazar bölgesi, Hazar ve Kafkas-Karadeniz bölgesinin bir bütün olarak Rusya için güvenliğini sağlamada stratejik önem kazanmaktadır. Coğrafi olarak, bu stratejik bölgeler Rusya'yı İran ve Avrupa, Kafkasları Karadeniz ve Orta Doğu ülkeleriyle birleştirmektedir.

Bu meyanda, Rusya ve Azerbaycan arasındaki stratejik ilişki oldukça ümit verici bir karaktere sahiptir. Mevcut Rusya-Azerbaycan ekonomik ilişkilerini belirleyen jeopolitik, stratejik, politik ilgi alanları çok geniştir. En yüksek öncelikli alanlardan biri sosyoekonomik alandır. Azerbaycan toplumunda enerji alanında “uzak yurtdışı” ülkeleri (SSCB'nin çöküşünden sonra Rusya'da ortaya çıkan terim, yani kural olarak, Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olmayan devletler) ile Rusya ve Azerbaycan'ın işbirliği, ulusal güvenlik unsurlarının tümünün sağlanması, sosyoekonomik ilişkilerin gelişimi, bu süre zarfında tarihsel oluşumların değışmesi, Rusya toplumundaki benzer süreçlerle senkronize olarak gerçekleşmiştir. Bugün, Azerbaycan bağımsız bir devletken ve Rusya'dan farklı bir dış ve iç politika izlediğinde bile, Azerbaycan toplumu bir şekilde görünmez iplikler ile Rusya toplumuyla bağlantılıdır. Rusya'daki finansal krizler, güney komşusunun mali alanı üzerinde somut bir etkiye sahip değildir, ancak Rus toplumunda meydana gelen

süreçlere Azerbaycan toplumunda verilen yanıt genellikle uzun sürmemektedir.⁷ Örneğin, birçok Azerbaycanlının Rusya Federasyonu'nun çeşitli şehirlerinde yaşayan akrabaları vardır, birçok Azerbaycanlı sık sık Rusya'ya çalışma amaçlı seyahat etmektedir. Ek olarak, Azerbaycan'da, Rus TV kanalları hala popülerliğini korumaktadır. Popülerlik derecelendirmelerine göre, Rus gazeteleri yalnızca Azerbaycan dilinde yayınlanan gazetelerle eşit bir şekilde rekabet etmekle kalmamakta, aynı zamanda, bazı durumlarda, onları bile geçmektedir. Nüfusun tüm ana bölümleri arasında en popüler gazetenin Rusça olarak yayınlanan bir reklam gazetesi olduğunu söylemek yeterlidir. Çeşitli profillerdeki eğitim kurumlarının Rus bölümlerinde binlerce kişi eğitim görmektedir. Ülkenin Rusça konuşan nüfusun sayısı hala yüksek olarak kalmaktadır.⁸

Şekil 1.2. İkili İlişkilerde Temel Amaçlar.

Enerji alanında işbirliği	Ekonomik güvenlik
Kaynak	Savunma
Transit	Dış Politika
Tüketiciler	Dış Ekonomik
Yatırımcılar	Bilgi
	Ekolojik

Kaynak: Hasbulatov R.I. ve diğerleri, 2006, s. 415.

Başlangıçta, SSCB'nin çöküşünden sonra Azerbaycan, Hazar sektöründeki petrol kaynaklarını çıkarmak ve pazarlamak için Batı'ya yatırım yapmaktaydı. Azerbaycan'ın yabancı petrol şirketleri ile kurulan bağları bu ülkede dış yatırımı arttırmıştır. Genel olarak, Sovyet sonrası dönemde Azerbaycan ekonomisine 100 milyar dolardan fazla yatırım yapılmış, son yıllarda yatırım hacmi düşmüştür.

⁷ Khasbulatov R.I. ve diğerleri, "Dünya ekonomisi ve uluslararası ekonomik ilişkiler". Cilt 2. -M.: Gardariki, 2006, s.718

⁸ Ahmadov E. K. (2011); "Rusya-Azerbaycan ilişkilerinde jeopolitik ve politik ekonomi". Sovyet sonrası bir BDT entegrasyon faktörü olarak ilişki Dergisi Acta Moraviae "Prague, 2011

Azerbaycan'daki dış yatırımın azalması, hidrokarbon projelerinin yoğun gelişme aşamasının tamamlanmasıyla bağlantılıdır.⁹

1.1.2. Uluslararası İşbölümü ve İkili İlişkiler

Azerbaycan'ın petrol sektöründeki uluslararası işbirliğinin gelişmesi mevcut jeopolitik durumdan büyük ölçüde etkilenmektedir. Buna göre, karşılıklı ticari, ekonomik ve akaryakıt ve enerji politikalarına ek olarak, Rusya-Azerbaycan ekonomik ilişkilerinin öncelikli yönü, şu anda yeterince gelişmiş bir bağlantı olmaya devam eden yatırım politikasıdır. Mevcut jeopolitik durumun genel resmi, Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ortaklar ve müttefik ülkeler olarak ikili ilişkilerin öncelikli gelişimini kanıtlamaktadır. Etkili işbirliğini geliştirmek ve karşılıklı çıkarları derinleştirmek adına uluslararası iş bölümü için uygun koşulların yaratılması gerekmektedir.

XX. yüzyılın sonlarında - XXI. yüzyılın başlarında derinleşen uluslararası işbölümü nedeniyle, uluslararası ticaretin gelişmesi hızlanmıştır. Bu gelişmenin baskın hali XX. yüzyılın bilimsel ve teknolojik devriminin kazanımlarının bir sonucu olarak, sabit malların yenilenmesini hızlandıran yeni ürün ve sanayilerin ortaya çıkması, ulaştırma ve haberleşme araçları olarak, gün içi ayrıntılara ve teknolojik uzmanlaşmaya dönüşmektedir. Bu, aynı zamanda, dünya ticaretini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen ulus ötesi şirketlerin gücünün (TNC) büyümesiyle de ilişkilidir.¹⁰

Emtia üretiminin gelişmesi ve iş gücünün derinleşmesi ile birlikte, pazar oluşumu hızlanmıştır. Büyük ölçekli makine üretiminin ortaya çıkışı, daha sonra dünya pazarının gelişiminde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Karl Marx bu konuda şunları söylemiştir: “Makinelerin ve buharın kullanımı sayesinde, işbölümü, ulusal topraktan kopmuş, dünya pazarına, uluslararası değişime ve uluslararası işbölümüne bağlı olduğu oranlara kalkmıştır.”¹¹ Büyük sanayi daha yüksek emek üretkenlik seviyelerine ulaşmak, dünya pazarına daha büyük miktarda malla girme

⁹ Akhmadov E.N., “Yeni bir aşamada Rusya ve Azerbaycan arasındaki ticari ilişkiler” // Uluslararası İktisat. - M., No. 4, 2010, s.73

¹⁰ “Azerbaycan - Rusya: Arkadaşlık ve işbirliği ilişkilerinin geliştirilmesinde yeni bir dönüm noktası”. - Bakü: Doğu- Batı; 1997. S.41

¹¹ Karl Marx, “Capital; A Critique of Political Economy”, Volume 2, Wentworth Press;2016.s.374

fırsatı yaratmış, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve dünya pazarlarına olan çekiciliğinin artmasına neden olmuştur.

Uluslararası işbölümünün özü, üretim sürecinin ayrılması ve birleştirilmesinin diyalektik birliğinde ortaya çıkmaktadır. Üretim süreci, çeşitli yoğun emek faaliyet türlerinin izolasyonu ve uzmanlaşmasının yanı sıra işbirlikleri ve etkileşimlerini de içermektedir. İşbölümü, yalnızca bir kopma süreci olarak değil, aynı zamanda emeği birleştirmenin bir yolu olarak, özellikle de, küresel ölçekte hareket etmektedir. Uluslararası işbölümü, ülkeler arasındaki sosyal bölge alanında bir adımdır. Tek tek ülkelerdeki üretimin uzmanlaşmasını temel alır, dünya ekonomisindeki genişletilmiş üretim süreçlerinin uygulanmasında artan bir rol oynar, bu işlemlerin birbirine bağlanmasını sağlar ve ilgili uluslararası sektör ve bölgesel sektör oranları oluşturur.¹²

Uluslararası işbölümü iki yönde gelişmektedir: üretimsel ve bölgesel. Sırayla, üretim yönü dikey ve yatay olarak bölünmüştür. Birincisi, çeşitli üreticiler tek hatlı bir teknolojik zincir oluşturduklarında ve bir önceki ardışık üretim işlemlerini gerçekleştirdiklerinde ortaya çıkmakta; bu sırada önceki her bir aşamanın ürünü tamamlanmamış bir üründür ve sonraki her aşama için emek bu ürüne odaklanmaktadır. Yatay işbölümü, daha sonra teknik ya da teknolojik olarak karmaşık bir ürünün monte edildiği, bireysel parça üreticileri tarafından yapılan üretimi içermektedir. Hem yatay, hem de dikey uluslararası işbölümü, uluslararası düzeyde genel (büyük sanayi grupları arasında), özel (büyük sanayi gruplarının daha az toplanmış sektörlere ve alt sektörlere ayrılması) ve tek (şube içi ayrılma) olarak parçalanmaktadır. Bölgesel açıdan, üretimin uluslararası uzmanlaşması, bireysel ürünlerin üretiminde ülkeler, ülke ve bölge gruplarının ve bunların dünya pazarına yönelik bölümlerinin uzmanlaşmasını içermektedir.¹³

Elbette, uluslararası işbölümünün olgun biçimleri, sektör (spesifik) iş bölümü tarafından desteklenmektedir, çünkü ne kadar elverişli olursa olsun, bölgesel ve coğrafi bir özellik, tam teşekküllü uluslararası işbölümü formları için yeterli değildir. Buna iyi bir örnek, gelişmekte olan ülkeler veya geri dönüşüm üretim yapılarının ve

¹² “Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler”, 1998. - No. 3, s.91

¹³ Bulatov A.S., “Dünya Ekonomisi”: Ders Kitabı. - E.: Ekonomist, 2003, s.128

altyapılarının en avantajlı biçimlere katılmaya izin vermediği geçiş halindeki ekonomileri olan ülkelerdir.

Uluslararası işbölümü onları önde gelen kapitalist güçlerin “ek bağlantılarının” rolünü oynamaya, merkezlerine giderek artan stratejik ham madde akışlarını yönlendirmeye mahkum etmektedir.¹⁴ Bu tür bir uluslararası işbölümüne katılım, ekonomik büyümeyi ve dengeli ekonomik kalkınmayı sağlamak için acilen ihtiyaç duyulan ekonominin yeniden yapılanması durumunu zorlaştıran ülkelerin, özellikle Rusya'nın alt konumlarını güçlendirmektedir.

İnsan gelişiminin tüm aşamalarında, sınırlı kaynaklarla ihtiyaçların daha verimli karşılanması toplumun temel sorunlarından biridir.¹⁵ Bu sorun evrensel niteliktedir. Ancak bununla birlikte, ihtiyaçların yüceltilmesi, tarihsel ilerlemenin genel yasası olan değişmez bir olgudur. Dünyanın çoğu ülkesinde, koşullar ve kaynaklar bu sorunun çözülmesine izin vermemektedir. Toplum üyelerinin maddi ihtiyaçlarının artması, diğer ihtiyaçların da büyümesine katkıda bulunmaktadır. Ülkenin dış ticarete aktif katılımı önemli avantajlar sağlamakta ve yeni umutlar yaratmaktadır. Sınırsız ihtiyaçların daima daha tatmin edici bir şekilde karşılanması, bölgeler ve ülkeler arasında sürekli ve genişleyen bir değişim olmadan mümkün değildir. Bilimsel ve teknolojik ilerlemenin küresel kapsamı, tüm ekonomik süreçleri tek bir ülke, bölge veya sosyal sistem içinde yoğunlaştırmayı olanaksız ve imkansız hale getirmektedir. Öte yandan, modern gerçekler açısından, uluslararası düzeyde bağları genişletmeden, birçok malın üretimi ve çeşitli kaynak türlerinin kullanılmasını gerekli kılan ve büyük maliyetler gerektiren uygun hizmetlerin yaratılması imkansızdır. İthalat, iç pazarlarda rekabet sağlamakta, ihracat, ekonomik büyüme ve dış ticaret deneyimi kaynağı olarak hizmet etmektedir. Bazı bölgelerde, doğrudan yabancı yatırım gerekli becerileri edinmenin, pazarlara ve finansmana erişmenin tek yoludur.¹⁶

¹⁴ Bulatov A.S., “Dünya Ekonomisi”: Ders Kitabı. - E.: Ekonomist, 2003, s.127

¹⁵ Bulatov A.S., “Dünya Ekonomisi”: Ders Kitabı. - E.: Ekonomist, 2003, s.129

¹⁶ Bulatov A.S., “Dünya Ekonomisi”: Ders Kitabı. - E.: Ekonomist, 2003, s.132

1.1.3. Uluslararası İşbölümü Teorileri

Modern uluslararası iş bölümü teorilerine dair ilk öneriler Adam Smith ve David Ricardo'dan gelmiştir.¹⁷ Uluslararası işbölümünü analiz ederek, Adam Smith “Ulusların Zenginliklerinin Doğası ve Sebepleri Üzerine Bir Araştırma” (1776) çalışmasında serbest ticaret ve girişimcilik ihtiyacını kanıtlamıştır. Bu engellerin kaldırılması ve uluslararası değişim alanının genişletilmesi, ulusal ekonomilerin uzmanlaşmasına ve karşılıklı bağımlılıklarının artmasına, küresel bir ekonominin oluşumuna yol açmalıdır. Adam Smith, daha sonra çok popüler olan (laisser-faire) serbest ticaret sloganını öne sürmüştür. Adam Smith'in mutlak üstünlükler teorisinde, bir ekonomik varlığın rasyonel davranış ilkeleri uluslararası ticaret alanına aktarılır: yurtdışında malları yurt içinde olduğundan daha düşük bir fiyattan satın alabilirsiniz, o zaman, satın alın ve kesin olarak, sektördeki avantajlardan dolayı evde üretilmesi daha ucuz olan malların üretiminde uzmanlaşmak daha iyi olacaktır. Ancak bir ülke için ihracat diğer ülke için ithalat olduğundan, bu nedenle malların ithalatı teşvik edilmektedir. Büyüyen ithalata ödeme yapmak için kendi ihracatınızı arttırmanız gerekmektedir. Şöyle ki, ülkenin bir veya başka bir ürünün üretiminde uzmanlaşmasının derinleşmesinin ülkeler arası ticaret hacmindeki artışa karşı sürekli bir eğilim yarattığı izlenmektedir.¹⁸

Adam Smith'in fikirleri, İngiliz iktisatçıları David Ricardo, Robert Torrens ve John Stuart Mill'in sonraki çalışmalarında yanıtlanmış ve geliştirilmiştir. Klasiklerin uluslararası işbölümünün bilimsel teorisindeki temel başarısı, iktisat biliminin temel ilkelerinden birinin - karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin (Ricardo'nun tek faktörlü modeli) geliştirilmesi olarak kabul edilmektedir. Bu teori, ekonomik düşünce tarihinde, uluslararası ticaretin ekonomik doktrininin “klasik” temeli olarak ortaya çıkmıştır. Bu teorinin özü, Ricardo'nun, Smith'in “mutlak avantajlarından” bağımsız olarak, bir ülkenin üretebileceği tüm malları almasını karlı kılan tek koşul olarak emek üretkenliği faktöründen ilerlemesidir. Bu modeldeki kilit nokta, her çıktı birimi başına düşen işgücü maliyetidir. Bu nedenle, ülkelerin kaynaklarını daha verimli

¹⁷ Gryaznova A.G., Dumnoy N.N., “Makroekonomi. Teori ve Rusça pratiği”: ders kitabı - 2. baskı, Revize. ve ekleyiş. M.: KNORUS, 2006, s.19

¹⁸ Gryaznova A.G., Dumnoy N.N., “Makroekonomi. Teori ve Rusça pratiği”: ders kitabı - 2. baskı, Revize. ve ekleyiş. M.: KNORUS, 2006, s.24

üretime yoğunlaştırması faydalı olacaktır. Karşılaştırmalı üstünlük teorisi, dış ticarete korumacı uygulamaların sınırlı olanaklarını kanıtlamaktadır.¹⁹

Üretim faktörlerinin korelasyon teorisi (Hecksher-Ohlin modeli), bireysel ülkeler için emeğin toprak veya sermaye payına oranla arasındaki farkının, üretim faktörlerinin maliyetindeki farklılıkları açıklayabileceği fikrine dayanmaktadır. Üretim faktörleri olan ülkelerin farklı arzı nispi fiyatlarda farklılıklara yol açmaktadır. Hecksher-Ohlin teorisinin tek zayıf tarafı iş bölümünün ihmalidir. Teori, ülkenin doğal kaynakların bolluğuna dayalı uzmanlaşmasını açıklamakta, ancak bu teoriyi sermaye, vasıflı emek, teknoloji gibi tekrarlanabilir kaynaklara uygulamak zor olmaktadır.²⁰

XX. yüzyılın ortasında, bir dizi alternatif dış ticaret teorisi ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi, R. Vernoy tarafından geliştirilmiş, bitmiş ürünlerde dünya ticaretinin yaşam evrelerine dayanarak gelişmesini açıklayan ürünün yaşam döngüsü teorisidir. Bu, ürünün piyasada geçerli olduğu ve satıcının hedeflerine ulaşmasını sağlayan zaman sürelerini ifade etmektedir: uygulama, büyüme, vade ve düşüş. Üretim ölçeğinde bir artışla birlikte, birim maliyet başına birim maliyet, sabit maliyetlerdeki tasarruf nedeniyle azalacaktır. Bu nedenle, ülkeler süper büyük işletmeler yaratarak belirli tür ürünlerin üretiminde uzmanlaşmıştır. Bu, uluslararası ticaretin rekabetini tahrip eder ve pazarların yapısını değiştirir.²¹

B. Balassa'nın "Endüstri içi ticaret" teorisi, aynı sektördeki ürünlerde uluslararası ticaret açısından karşılaştırmalı üstünlük teorisini tamamlamıştır. "Ülkelerin Rekabetçi Avantajları" adlı çalışmasında M. Porter, dünya ticaretindeki mevcut eğilimleri, rekabetin küreselleşmesi bağlamında ülkelerin avantajlarının oluşumu perspektifinden açıklamaya çalışmıştır. Bir ülke endüstrisinin, küresel pazardaki en rekabetçi katılımcılara göre avantajları varsa, başarılı bir uluslararası çalışması olduğu düşünülmektedir. M. Porter, ulusal düzeyde rekabet edebilirliği belirleyen ana unsur olarak verimliliği belirlemiştir. Porter'ın rekabet üstünlüğünün

¹⁹ Veliev T.S., "İktisat biliminin teorik temellerinin tarihsel gelişimi", Bakü: - Elm, 1999, s.175

²⁰ Gryaznova A.G., Dumnoy N.N., "Makroekonomi. Teori ve Rusça pratiği": ders kitabı - 2. baskı, Revize. ve ekleyiş. M.: KNORUS, 2006, s.27

²¹ Gryaznova A.G., Dumnoy N.N., "Makroekonomi. Teori ve Rusça pratiği": ders kitabı - 2. baskı, Revize. ve ekleyiş. M.: KNORUS, 2006, s.28

belirleyicileri şunlardır: üretim faktörleri, talep, ilgili ve destekleyici endüstriler, sürdürülebilir strateji, şirketlerin yapısı ve rekabet.²²

1.2. Düzenleyici Çerçeve ve Ekonomik Etkileşimin Aşamaları

Rusya ve Azerbaycan arasında ticaret, ekonomi, yatırım, insani ve askeri teknik işbirliği konularını kapsayan yüzlerce hükümetler arası ve bölümler arası anlaşma imzalanmıştır. Azerbaycan-Rusya ekonomik işbirliğinin gelişimi, 1991-1994, 1994-1997, 1997-2000, 2001-2010, 2010-2020 arasındaki dönemleri kapsayan aşamalara ayrılmıştır.

1.2.1. Birinci Aşama 1991-1994

Eylül 1992’de, hükümetler arasında Serbest Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Bu belgenin ana hükümleri, uygun koşulların yaratılmasını ve karşılıklı ticarete her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Anlaşma aşağıdaki hükümleri içermektedir:²³

- Bir tarafın gümrük bölgesinden kaynaklanan ve diğer tarafın gümrük bölgesine yönelik malların ithalatı ve / veya ihracatına gümrük vergileri, harçlar ve vergiler uygulamamak;
- Ortak ülkeden ithal ve ihraç edilen ürünlere ilişkin olarak, yerli üretimdeki benzer ürünlere uygulananlardan daha ağır olan vergi ve harçlar, kısıtlamalar ve gereklilikler, depolama ve nakliye oranları, ödeme ve transfer ödeme kurallarını uygulamamak;
- Aşırı (iç piyasada belirli bir ürünün akut bir kıtlığı, ödemeler dengesinde akut bir eksiklik, vb.) ve ciddi durumlarda sayısal ve eşdeğer kısıtlamalar uygulanacak ve geçici olarak getirilecek ve bu kısıtlamaların kaldırılması istişare yoluyla çözülecektir;
- Başka bir ülkenin ekonomisine zarar verebileceği durumunda, devlet yardımı (sübvansiyonlar, vb.) uygulamamak.

²² “Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler”, 1998. - No. 3, s.79

²³ Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde işbirliği ilkelerine uyum beyanı, 1992., Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri - 2010 Federal Devlet İstatistik Servisi, 2010

Anlaşma, anlaşmanın amaçlarını uygulamak ve iki ülke arasındaki ticaret ve ekonomik işbirliğini geliştirmek için önerilerde bulunmak üzere ortak bir Rus-Azerbaycan Komisyonu kurulmasını öngörmektedir.

Serbest Ticaret Anlaşması, ortak ülkede ticari temsilcilerin oluşturulmasını öngörmüştür ve aynı gün içinde anlaşma imzalanarak uygulanmıştır. Ticaret misyonlarının işlevleri aşağıdakilerdir:²⁴

- a) ticaret ve ekonomik ilişkilerin gelişmesini teşvik etmek;
- b) ülkelerindeki ticaret ve diğer ekonomik işbirliği türleri ile ilgili her şeyde, ev sahibi ülkedeki devletlerin çıkarlarını temsil etmek;
- c) bir ülkedeki ekonomik durum ile ilgili her iki yönde bilgini diğer tarafa aktarmak;
- d) bireylere ve tüzel kişilere, ev sahibi ülkenin tüzel kişileriyle ticaret, ekonomik ve bilimsel-teknik işbirliği alanındaki işlemlerin uygulanmasında yardımcı olmak.

1.2.2. İkinci Aşama 1994-1997

1994-1997'de ve sonraki aşamada, Rusya-Azerbaycan ilişkilerinde bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu aşamada, ikili ilişkilerde belirsizlik aşılmış ve Azerbaycan ekonomi ortaklarından biri olarak Rusya ile bağları geliştirmeye başlamıştır. Uluslararası petrol projelerinde Rusya Azerbaycan'da Lukoil tarafından temsil edilmiştir. 1997'de kuzey yolu boyunca petrol ihracatı başlatılmıştır. Tabii ki, bu yıllarda, Azerbaycan'daki siyasal iktidar bu sorunun çözümünde büyük rol oynamıştır. Bu dönemde, ikili ekonomik işbirliği konularında önemli belgeler imzalanmış ve ikili ilişkiler için yasal bir temel oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 1997 yılında ilk resmi Moskova ziyareti ilişkilerin gelişmesinde yeni bir aşama katetmiştir. Ziyaret sırasında, ekonomi, bilim ve kültürel

²⁴ Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde işbirliği ilkelerine uyum beyanı, 1992., Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri - 2010 Federal Devlet İstatistik Servisi, 2010

organizasyonlar alanındaki iş ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda ikili anlaşmalar imzalanmıştır.²⁵

1.2.3. Üçüncü Aşama 1997-2000

İki ülke arasındaki ilişkilerin oluşumunda önemli bir dönüm noktası, Temmuz 1997'de imzalanan Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Güvenlik Anlaşması'dır. Ocak 2001'de, Rusya Federasyonu ve Azerbaycan'ın Bakü Deklarasyonu, Rusya Federasyonu ve Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nde işbirliği ilkeleri hakkında ortak bir beyanı, Rusya Federasyonu Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasında vergi yasalarına uyum konusunda işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma vs. anlaşmaları imzalanmıştır.

Anlaşma 29 maddeden oluşan kapsamlı bir belge olup, 14. madde tarafların her düzeyde ekonomik, ticari, bilimsel ve teknik ilişkilerinin gelişmesini sağlayacağını belirtmektedir.²⁶

- kamu otoriteleri ve yönetimi;
- bankalar ve finansal sistem;
- bölgesel ve yerel (belediye) öz yönetim organları;
- işletmeler, dernekler, organizasyonlar ve kurumlar;
- ortak girişimler ve organizasyonlar;
- bireysel girişimciler.

Anlaşma aynı zamanda çeşitli uluslararası ekonomik, finansal ve diğer kuruluşlarda işbirliğine katılımları üzerine destek sağlayan işbirliğinin önemini göstermektedir. İki ülke arasındaki anlaşma aşağıdaki gibidir:²⁷

²⁵ Rusya Federasyonu Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki ekonomik işbirliğinin temel ilkeleri ve yönleri üzerine anlaşma, 2002., Rusya Dışişleri Bakanlığı hukuk dairesi, ikili uluslararası anlaşmaların listesi, devlet kayıt numarası: 2008

²⁶ Rusya Federasyonu ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında 2010 yılına kadar uzun vadeli ekonomik işbirliği konulu anlaşma. 2002, Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın hukuk departmanı, iki taraflı uluslararası anlaşmaların listesi, devlet kayıt numarası: 2010

- BDT ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği içindeki ekonomik bağları güçlendirmek;
- Yolcu ve malların taşınması konularında en çok tercih edilen ülke muamelesini sağlamak;
- Petrol ve doğal gazın işlenmesi, kullanılması ve ihracatı alanında işbirliğini geliştirmek;
- Tarımsal ürün ve gıda güvenliği değişimini genişletmek;
- Araştırma merkezleri arasındaki ortak bağlantılarından, ortak programların ve gelişmelerin uygulanmasından, eğitim, bilim insanların ve öğrencilerin değiş tokuşundan faydalanarak doğrudan bağlantılar kullanırken ve teşvik ederken sismoloji, bilim ve teknoloji alanında işbirliğini geliştirmek;
- Hazar ekolojik sisteminin enerji, ulaşım, bilgisayar bilimi ve iletişimi, çevre koruma, koruma ve restorasyon gibi alanlarda ortak yönetim sistemleri oluşturmak.

Anlaşmanın bazı maddelerinin uygulanması için, Rusya Federasyonu ile Azerbaycan Hükümeti arasında Ekonomik İşbirliği Komisyonu oluşturulması sağlanmıştır.

1.2.4. Dördüncü Aşama 2001-2010

Sovyet sonrası dönemde 2001'den 2010'a kadar olan işbirliğinin bu aşaması ekonomik olarak ilerici ve stratejik olarak nitelendirilebilir. 2010 yılına kadar olan uzun vadeli ekonomik işbirliği anlaşması ve 2002'nin ekonomik işbirliğinin temel ilkeleri ve yönleri üzerine yapılan anlaşma, şu anda Rusya ile Azerbaycan arasındaki stratejik, politik ve ekonomik işbirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Rusya ile Azerbaycan, ticari ve ekonomik ilişkilerde önemli bir ilerleme sağlamak, emtia sirkülasyonunu artırmak, partilerin ekonomik varlıklarının etkileşimini kurmak ve

²⁷ Rusya Federasyonu ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında dostluk, işbirliği ve karşılıklı güvenlik anlaşması, 2008., Rusya Dışişleri Bakanlığı Hukuk Departmanı, iki taraflı uluslararası anlaşmaların listesi

derinleştirmek amacıyla bir program geliştirmiştir. Programda belirlenen hedefler oluşturmak için kavramsal yaklaşımlar birleştirilerek gerçekleştirilmektedir.²⁸

Tarafların iktisadi teşebbüsleri, eşit fırsat ve faaliyet garantisini vermektedir: yasadışı gelirlerin yasallaştırılmasına (kara para aklanmasına) karşı koyma alanında işbirliğinin geliştirilmesi; devletler ve bölgeler arası işbirliğinin geliştirilmesi için öncelikli alanların belirlenmesi, bir sistem oluşturulması, bu alanlarda işbirliğine devlet desteği; hedeflenen devletlerarası projelerin ve ekonomik işbirliği programlarının ve bunların uygulanması için entegre yapıların oluşturulması; işletmelerin endüstriyel işbirliğinin daha da geliştirilmesi; ticaret ve ekonomik işbirliği mekanizmalarının iyileştirilmesi; ödemeler sorununu çözmek ve karşılıklı borçları kapatmak, ticaret ve ödeme ilişkilerini dengelemek; gümrük departmanları arasında çeşitli gümrük alanlarında özel işbirliği şekilleri oluşturmak; adil olmayan rekabet kriterleri üzerinde mutabakata varmak, haksız faaliyetlerin sona ermesi ve tazminat ödenmesine ilişkin talepte bulunma usulünün belirlenmesi; borsa ve sigorta hizmetleri pazarının gelişiminde etkileşim ve s. içermektedir.²⁹

1.2.5. Beşinci Aşama 2010-2020

Bu aşama, rekabet avantajlarını arttırarak tüm programların geliştirilmesi ve uygulanmasıyla, Rusya ve Azerbaycan'ın ekonomik güvenliğinin sağlanmasına dayalı ekonominin tüm alanlarında kapsamlı stratejik işbirliğinin genişletilmesi ile ilişkilidir. Bu görevler en önemli ulusal önceliklerdir ve geleneksel olarak ülkelerin, nüfusun normal yaşam faaliyetlerini sürdürme kabiliyetini, ulusal ekonominin gelişmesi için kaynakların sürdürülebilir bir şekilde sağlanmasını ve ulusal devlet çıkarlarının tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlayan ekonomik sistemin en önemli niteliksel özellikleri olarak kabul edilmektedir. Bu aşamada ulaştırma, liman ve enerji altyapısının geliştirilmesi için büyük ölçekli projelerin uygulanmasını

²⁸ Bağımsız Devletler Topluluğu Devlet Başkanları Deklarasyonu, 1993., Uluslararası anlaşmalar bülteni, No. 1, Ocak 2004, Moskova, Rusya, [elektronik kaynak]. - Erişim modu <http://dlib.eastview.com/browse/doc/12297470> (Erişim tarihi: 8/24/2019)

²⁹ Bağımsız Devletler Topluluğu Devlet Başkanları Deklarasyonu, 1993., Uluslararası anlaşmalar bülteni, No. 1, Ocak 2004, Moskova, Rusya, [elektronik kaynak]. - Erişim modu <http://dlib.eastview.com/browse/doc/12297470> (Erişim tarihi: 8/24/2019)

sağlamak, yenilik merkezleri, mühendislik ürünleri ve hafif endüstri payının büyümesini etkileyecek yoğun teknolojik etkileşimin yenilemek, gelecekte ekonominin yüksek teknoloji sektörlerini aktif bir şekilde modernize etmek ve orta teknoloji endüstrisinin rekabet gücünü artırmak için birlikte çalışmak planlanmaktadır.³⁰

Ekonomik ve finansal işbirliğinin gelişmesi, tarafların ekonomik kuruluşlarının karşılıklı çıkar sorunlarının çözümünde etkileşimi ve uygun koşulların yaratılmasının iyileştirilmesi için önlem olarak planlanmış bir program kabul edilmiştir. Asıl dikkat, aşağıdaki alanlarda yasal çerçevenin geliştirilmesinde işbirliğine edilmiştir:³¹

- kredi kuruluşlarının düzenlenmesi;
- finansal kurumların işbirliğinin geliştirilmesi;
- finansal ve endüstriyel gruplar dahil ortak girişimler oluşturulması;
- fiyatlandırma politikasının düzenlenmesi;
- karşılıklı yatırımın ve endüstriyel işbirliğinin korunmasına ilişkin koşullar;
- ticari anlaşmazlıkların çözümü, tüketici malları ve hizmetleri için pazarın durumunu yansıtan ortak bir bilgi sisteminin oluşturulması ve işletilmesi.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 2011'de Rusya Federasyonu ile ticaret hacmi 2.828,45 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiş, ayrıca ithalatı 1.641,09 milyon ABD doları, ihracat 1.187,36 milyon ABD doları olmak üzere hesaplanmıştır. Rusya Federasyonu'nun 2011'de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ticaret cirosundaki payı % 7,79 olurken, ithalatta % 16,82, ihracatta % 4,47 olmuştur. 2010 yılı ile karşılaştırıldığında, 2011 yılında Rusya Federasyonu ile olan ticaret cirosu % 47,43, ithalat % 43,33 ve ihracat % 53,5 oranında artmıştır.³²

³⁰ Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti Bakü Deklarasyonu, 2001., Uluslararası anlaşmalar bülteni, No. 15 Ocak 2004, Moskova, Rusya, [elektronik kaynak]. - Erişim modu <http://dlib.eastview.com/browse/doc/12297470> (Erişim tarihi: 8/24/2019)

³¹ Rusya Federasyonu Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki ekonomik işbirliğinin temel ilkeleri ve yönleri üzerine anlaşma, 2002., Rusya Dışişleri Bakanlığı hukuk dairesi, ikili uluslararası anlaşmaların listesi, devlet kayıt numarası: 2008

³² <http://mfa.gov.az/files/file/Azərbaycan%20-%20Rusiya.pdf> 2018

Ana ekonomik anlaşmalar:³³

- Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında serbest ticaret hakkında;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında hava iletişimi ve hava taşımacılığı alanında işbirliği ilkeleri hakkında;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasındaki elektrik alanında işbirliği ilkeleri hakkında;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında gelir ve emlak vergileri bakımından çifte vergilendirmenin kaldırılması;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında ara vergi toplama ilkeleri hakkında;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasında uluslararası otomobil bağlantıları hakkında;
- Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti arasındaki ekonomik işbirliğinin temel ilkeleri ve yönleri hakkında;
- Azerbaycan Devlet Demiryolu ve Rus Demiryolları Arası Demiryolu Yolcu ve Yük Taşımacılığı Anonim Şirketi organizasyonda ekonomik işbirliği hakkında.

Gerçekleştirilen etkinlikler:

- 2011 yılında, Rusya Federasyonu Başbakan Yardımcısı, Kuzey Kafkasya'da Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Genel Temsilcisi Aghloponi, Dağıstan, İnguşetya, Kabardey Balkar, Kuzey Osetya-Alanya başkanlığında, Temsilciler Heyeti Bakü'yü ziyaret etmiştir.
- Hükümetler arası Azerbaycan ve Rusya arasındaki Ekonomik İşbirliği Komisyonunun 11. toplantısı Mart 2011'de yapılmıştır.
- 25-30 Kasım 2011 tarihlerinde Ekonomik Kalkınma Bakanı Mustafayev başkanlığında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin hükümet ve ticaret çevrelerinin

³³ <http://mfa.gov.az/files/file/Azərbaycan%20-%20Rusiya.pdf> 2018

temsilcilerinin Dağıstan, İnguşetya, Kabardin Balkar, Kuzey Osetya-Çerkesya-Karaçay-Çerkesya ve Stavropol'e çalışma ziyaretleri yapılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 45 şirketinin katılımıyla Mahaçkale'de bir Azerbaycan-Rusya iş forumu düzenlenmiştir.

1.3. İkili Entegrasyonun Makroekonomik Faktörleri

1.3.1. Rusya ve Azerbaycan Ekonomik Modellerinin Benzer ve Farklı Yönleri

Uluslararası entegrasyon, komşu ülke ekonomilerinin mikro ve makro düzeyde sürdürülebilir ekonomik bağlara dayanan tek bir ulusal ekonomik kompleks halinde büyümesi, iç içe geçme sürecidir. Mikro düzeyde, farklı ülkelere bireysel şirketler ulusal ekonomilerin iç içe geçmesine katkıda bulunan doğrudan ekonomik ilişkilere girmektedirler. Buradaki özel bir rol çok uluslu şirketler tarafından oynanmaktadır.

Makro düzeyde, yani hükümetler arası anlaşmalar düzeyinde, mal ve hizmetlerin taşınması, ülkelerin sermaye ve emeğin genel kurallarının geliştirilmesine dayanan ekonomik ve politik kalkınma stratejilerini ortaya çıkarmaktadır. Gerçek entegrasyon, devletlerin hedefli eylemleri ile tek bir ekonomik alanın oluşması için piyasa mekanizmalarının bir birleşimidir. Entegrasyon süreçleri, öncelikle coğrafi olarak bir bölgeye dahil olan ülkeleri kapsamaktadır. Ülkelerin ekonomik birliği, bölgesel ekonomik blokların oluşması dünya ekonomisinin bölgeselleşmesi anlamına gelmektedir.³⁴

Entegrasyona basitten daha karmaşık formlara doğru gelişen bir süreç olarak bakmak B. Balassa'nın beş ana entegrasyon formunu formüle etmesine izin vermiştir: serbest bir ticaret bölgesi; gümrük birliği; ortak pazar; ekonomik ve parasal birlik; tam ekonomik ve politik entegrasyon. Balassa, ekonomik işbirliği ve entegrasyon arasında ayrım yapmayı önermiştir. Dolayısıyla işbirliği, çeşitli ayrımcılığın azaltılmasını amaçlayan eylemlerde bulunma anlamına gelirken, entegrasyon süreci

³⁴ Hacıyev Ş.G., Azerbaycan dünya toplumuna giderken: dış ekonomik gelişme stratejisi / Kiev.: - Hızlı Anons, 2000, s.250

ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir.³⁵ Ekonomik entegrasyon için ön ana şartlar şunlardır: entegre partilerin liderleri arasında siyasi iradenin varlığı; komşu ülke ekonomilerinin tamamlayıcılığı; yaklaşık aynı sosyoekonomik gelişme seviyesi; mevcut ekonomik mekanizmaların uyumluluğunun sağlanması (homojenlik).³⁶ Aşağıda Rusya ve Azerbaycan'ın makroekonomik seviyyede karşılıklı gelişme düzeyi analiz edilmiştir.

Rusya ve Azerbaycan, gelişmekte olan pazarlara sahip ülkeler grubuna aittir ve ekonomileride benzer özelliklere sahiptir. Bu, aşağıdakiler için geçerlidir:

- GSYİH dinamikleri yörüngesinin yönü: (90'larda düşüş, 2002'den beri yükselme);
- enflasyonist süreçlerin varlığı;
- yollar ve limanlar dahil az gelişmiş altyapı;
- piyasaların güçlü tekelleşmesi ve bir dizi benzer özellik.

Temel fark ekonomilerde yatmaktadır. Örneğin, Rusya'nın GSYİH'sı Azerbaycan'ın GSYİH'sının 30 katından fazladır. Bu bağlamda, karşılıklı mal akışlarının önemi ve bunların her bir ülkenin dış ticaret dengesinin genel durumu üzerindeki etkisi aynı değildir. Rusya Azerbaycan'a giren mal ve hizmetlerin toplam ithalat payında ilk sırada (toplam ithalatın % 17,5'i) ve Azerbaycan'ın emtia cirosundaki üçüncü sırada yer almıştır. Ayrıca, 2018'de, Rusya'nın BDT ülkeleriyle yaptığı ihracat-ithalat işlemlerinde, fazlasının Rusya lehine kaldığı belirtilmiştir. BDT ülkeleri arasında Beyaz Rusya ve Kazakistan'dan sonra Azerbaycan, Rusya için en karlı ticaret ortağı olarak kabul edilmektedir.³⁷.(Tablo 1.1)

³⁵ Hacıyev Ş.G., "Azerbaycan dünya toplumuna giderken: dış ekonomik gelişme stratejisi" / Kiev: - Hızlı Anons, 2000: s.265

³⁶ Akhmadov E.N., "Ülkenin ekonomik güvenliği: yapı ve göstergeler / Kriz yönetimi, ekonomik güvenlik ve yolsuzlukla mücadele", Uluslararası bilimsel-pratik konferans. Rusya Devlet Vergi Akademisi, Moskova, 2009

³⁷ Akhmadov E.N., "Ülkenin rekabet gücü ve ticaret politikası / Rusya'nın dünya ekonomisinin kriz sonrası gelişimi bağlamında dış ekonomik stratejisi": Ekonomi Doktoru Genel Yayın Yönetmeni T. Voronova - M.: GOU VPO "REA. G.V Plekhanova " 2010: s.47

Tablo 1.1. Rusya 'nın BDT Ülkeleriyle Yapılan Dış Ticareti Sonuçları

BDT ülkeleriyle dış ticaretin Ocak - Haziran 2019 arasındaki sonuçları(milyar dolar)						
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
İhracat	3.4	4.2	4.6	4.9	4.2	4.2
İthalat	1.8	2.0	2.2	2.4	2.2	2.2

Kaynak: <http://customs.ru/folder/507>

Tablo 1.2. Azerbaycan'ın BDT Ülkeleriyle Dış Ticaret Ciroosu

Ülkeler	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam	34,687,919.3	31,016,306.5	21,945,815.6	21,946,732.5	24,103,278.5	30,923,602.6
BDT Toplam	4,062,880.9	2,921,244.1	2,487,471.5	2,822,204.2	3,525,038.9	4,000,356.7
Beyaz Rusya	102,031.4	99,032.7	93,674.6	124,531.1	147,700.6	203,665.5
Kazakistan	370,997.6	250,895.6	116,883.4	124,391.3	142,099.9	220,789.4
Kırgızistan	14,528.0	27,502.9	8,165.2	6,725.2	1,760.2	6,082.8
Moldova Cumhuriyeti	4,205.7	5,501.4	4,007.9	4,462.3	6,993.9	6,688.8
Özbekistan	21,447.9	61,512.2	17,041.4	15,329.2	30,000.6	43,948.4
Rusya Federasyonu	2,583,022.8	1,954,751.7	1,855,692.3	2,050,953.1	2,141,121.1	2,550,906.0
Tacikistan	13,805.9	2,824.7	6,443.8	12,320.5	2,045.8	6,587.2
Türkmenistan	88,152.4	51,201.2	52,433.9	152,276.0	164,135.7	133,151.9
Ukrayna	864,689.2	468,021.7	333,129.0	331,215.5	889,181.1	828,536.7

Kaynak: <https://www.stat.gov.az/source/trade/>

2. Tabloda görüldüğü üzere, Azerbaycan ile Rusya arasında ticari yoğunluğa rağmen, iki ülke arasında ikili anlaşmaların, özellikle Rusya Federasyonu ile Azerbaycan Cumhuriyeti hükümetleri arasında, BDT kapsamında serbest bir ticaret bölgesi oluşturulması konusundaki serbest ticaret rejiminden muafiyetlerin kaldırılması protokolünün uygulanması, kademeli olarak gümrük tarifelerinin sıfırlanması anlamına gelmektedir. Bu süreç şu anda devam etmektedir. Örneğin, Rusya Federal Gümrük Servisi ofisleri Azerbaycan hariç, Beyaz Rusya, Kazakistan, Ukrayna, Türkiye, Letonya, Kırgızistan, Tacikistan gibi ülkelerde vardır. Bu, Rusya

ile Azerbaycan arasında entegrasyon süreçleri yolunda zayıf bir işbirliğini göstermektedir. Rusya Federal Gümrük Servisi (FCS) Azerbaycan'da yeni bir gümrük ofisi açmayı planlamaktadır. FCS'nin ilk genel başkan yardımcısı Ruslan Davidov, bunu Moskova'da düzenlediği basın toplantısında söylemiştir.³⁸ Son zamanlarda, FCS Güney Gümrük İdaresi, Hazar bölgesinin hava ulaştırma kompleksinin geliştirilmesi konusunda Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi ile yakın işbirliği içindedir. Havaalanında Bakü kentindeki Haydar Aliyev adına mevcut kargo terminali Avrupa ve Asya ülkeleri arasında hava iletişimi sağlayan hava kargo akışları için bir aktarma noktası olarak aktif olarak kullanılmaktadır. Astrakhan bölgesi valisi başkanlığındaki Astrakhan bölgesi heyetinin bir üyesi Bakü'yü ziyaret etmiştir. Terminalin faaliyetine olan ilgi, Astrakhan Gümrüklerinin mevcut yılın nisan ayında düzenlenen Astrakhan Gümrük İdaresi, Rusya Federasyonu Federal Gümrük Servisi, Güney Gümrük İdaresi, Federal Gümrük Hizmetinin Federal Devlet Üniter Şirketi ROSTEC ve Hazar bölgesindeki Astrakhan Havalimanı Açık Anonim Şirketi'nin Hazar Bölgesi'nde bulunan hava taşımacılığı kompleksinin geliştirilmesi ile ilgili alınan kararların uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Astrakhan Havalimanı'nın Hazar bölgesinin modeller arası bir kompleksi olarak geliştirilmiş "Hazar Hub" projesi Rusya Federasyonu Federal Gümrük Servisi tarafından, Rusya Federasyonu devlet sınırına yakın yerlere gümrük kontrolü ve gümrük kontrolü uygulaması için önlemler listesine dahil edilen kararlar çerçevesinde değerlendirilmektedir.³⁹ Rusya'nın genel ekonomik modeli liberal-kurumsal, dış ekonomik ilişkiler modeli ise ihracat yönlüdür. Rusya'nın dış ekonomik faaliyeti modeli, dış ticaret tekelinin olmaması, ihracatçı ve ithalatçıların ruhsatlandırılmaması ile ayırt edilmektedir. Rusya'nın ekonomik kalkınmasının stratejik hedefleri, her şeyden önce, ekonominin sürdürülebilir kalkınmasını sağlamak, çıkarım ve imalat sektörleri, tarım sektörü ve hizmet sektörü arasındaki oranları rasyonelleştirmek, askeri-endüstriyel kompleks dahil olmak üzere kamusal yaşamın tüm alanlarında

³⁸ <https://1news.az/news/federal-naya-tamozhennaya-sluzhba-rossii-otkroet-novoe-predstavitel-stvo-v-azerbaydzane> - 2019

³⁹ Hacıyev Ş.G., "Azerbaycan dünya toplumuna giderken: dış ekonomik gelişme stratejisi" / Kiev: - Hızlı Anons, 2000: s.265

yüksek teknolojiler sunmak, uluslararası iş bölümüne katılım sürdürülebilirliğini arttırmaktır.⁴⁰

Tablo 1.3. Rusya ile Azerbaycan Ekonomik Modelinin Benzerliği ve Farklılıkları

Rusya	Azerbaycan
Liberal Kurumsal	Liberal Kurumsal
Devlet borcu ortalama olarak GSYİH'nin % 30'unu aşıyor	Devlet borcu GSYİH'nin % 10'unu Geçmiyor
İhracat yanlısı, Hazine sağlamada petrol gelirlerinin payı % 50'dir (2008). Ekonominin endüstriyel yapısında, işleme endüstrisi madencilik endüstrisini 3,5 kat aşmaktadır (2010).	İthalat yan ürünleri, maden ürünleri emtia grubunun ihracattaki hakimiyet payı % 85, petrol gelirlerinin hazinenin sağlanmasındaki payı % 55'tir (2010). Ekonominin sektör yapısında, madencilik sektörü işleme endüstrisini 8,5 kattan fazla aşmaktadır. (2010)
BDT dışındaki ülkelerin dış ticaretteki payı (2010'da % 83)	BDT dışındaki ülkelerin dış ticaretteki payı (2010'da % 80)
Lisans ihracatçıları ve ithalatçıları	Liberal gümrük rejimi: Tüm ihracatlar ve bir dizi ithal mal gümrük vergilerinden muaf tutulur, ithalat vergisi tarifeleri farklılaştırılır ve % 15'i geçmez, kotalar ve dış ticaret işlemlerinin ruhsatlandırılması iptal edilir
Yabancı ülkelere gelen yatırımlara yönelim.	Azerbaycan ekonomisine yerli kaynaklardan yapılan yatırımlar yabancı yatırım hacmini aşıyor (2008-2011)

Kaynak: Yub.Radkov A.,2004, s. 175

⁴⁰ Dünya Ticaret Raporu 2018, küresel ekonomide tüm bölgelere ve ülkelere göre ihracat ve ithalat / Dünya Bankası Washington. - 2018

Azerbaycan'ın ekonomik kalkınmasının stratejik hedefleri makroekonomik istikrarı, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik büyümeyi sağlamak, dış kaynakların çekiciliğine dayanan yapısal dönüşümler gerçekleştirmek, istikrar ve güvenliğin ana garantörü olan petrol ve doğal gaz projelerinin uygulanması yoluyla küresel ekonomiye entegrasyon etmektir. Azerbaycan'ın genel ekonomik modeli liberal kurumsaldır ve dış ekonomik ilişkiler modeli ithal yönlüdür. Ürün grubunun baskınlığı, ihracattaki hidrokarbonlar ve mineral ürünlerdir (% 80). Petrol gelirlerinin hazineyi sağlamadaki payı % 55'tir. BDT dışındaki ülkeler dış ticaretteki paylarında önemli bir artış göstermiştir (2010'da % 80). Serbestleştirilmiş gümrük rejimi tüm ihracatlar ve bir dizi ithal malları gümrük vergilerinden muaf tutmakta, ithalat tarifesi oranlarını farklılaştırmakta ve % 15'i aşmamaktadır, kotalar ve dış ticaret işlemlerinin ruhsatlandırılmasını iptal etmektedir.⁴¹

Büyük Rus şirketlerinin ve taşımacılık, enerji, altyapı, boru hatları, petrol ve gaz, kimya endüstrisi, maden yataklarının geliştirilmesi alanında ortaklaşa uygulanan projelerin sayısının, askeri sanayi kompleksinde, tarım kompleksinde ve Rusya ekonomisinin modernizasyonunda varlığı öncelikli bölgelerden biridir.

1.3.2. İnsani Gelişme Endeksi ve Endikatörleri

2018 İnsani Gelişme Endeksi'ne göre dünyadaki 189 ülke arasında Rusya ve Azerbaycan sırasıyla 49. ve 80. yer almıştır. İnsani Gelişme Endeksi (İGE), dünyadaki ülkeler için yaşam beklentisi, okuryazarlık, eğitim ve yaşam standartları için kapsamlı bir kriterdir. Bu endeks, gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasındaki farklılıkları belirlemek ve ekonomik politikaların yaşam kalitesi üzerindeki etkisini değerlendirmek için kullanılmaktadır. (Tablo 4.)

⁴¹ Azerbaycan-Rusya İşbirliği: İlk Azerbaycan-Rusya Ekonomik Forumu'nun materyalleri; "Azerbaycan-Rusya ticareti ve ekonomik ilişkileri: eğilimler ve gelişmeleri için umutlar" Bakü: Nurlan, 2004, s.294

Tablo 1.4. İnsani Gelişme Endeksi ve Endikatörleri: 2018 İstatistik Güncellemesi

№	Ülke	İnsani Gelişme Endeksi (İGE) 2017	Doğumda beklenen yaşam süresi 2017	Beklenen eğitim süresi 2017	Ortalama eğitim süresi 2017	Kişi başına Gayri Safi Milli Gelir (GSMH) 2017	Kişi başına düşen GSMH notu eksi İGE notu 2017	IGE Değerlendirilmesi (2016)
1	Norveç	0,953	82,3	17,9	12,6	68012	5	1
2	İsviçre	0,944	83,5	16,2	13,4	57625	8	2
3	Avustralya	0,939	83,1	22,9	12,9	43560	18	3
4	Rusya Federasyonu	0,816	71,2	15,5	12,0	24233	3	49
5	Türkiye	0,791	76,0	15,2	8,0	24804	14	64
6	Azerbaycan	0,757	72,1	12,7	10,7	15600	7	80

Kaynak:

http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf

Dünya Ekonomik Forumu (WEF), tek tek ekonomilerin küresel ekonomideki rekabet edebilirliği hakkındaki yıllık raporları ile bilinmekte ve aynı zamanda Davos'ta yıllık toplantılar organize etmektedir. Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF) 2019 sıralamasına göre, Azerbaycan 140 ülke arasında 69. sırada yer alarak 60.0 puan kazanmıştır. Rusya 43. sırada yer almıştır (65.66 puan).⁴² (Tablo 5.)

Tablo 1.5. Dünya Ekonomik Forumu: Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu 2018.

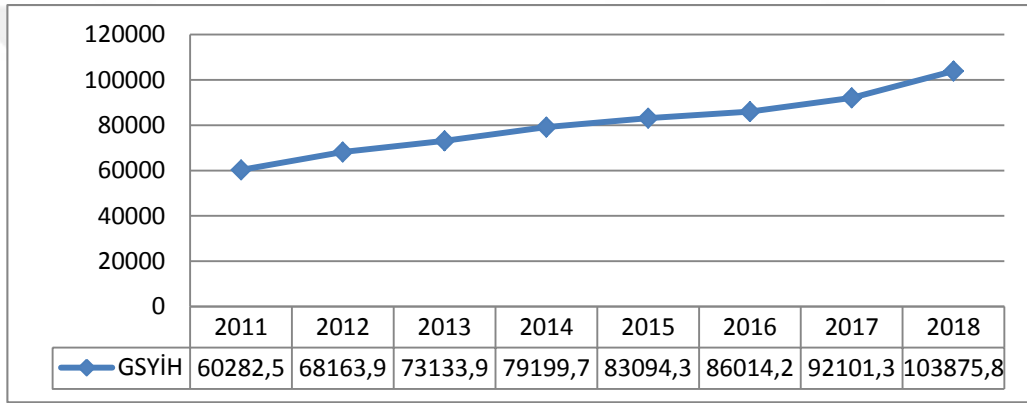
Derecelendirme	Ekonomi	Puan
1	Amerika Birleşik Devletleri	85.6
2	Singapur	83.5
3	Almanya	82.8
43	Rusya	65.66
61	Türkiye	61.66
69	Azerbaycan	60.0

Kaynak: <https://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info>

⁴² <https://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info> - 2019

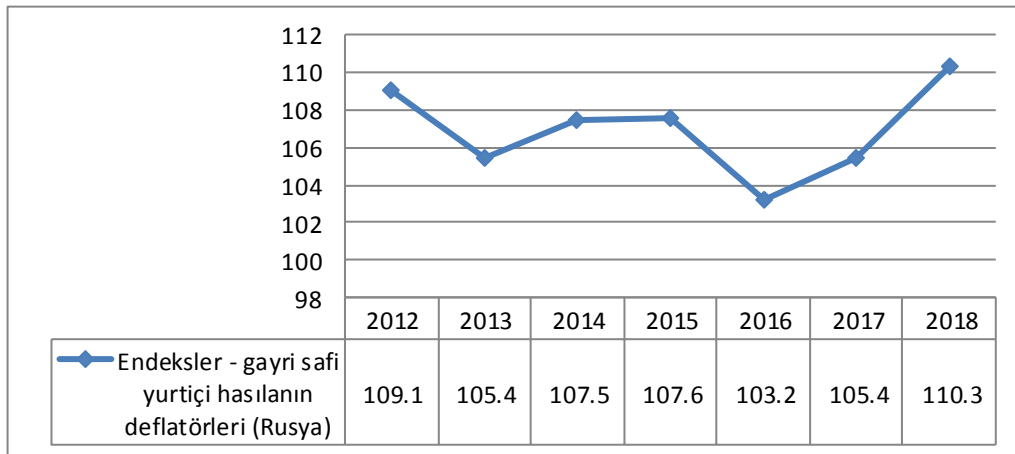
1.3.3. Gayrisafi Yurt İçi Hasılanın Ülkeler Arası Farklılıklara Göre Karşılaştırılması

Rakamlardan da görüleceği üzere, Rusya ve Azerbaycan'ın GSYİH'si 2012 - 2019 arasında belirgin bir artış göstermiştir. Azerbaycan ekonomisinin küresel finansal akışlara zayıf katılımı, borsadaki az gelişmişlik, petrol ve doğal gaz akışlarının önemli devlet kontrolünün yanı sıra ekonomiyi çeşitlendirmeye yönelik devam eden ekonomik reformlar, endüstriyel üretim artışı ve Azerbaycan'ın dengeli devlet bütçesi istikrar faktörleri haline gelmiştir. (Grafik1, 2, 3)

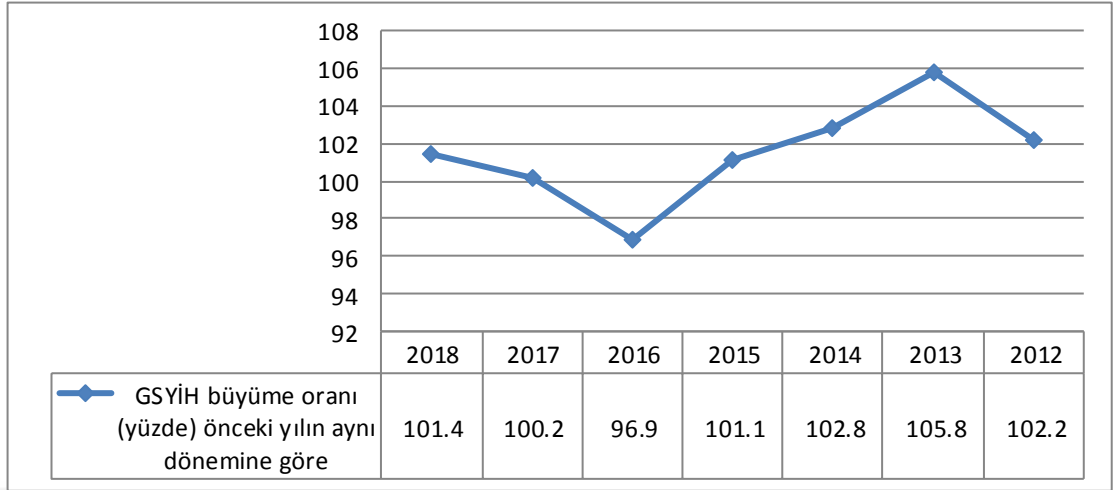
Grafik 1.1. Rusya'nın GSYİH'si (milyar ABD doları).

Kaynak: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/vvp/vvp-god/tab1.htm

Grafik 1.2. Endeksler - Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Deflatörleri (Rusya).

Kaynak: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/vvp/vvp-god/tab4.htm

Grafik 1.3. Azerbaycan'da GSYİH Büyüme Oranı (yüzde) Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre.

Kaynak:

https://azstat.org/statHtml/statHtml.do?orgId=994&tblId=DT_BA_006&vw_cd=&list_id=&scrId=&seqNo=&language=az&obj_var_id=&conn_path=I2&path=

Tablo 1.6. Petrol: Günde binlerce varil üretim

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Azerbaycan	1037	932	882	888	861	851	838	792	795
Kazakistan	1676	1684	1664	1737	1710	1695	1655	1838	1927
Rusya	10379	10533	10656	10807	10860	11007	11269	11255	11438
Türkmenistan	210	223	234	254	257	262	244	232	222
Özbekistan	78	77	68	63	61	59	58	61	64
Diğer BDT ülkeleri	36	36	35	35	35	36	36	37	38
Toplam BDT	13415	13485	13539	13784	13784	13909	14099	14215	14483

Kaynak: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>

Tablo 1.7. Petrol: Milyon ton üretim

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Azerbaycan	51.3	46.1	43.7	43.8	42.5	42.0	41.4	39.1	39.2
Kazakistan	79.7	80.1	79.3	82.3	81.1	80.2	78.6	87.0	91.2
Rusya	512.3	519.5	526.7	532.2	535.1	541.8	555.9	554.3	563.3
Türkmenistan	10.3	10.9	11.5	12.4	12.5	12.8	11.9	11.2	10.6
Özbekistan	3.6	3.6	3.2	2.9	2.8	2.7	2.6	2.8	2.9
Diğer BDT ülkeleri	1.8	1.8	1.8	1.8	1.8	1.8	1.8	1.8	1.9
Toplam BDT	659.1	662.0	666.1	675.4	675.8	681.3	692.2	696.1	709.1

Kaynak: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>

Bölgesel ekonomik işbirliğindeki öncelikli alanlar arasında ekonomik egemenlik, sosyal politik uygunluk, ulusal ve kültürel değerler, devlet yapısı, devletler ve bölgeler arası işbirliğinin geliştirilmesi için öncelikli alanlar ve verimliliği, bu alanlarda işbirliğine yönelik devlet destek sisteminin oluşturulması; hedeflenen devletler arası projelerin ve ekonomik işbirliği programlarının ve bunların uygulanması için entegre yapıların oluşturulması; işletmelerin endüstriyel işbirliğinin daha da geliştirilmesi; ticaret ve ekonomik işbirliği mekanizmasının iyileştirilmesi; ödemeler sorununu çözmek ve karşılıklı borçları kapatmak; ticaret ve ödeme ilişkilerini dengelemek; gümrük departmanları arasında çeşitli gümrük alanlarında özel işbirliği şekilleri oluşturmak; adil olmayan rekabet kriterleri üzerinde anlaşmaya varmak; haksız faaliyetlerin sona ermesi ve tazminat taleplerinde bulunma usulünün belirlenmesi ve b.yer almaktadır.⁴³ Gerçek şu ki, geçiş ekonomi sürecinde olan diğer Sovyet sonrası ülkelerde olduğu gibi Azerbaycan, ülkenin uluslararası bölünme, emek, dünya ekonomik ilişkileri ve uluslararası ekonomiye geçiş sürecini hızlandırması sürecine aktif katılımıyla doğal kaynakların ve üretim potansiyelinin rasyonel kullanımı için modern yöntemler ve öncelikli stratejiler konusunda

⁴³ Gladkov I.S., (2009) – “Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler”: Ders Kitabı. üniversiteler için ödenek. Ed. 4 "Binom. Bilgi Laboratuvarı "M. 2009: s.139

uzmanlaşmaya ihtiyaç duymaktadır. Azerbaycan'ın akaryakıt, enerji ve hammadde sektörlerinin imalatçılardan daha rekabetçi olduğu düşünülmelidir. Azerbaycan'da işleme endüstrisinin pek çok sektörü, yalnızca dış pazarda değil, aynı zamanda iç pazarlarda da (petrokimya, demir metalürjisi, petrol ve gaz mühendisliği, enstrüman yapımı, vb.) rekabetçi değildir. İşleme sanayisi yenilikçi politikalardan uzak olup, modern teknolojiler kullanmamakta, endüstriyel tesislerin modernizasyonunu sağlamamakta, ancak üretim kapasitelerini geliştirmektedir. Bununla da bilimsel araştırma kurumlarıyla bağlarını koparmaktadırlar. Dolayısıyla, işleme sanayisinin GSYİH yapısındaki payı, ekstra aktif sanayilerin payına kıyasla düşük kalmaktadır.

Azerbaycan'da sektör GSYİH dağılımı tarım: % 6,2, endüstri: % 63,0, hizmet: % 30,8 (2013) olarak bilinmektedir. Rusya'da sektör GSYİH dağılımı tarım: % 4, sanayi: % 36,3, hizmetler: % 59,7 (2014) tahmini olarak bilinmektedir.⁴⁴

1.3.4. Petrol ve Doğal Gaz Üretim, Tüketim ve Ticareti

Azerbaycan, son yıllarda ekonomisindeki petrol ve petrol ürünleri payı % 50'yi aşan bir ülke olarak dış ticaret ciro unsurlarının dengelenmesi, genişletilmesi ve hidrokarbon kaynaklarının tükenmesinin azaltılması için olumlu bir durum yaratmaktadır. “Bugün Azerbaycan tamamen enerji kaynakları sağladığında, çeşitli yönlerde petrol ve gaz ihraç etmeye başladığında, yenilenebilir enerji kaynakları Azerbaycan için yeni bir öncelik haline gelmiştir”.⁴⁵ Azerbaycan'da, ucuz enerji elde etmek için, tüm nehirlerde küçük enerji santralleri inşa edilmesi planlanmaktadır. Bununla birlikte, alternatif enerji alanında güneş ve rüzgar enerjisinin kullanılması öncelikli hale gelmiştir. Azerbaycanlı bilim adamlarının hesaplamalarına göre, yalnızca devletin küçük nehirlerinin potansiyelini kullanmak, ülkeye 16 bin MW'a kadar elektrik gücü kapasitesi sağlayabilir. Azerbaycan, rüzgar enerjisinin gelişimi için yüksek bir potansiyele sahiptir, özellikle de rüzgarın 3 - 27 m / s aralığında dalgalanma gösterdiği Abşeron rüzgar santrallerinin (rüzgar türbinleri) verimli çalışması için idealdir. Sadece bu yarımadada 3,000 MW üretilebilir. Başka bir deyişle, “Azerbaycan, dünyadaki alternatif enerji gelişimi açısından potansiyel olarak

⁴⁴ Aliev I.E., “Doğal Kaynak Güvenliği ve Enerji Güvenliği Konusunda Münih Konferansının Değişen Küresel Gücü” / Münih Bildirileri, 2010

⁴⁵ Akhmedov A.I., (2002) Mukhsinova L.Kh. “Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası ticareti”. - Bakü, 2002: s.147

en karlı ülkelerden biri haline gelebilir”.⁴⁶ Bu, gelecek nesiller ve ihracat için petrol ve gaz tasarrufu sağlayacaktır. Bununla birlikte, hem Rusya, hem de Azerbaycan'daki kaynakların tükenmesi sorunu çözümlenme bekleyen ana hedeflerden biri olmaya devam etmektedir. “Küresel hidrokarbon kaynaklarının tükenmesi bugün veya yarın gerçekleşmeyecektir. Bu nedenle, alternatif enerji alanında iyi potansiyele sahip olan Azerbaycan gelecekte ülkenin yeni bir gelişme aşamasına girmesine yardımcı olacak olan bu enerji sektörünün gelişmesi için zamana sahiptir”.⁴⁷

Petrol dışı sektörü geliştirmek ve ekonomilerin Rusya ve Azerbaycan'daki rolünü arttırmak için çalışmalar yapıldığı vurgulanmalıdır. Geciken alanların yapısal dönüşümleri ve ekonominin belirli alanlarının uygun bir modern teknoloji seviyesine ve inovasyon ortamına çıkarılması, özellikle Rusya ve Azerbaycan stratejisinin kavramsal özellikleri olmak üzere, geçiş toplumlarının dış ekonomik strateji oluşumunun genel teorik problemleri ile ilgili olarak yapılmaktadır. Dış ticaretin diğer devletlerle olan ekonomik ilişkilerinin temel ve geleneksel şekli olarak bir öncelik olmaya devam ettiği ve ulusal çıkarları karşıladığı belirtilmelidir. (Tablo 6,7,8)

Rus yatırımcılar için Azerbaycan ile petrol ve gaz sektöründe, ilaç üretiminde, mühendislik ve demiryolu iletişimi alanında işbirliği umut verici görünmektedir, bu da malların taşınmasından temettü almayı sağlayacaktır. Bölgelerle işbirliği konusu son derece önemlidir ve Rusya bölge aktörlerini komşularla ilişkilerinde potansiyele büyük önem vermeyi görevlendirmiştir.⁴⁸

⁴⁶Akhmedov A.I., (2002) Mukhsinova L.Kh. “Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası ticareti”. - Bakü, 2002: s.149

⁴⁷ Akhmedov A.I., (2002) Mukhsinova L.Kh. “Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası ticareti”. - Bakü, 2002: s.150

⁴⁸ Gladkov I.S.,- “Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler”: Ders Kitabı. üniversiteler için ödenek. Ed. 4 "Binom. Bilgi Laboratuvarı "M. 2009: s.144

Tablo 1.8. Azerbaycan ve Rusya İçin Sanayi, İmalat Sanayi, Petrol ve Doğal Gaz Çıkarımı

Yıl	2013	2014	2015	2016
SANAYİ (yüzde)				
Azerbaycan	101.8	99.3	102.4	99.5
Rusya	100.4	101.7	96.6	101.1
PETROL VE DOĞAL GAZ ÇIKARIMI (yüzde)				
Azerbaycan	100.4	97.6	99.0	98.9
Rusya	100.9	101.4	100.0	102.6
İMALAT SANAYİ (yüzde)				
Azerbaycan	105.8	102.2	107.0	101.0
Rusya	100.5	102.1	94.6	100.1

Kaynaklar: Rusya için

http://www.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_main/rosstat/ru/statistics/enterprise/industrial/#

Azerbaycan için

<https://www.azstat.org/portal/tblInfo/TblInfoList.do;jsessionid=9D526C0216EBBA7AE56521FE158DDC27#>

Günümüzde Azerbaycan'ın işbirliği yaptığı Rus bölgeleri çoğunlukla Rusya'nın içindedir. Bununla birlikte, Rusya Federasyonu'nun komşu bölgeleriyle ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir. Bugüne kadar Azerbaycan ile Kuzey Kafkasya'nın bölgeleri arasında beş hükümetler arası anlaşma imzalanmıştır. Azerbaycan, toplamda, Rusya Federasyonu'nun 72 kurucu üyesi ile işbirliği yapmaktadır. Sovyet sonrası alandaki diğer yeni egemen devletler için olduğu gibi, Azerbaycan Cumhuriyeti için de modern uluslararası ekonomik ilişkiler sisteminin tümünde diğer devletlerle dış ekonomik ilişkiler önceliklidir. Bu öncelik, hiç şüphesiz, doğal olarak ihracat fırsatlarının artması, ihracat-ithalat işlemlerinin iyileştirilmesi, özellikle enerji arzı alanında ve yurt içi rekabetçi ürünlerin piyasaya sunulması alanında ilişkili olan, bugün kendi gereksinimlerini ve standartlarını karşılayan dünya pazarı ile

iletişimlerini oluşturma aşamasında olan devletin dış ekonomik stratejisinin görevleri, hedefleri ve yönleri ile bağlantılıdır.⁴⁹

şu anda Azerbaycan'ın, sadece dış pazarlarda değil, genel olarak dış ekonomik faaliyetlerde de sunulan diğer hizmetler, petrol mühendisliği, petrol arama, boru hattı taşımacılığı da dahil olmak üzere taşımacılık, ve bir dizi petrol taşımacılığı gibi sektörlerde kapsamlı bir şekilde dşnlmş bir pazarlama politikasıyla ilişkili olduğu bu tür ürünlerin üretimi için yeterli firsatlara sahip olduğu açıktır.⁵⁰

⁴⁹ Fakhtutdinov R.A., “Küresel rekabet gücü. Modern lider için masaya”. - M: RIA "Standartlar ve Kalite", 2009: s.123

⁵⁰ Efendiyeu O.F., Aliyev E., “Sh. Modern Azerbaycan'ın dış ekonomik faaliyeti”. Çalışma kılavuzu.Bakü, Zardabi ETE Yayıncılık ve Baskı Kurumu 2007: s.321

İKİNCİ BÖLÜM.

RUSYA VE AZERBAYCAN ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERİN ÇAĞDAŞ ANALİZİ

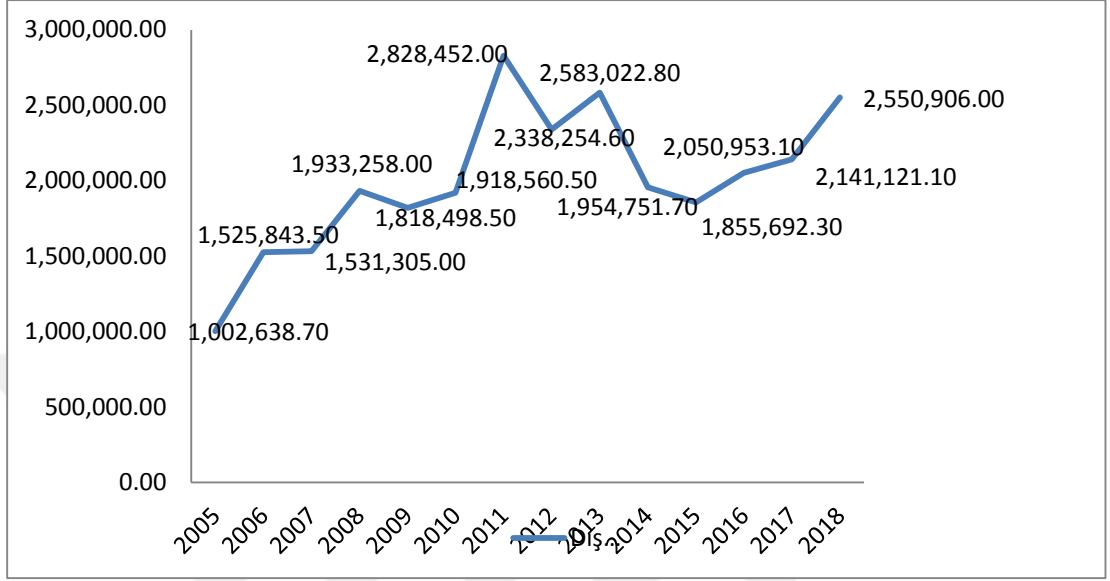
2.1. İkili Ticaretin Yapısı, Hacmi, Dinamikleri

2.1.1. Ticaret Cirosu

Dış ticaretin etkin şekilde gelişmesinin önemli bir göstergesi, belirli nihai ürün gruplarının ihracat ve ithalattaki payıdır. Bu bağlamda ürün yapısının incelenmesi gerekmektedir. İnceleme ise dış ekonomik faaliyetin emtia isimlendirmesine göre gruplandırılmış ürün kategorileri temelinde gerçekleştirilir. Azerbaycan ve Rusya arasındaki karşılıklı ticaret seviyesi, son yıllarda istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Azerbaycan'ın BDT ülkelerine ihracatının (1,1 milyar dolar) neredeyse yarısı Rusya ile gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra Rusya, Azerbaycan'a ihracat yapan 100'den fazla ülke arasında lider konumdadır. 2019 yılının Ocak-Nisan aylarında Azerbaycan ile Rusya arasındaki ticaret hacmi, geçen yılın aynı dönemine göre % 22,6 oranında artış göstererek 839.083,57 dolar olarak gerçekleşmiştir. Devlet Gümrük Komitesi'ne göre, Azerbaycan'dan Rusya'ya yapılan ihracat hacmi geçen yılın aynı dönemine göre % 13 artarak 178.446,53 dolar olurken, ithalat ise % 25,5 artışla 660.637,04 dolar olarak gerçekleşmiştir (Grafik 2.1.). Cari yılın Ocak-Nisan döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre % 30,8 oranından daha fazla olan 482.190,51 dolarlık negatif bir ticaret dengesi vardır.⁵¹ Ocak-Mart 2017 dönemine kıyasla, 2018 yılında reel fiyatlarla dış ticaret cirosu % 34,9, ihracat dahil % 6,3, ithalat ise % 8,7 artmıştır. Ülkemize ithal ürünlerinin toplam değerinin % 17,3'ü Rusya, % 14,3'ü Türkiye, % 10'u Çin, % 8,8'i Almanya, % 4,8'i ABD, % 3,9'u Ukrayna, % 3,8'i Beyaz Rusya, % 3,3'ü İtalya, % 2,8'i İran, % 2,3'ü Çek Cumhuriyeti, % 2,2'si Kazakistan, % 26,5'i ise diğer ülkeler ile yapılan ithalat işlemlerinden gelmektedir. Rusya için Azerbaycan, elverişli bir pazar olmakla beraber, Rusya-Azerbaycan

⁵¹ <https://ona.az/az/iqtisadiyyat/azerbaycan-ve-rusiya-arasinda-ticaret-dovriyyesi-23-e-yaxin-artib-11491>

ticaret ilişkisinde, Sovyet sonrası dönemin tamamında olduğu gibi günümüzde de aktif bir mal dengesi olduğu belirtilmelidir.⁵² (Tablo 9)

Grafik 2.1. Azerbaycan ile Rusya arasında dış ticaret hacmi, bin dolarla.

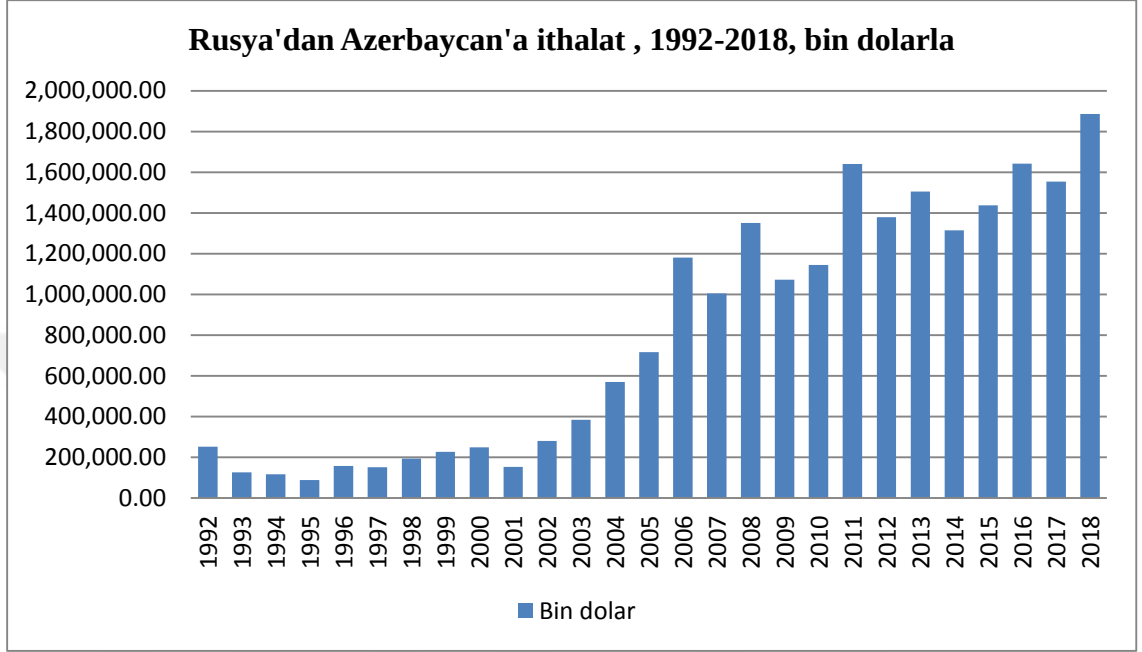
Kaynak: <https://www.stat.gov.az/source/trade/>

Tablo 2.1. Azerbaycan'a İthalat, bin dolarla

Azerbaycan'a ithalat, bin dolarla						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1.Rusya	1,505,178.4	1,314,480.4	1,437,937.2	1,641,694.7	1,554,086.6	1,885,164.6
2.Türkiye	1,463,804.9	1,286,641.4	1,171,385.4	1,181,578.1	1,273,792.6	1,576,864.6
3.Çin	566,342.9	697,082.6	511,916.7	703,805.7	854,535.0	1,196,673.5
4.Almanya	823,024.4	703,636.9	689,996.7	390,492.0	443,721.0	659,912.8
5.ABD	376,485.7	563,419.2	847,389.4	471,605.8	720,594.1	527,168.9
6.Ukrayna	589,071.3	419,579.7	309,652.5	286,811.0	460,393.3	469,798.3
7.Beyaz Rusya	87,334.8	83,937.6	83,630.5	76,295.6	130,214.3	180,762.7
8.İtalya	249,256.9	272,643.4	587,764.7	332,442.1	318,801.9	340,085.8
9.İran	207,682.3	147,156.2	90,455.4	171,525.3	240,274.7	414,801.0
10.Çek Cumhuriyeti	89,105.0	45,938.2	58,376.6	65,809.9	107,652.1	107,418.0
11.Kazakistan	306,763.3	221,056.1	98,925.6	98,117.1	107,827.4	174,145.1

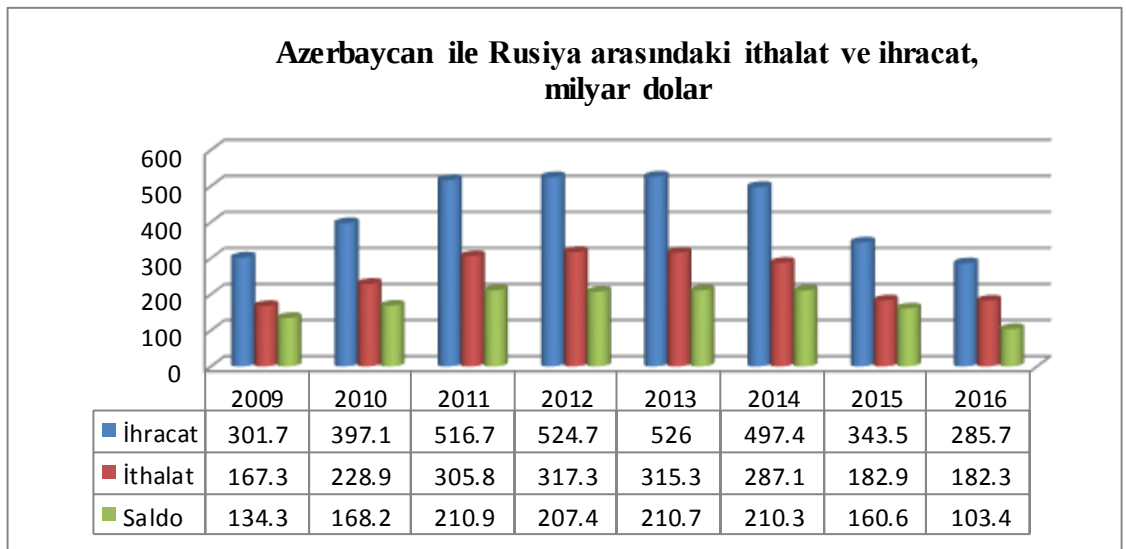
⁵² <http://marja.az/news/24772>

Kaynak: <https://www.stat.gov.az/source/trade/>

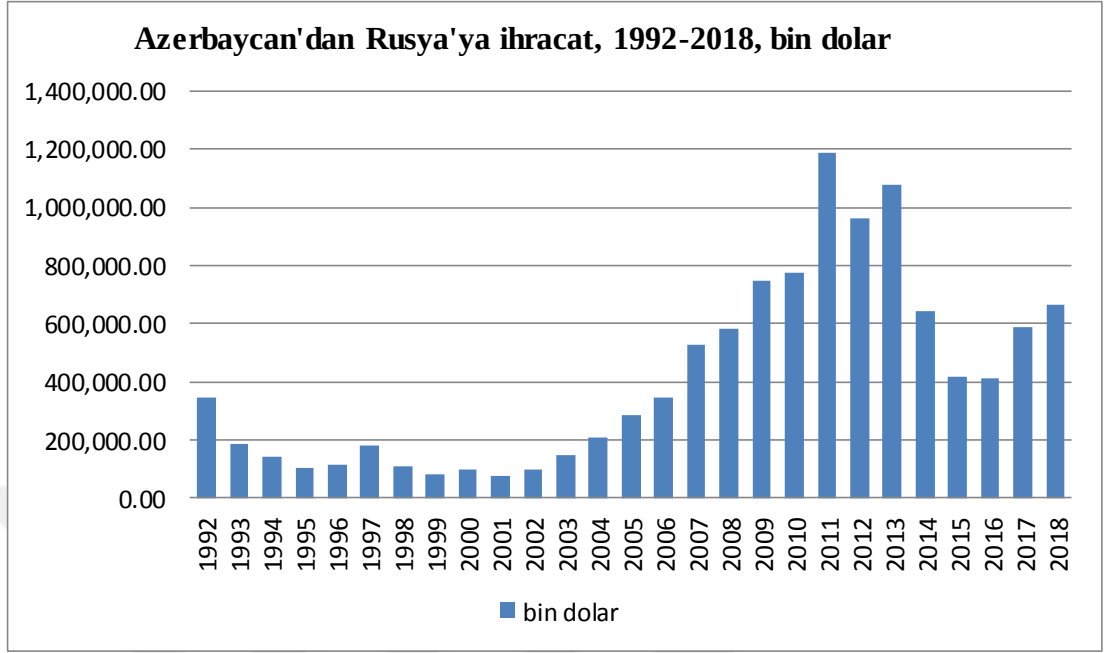
Grafik 2.2. Rusya'dan Azerbaycan'a ithalat, 1992-2018, bin dolarla

Kaynak: <https://www.stat.gov.az/source/trade/>

Grafik 2.3. Azerbaycan ile Rusiya Arasındaki İthalat ve İhracat, milyar dolar

Kaynak: <https://www.stat.gov.az/source/trade/>

Grafik 2.4. Azerbaycan'dan Rusya'ya İhracat, 1992-2018, bin dolar.

Kaynak: <https://www.stat.gov.az/source/trade/>

Genel olarak, Azerbaycan-Rusya ticareti 1720 çeşit ürünle gerçekleştirilmektedir. Rusya'nın Azerbaycan'a yaptığı teslimatların % 90'ından fazlası mühendislik, otomotiv ve kimya endüstrisi, metal ürünler, kereste ve inşaat malzemeleri, gıda ürünleri ve tarımsal hammaddelerden oluşmaktadır.⁵³

Rusya Federal Gümrük Hizmetine göre, 2017 yılında, Rusya-Azerbaycan ticareti 2016 yılına göre % 34,4 artarak 2.627,2 milyon doları bulmuştur. Rusya'nın Azerbaycan'a ihracatı 1.935,1 milyon dolara (+% 28,3), ithalat ise 692,1 milyon dolara (+% 55) ulaşmıştır. Rusya için dış ticaret işlemlerinin hacmi, 1.243,0 milyon dolar olarak belirlenmiştir.

Belirtilen süre boyunca Azerbaycan'a yapılan ihracat yapısında ana ürün gruplarından gıda ürünleri ve tarımsal hammaddeler 590,7 milyon ABD doları (toplam ihracatın % 30,5'i), makine, ekipman ve araçlar 510,2 milyon ABD doları (% 26,4), metal ve metal ürünleri 250,6 milyon ABD doları (% 12,9), odun, kağıt

⁵³ Sukharev O., (2003) Ekonomik büyüme veya kriz/ Rusya'daki yatırımlar: -№3. S.24

hamuru ve kağıt ürünleri ise 182,6 milyon ABD doları (% 9,4) olarak bilinmektedir.⁵⁴

Rusya'nın Azerbaycan'a ihraç ettiği başlıca mallar listesinde bunlar yer almaktadır: çeşitli amaçlar için araçlar, içten yanmalı motor ve otomobil parçaları, buzdolapları ve dondurucular, elektrik enerjisi, eczacılık ürünleri, kereste, kağıt ve karton, Portland çimentosu, sodyum hidroksit (sıvı soda), cam kaplar, motor yağları, demirli metallere yapılmış kaynaklı borular, demir ve demir dışı metaller, elektrikli aletler, kömür ve grafit ürünler, buğday, mısır, un ayçiçek yağı, çikolata, unlu mamüller, sigaralar vb. Aynı zamanda, bu alandaki lider konumlardan biri de otomotiv ekipmanı tedarikidir.⁵⁵

Azerbaycan ihracatının ana malları listesinde tarımsal ürünler ve hammaddeler, Rusya'da ise doğal gaz, demir metallere borular, pamuklu ve taraksız lifler, süt ve süt ürünleri, patatesler, sebzeler; televizyon setleri, tütün hammaddeleri vb. yer almaktadır.⁵⁶

18 Ekim 2017'de, Azerbaycan-Rusya devlet sınırındaki "Samur" (Azerbaycan Cumhuriyeti) ve "Yarag-Kazmalyar" (Rusya Federasyonu) kontrol noktalarında Samur Nehri üzerindeki köprünün tabanına anıt taş döşenmesi ve inşaat çalışmalarının başlamasını sembolize eden ciddi bir tören düzenlenmiştir.

2.1.2. Azerbaycan ve Rusya Arasındaki İhracat Dinamikleri

Azerbaycan pazarında tamamıyla yüzde 100'ü ve yüzde 40'ı Rus sermayesi olmak üzere yaklaşık 700 ortak girişim vardır.⁵⁷

Azerbaycan'da, sermaye katılımıyla Avtovaz PJSC, ülkenin neredeyse her bölgesinde 40'tan fazla servis istasyonu bulunan Lada araçlarının satışı, servisi ve bakımı için bir Hazar-Lada ortak girişimi işletmektedir.

⁵⁴ Mikhailov A.I., (2009) Uluslararası Emek Göçü: Ders Kitabı. ödenek. - M.: GOU VPO "REA GV Plekhanova ", s.148

⁵⁵ <https://azerbaijan.mid.ru/torgovo-ekonomiceskie-svazi>

⁵⁶ Murtuzalieva S.J., (2006) Rusya Bölgelerinin BDT Ülkeleri ile Dış Ekonomik İlişkileri: Monograf. - M.: Sputnik + Company, Moskova s.240

⁵⁷ Rusya Federasyonu'nun 2005-2020 sosyo-ekonomik gelişme stratejisi kavramı. Rusya Federasyonu Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Anlaşmalar Bülteni No. 1, Ocak 2004 Moskova

Nisan 2015'te, Kamaz PJSC, Gana Otomobil Fabrikası'nda üçüncü ülkelere teslimatlarını planlayarak bir kamyon montaj hattı başlatmıştır. Bakü ve Gence'de, garanti ve garanti sonrası dönemlerde otomobillerin teknik servisi düzenlenmiştir.

1994'ten beri petrol ve gaz sektöründe faaliyet gösteren Lukoil PJSC, Azerbaycan'ın yakıt ve enerji sektöründe güçlü pozisyonlara sahip olmuştur. Bu dönemde, şirket ülke ekonomisine yaklaşık 3,7 milyar dolar yatırım yapmıştır. Lukoil PJSC, halen, Şahdeniz gazı kondansat üretim projesine katılmaktadır (belirtilen alanda keşif, geliştirme ve ortak üretim paylaşımı anlaşmasında % 10 oranında). Bu Rus şirketinin Azerbaycan'da geniş bir benzin istasyonu ağı vardır.

2013 yılında, iki ülkenin enerji sistemlerinin paralel işletilmesine ilişkin hükümetler arası bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmada Rusya, Azerbaycan ve İran'ın enerji sistemlerinin işleyişinin, elektrik arzını organize etme ihtimaliyle senkronize edilmesi konusu üzerinde çalışılmaktadır.

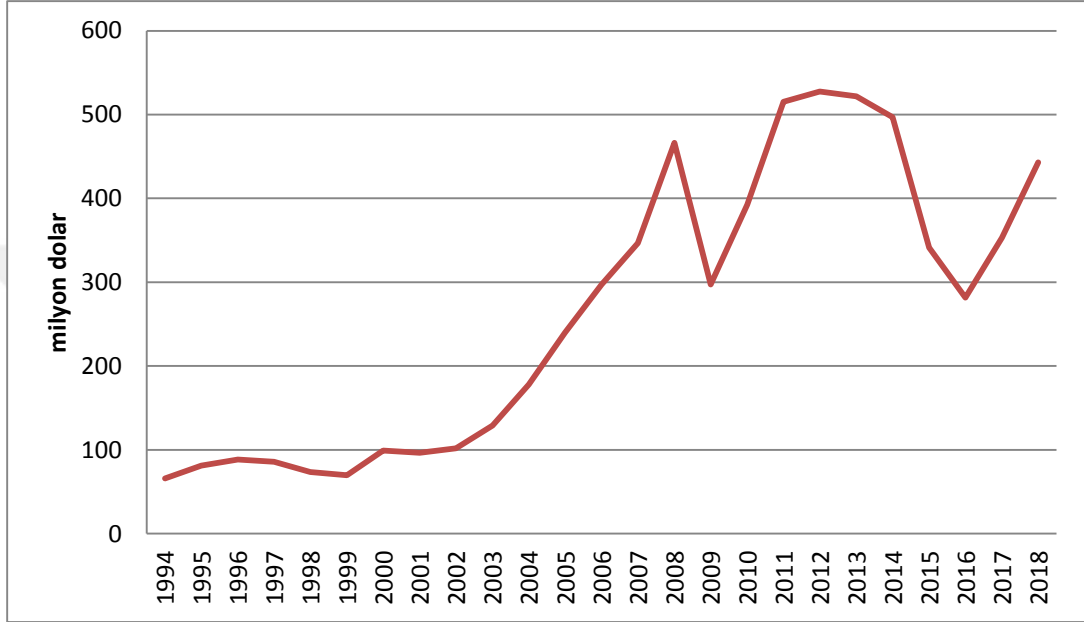
Ortak kurucuları (yetkili sermayenin % 50'si) Daş Salahlı bentonit OJSC ve Rus Bentonit Araştırma ve Üretim Derneği Bira Fabrikası olan ortak girişim Azros Prom Invest (BDT ülkelerinin bentonit pazarında lider) Azerbaycan'da faaliyet göstermektedir. Baltika-Bakü (bölgedeki bu profilin en büyük işletmesi), Dobromed kliniği, Metrovagonmaş OJSC ve Bakü Metro arasında başarılı işbirliği devam etmektedir. Nisan 2015'te Bakü'de Vostok-Servis grubu şirketlerinin temsilciliği açılmıştır.

Tam formatlı bankacılık faaliyetleri VTB Bank (Azerbaycan) ve Nikoil Bank OJSC tarafından yürütülmektedir. Bundan başka, Azerbaycanda Rusya Ziraat Bankası'nın bir temsilciliği de vardır.

Ekim 2016'da, Az-Rus Trans'ın taşımacılık alanındaki ilk Rus-Azerbaycan girişimi, ortakları Azerbaycan Demiryolları (% 51) ve en büyük Rus tarım ürünleri taşıyıcısı Rusagrotrans (% 49) olmakla yapılmıştır.

Kasım 2016'da, Azerbaycan'daki ilk ilaç firması Hayat Farm'ın kuruluşunu gerçekleştirme töreni ortakları Rus şirketi R-Farm (öz sermaye payının % 45'i) ve Azerbaycan şirketi VITA-A (% 45) olan Pirallahı Endüstri Parkı'nda gerçekleşmiştir.

Yatırım değeri 74 milyon dolar olan Hyatt Farm ilaç fabrikası, 2020'de devreye girecektir. İşletmenin yıllık üretim kapasitesi 22,5 milyon paket veya 500 milyon tablet ve kapsül olacaktır. İlk aşamada, tesis 80'den fazla tipte farmasötik ürün üretmeyi planlamaktadır.⁵⁸

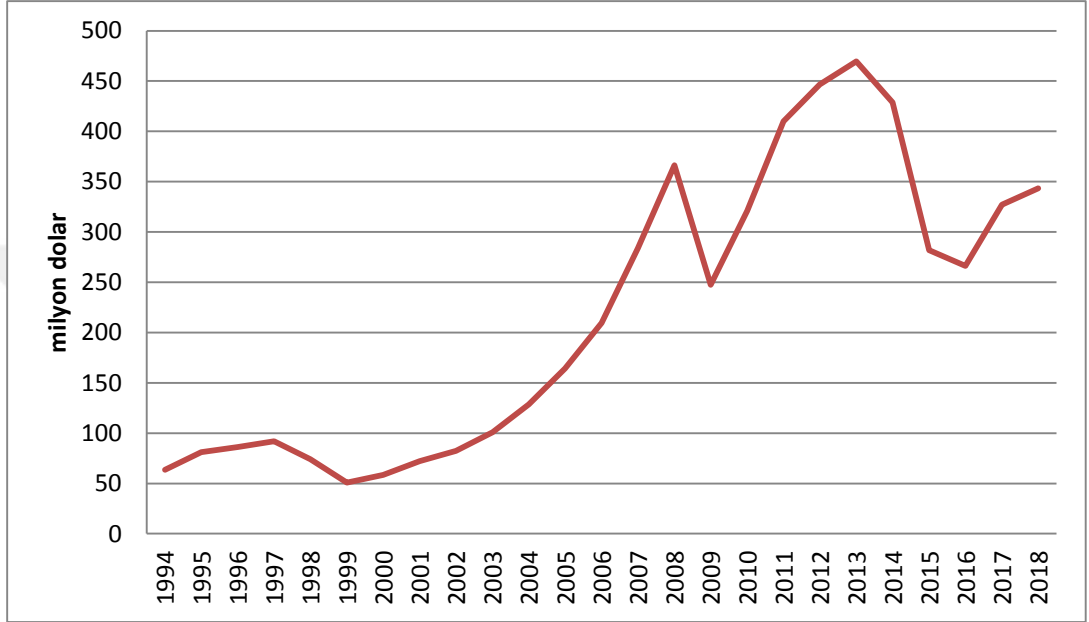
Grafik 2.5. 1994-2018 yılları arasında Azerbaycan ve Rusya'nın toplam ihracat dinamikleri (milyon dolar).

Kaynak:<https://knoema.com/atlas/Azerbaijan/topics/Foreign-Trade/Export/Exports-of-goods?compareTo=RU&origin=knoema.ru>

2017'de, Rusya Federasyonu'nun farklı alanda uzmanlaşmış 70 kuruluşu Azerbaycan ile dış ticaret ilişkilerine katılmıştır. Şöyle ki, Stavropol Bölgesi Valisi V.V.Vladimirov (5-8 Nisan), Astrakhan Bölgesi Valisi A.A. Zhilkin (18-19 Aralık), Arkhangelsk Bölgesi Vali Yardımcısı V.M.Ikonnikov (23-26 Aralık) Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir.

⁵⁸ Ostrovsky A., (2004) Stratejik ortaklığı güçlendirmek için bölgeler arası işbirliğinin genişletilmesiyle - "Rusya ve Azerbaycan" konulu yuvarlak masa / ilk Azerbaycan-Rusya Ekonomik Forumu "Azerbaycan-Rusya Ticaret ve Ekonomik İlişkileri: Gelişmeleri için Trendler ve Beklentiler" konulu materyaller. Bakü, "Nurlan", s.294

Bu süre zarfında Bakü'deki Astrakhan bölgesinin ticari görevleri (19-20 Eylül), St. Petersburg'un kültürel ve ticari misyonu (15-17 Kasım) tartışılmış, Tomsk bölgesindeki iş çevreleri temsilcilerinden oluşan bir heyetin ziyareti (20-24 Kasım) yapılmıştır.

Grafik 2.6. 1994-2018 yılları arasında Azerbaycan ve Rusya'nın toplam ithalat dinamikleri (milyon dolar).

Kaynak: <https://knoema.com/atlas/Azerbaijan/topics/Foreign-Trade/Import/Imports-of-goods-and-services?compareTo=RU>

28 Eylül 2017'de, VIII Rus-Azerbaycan bölgeler arası forumu Stavropol'da düzenlenmiş, burada 400'e kadar büyük şirket temsilcisi, iki ülkenin bireysel girişimcileri yer almıştır.⁵⁹

⁵⁹ Selpovsky V.L., (2009): Rus Dış Ekonomik Bülteni // M: -№1

Tablo 2.2. Rusya Federasyonu Federal Gümrük Hizmetinin ve Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesinin, Ocak-Ağustos 2017 için Rusya Federasyonu ile Azerbaycan Cumhuriyeti Dış Ticaretine İlişkin Verileri

	Rus FCS verileri			Azerbaycan Devlet Gümrük Komitesi verileri		
	2016 Ocak- Ağustos	2017 Ocak- Ağustos	Ocak- Ağustos 2017-nin Ocak- Ağustos 2016-a % sayısı	2016 Ocak- Ağustos	2017 Ocak- Ağustos	Ocak- Ağustos 2017-nin Ocak- Ağustos 2016-a % sayısı
Ticaret cirosu	1056,0	1709,1	+% 61,8	1196,7	1278,1	+% 6,8
Rusya Federasyonu İhracatı	800,0	1273,4	+% 59,2	967,8	913,2	-% 5,6
Rusya Federasyonu İthalatı	256,0	435,7	+% 70,2	228,9	364,9	+% 54,4
Saldo	544,0	837,7	+% 53,9	-738,9	-548,3	-% 25,8

Kaynak: <https://azerbaijan.mid.ru/torgovo-ekonomiceskie-svazi>

2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

2.2.1. Azerbaycan'a Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Dünya ekonomisinin şu anki durumunda, ülkeler arasındaki ticarete ek olarak, yatırım politikasına özel bir rol verilmektedir. Şu anda hem Rusya, hem de Azerbaycan, gelişmiş ülkelerden yatırım almaya güveniyor, ancak kendileri daha çok yatırımcı ülke konumundadırlar. Bu bağlamda, Rusya'nın BDT'deki rolü hiç kuşkusuz büyüktür ve Azerbaycan da dahil olmak üzere BDT ülkelerinde yatırım alanında bazı hedefli adımlar atması beklenmektedir.

Yatırımlar, teknoloji transferleri, know-how ve yeni yönetim yöntemleri gibi unsurlar alıcı ülkenin ekonomik yapısını ve dinamiklerini değiştirmesinin yanı sıra, mal ve hizmetlerin ulusal üretimine ek sermaye kaynağı sağlayan ekonomik büyüme faktörleridir. Artan uluslararası sermaye hareketi ile birlikte, yatırımın yatırım faaliyetinin geliştirilmesindeki bir faktör olarak rolü artmakta ve böylelikle gerekli becerileri edinmenin, pazarlara ve finansmana erişim sağlanmasının da yolu haline gelmektedir. BDT'nin coğrafi alanında, Rusya'nın yaptığı yatırımlar, Rusya ile Azerbaycan arasındaki uzun vadeli ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli bir rol oynayacak ve ekonomik ilişkilerin daha da bütünleşmesini sağlayacaktır.⁶⁰

Rusya ve Azerbaycan zengin maden rezervlerine sahiptir. Ekonomileri, ekonomik büyümenin kaynak ihracatına bağımlılığını azaltmaya odaklanmıştır ve emtia ihracatının çeşitlendirilmesi de her iki ülkenin ekonomileri için bir önceliktir. Madencilik, metalurji ve ticaret alanındaki yatırımlar en çok tercih edilenlerdendir. Yatırım işbirliğinin bir diğer önemli faktörü de Azerbaycan'ın coğrafi konumudur. Rusya, İran ve Türkiye arasında yer alan Azerbaycan bu ülkelerin emtia ve enerji geçişini sağlamakta, petrol ve doğal gaz boru hatlarıyla Hazar bölgesi ülkeleri arasında enerji güvenliği konusunda altyapı ve karşılıklı anlaşmalar yapılmasında büyük rol oynamaktadır Azerbaycan'ın Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (kısaca KAAÖ) gibi askeri birliklere ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ya da kısaca KGAÖ'ye girmemesi tarafsız statüsünü belirlemektedir. Bu durum Azerbaycan'a jeopolitik alanda manevra yapma ve Güney Kafkasya'da lider rolü oynama fırsatı vermektedir. Azerbaycan ve Rusya arasındaki karşılıklı anlaşmalar ve yakın bağlar her yönden öncelikli niteliktedir ve stratejik olarak müttefik devletlerdir.⁶¹

Azerbaycan'ın enerji politikası, doğal gaz ihracat potansiyelinin geliştirilmesi ve enerji kaynaklarını nihai tüketicilerine ulaştırma yollarının çeşitlendirilmesine yönelik yönünü ve bölgedeki enerji jeopolitiğindeki önemini bir kez daha arttırma arzusunda yoğunlaştığını gösteriyor. Son yıllarda, Rusya ile Azerbaycan arasındaki ticaret belirgin bir şekilde artmakta ve ekonomik ilişkiler çeşitli yönlerde

⁶⁰ Vavilova E.V., Borodulina L.P., (2006) Uluslararası Ticaret: Ders Kitabı.- M: 287 s.77

⁶¹ Verdiev A., (2000) Azerbaycan'da tarım reformu // Rusya'nın tarım ekonomisi, No. 2. s.26.

gelişmektedir. Dolayısıyla, Rusya'nın yatırım politikasında Azerbaycan öncelikli bir yer almalıdır.

Ekonomisini ve ihracatını çeşitlendirerek petrol ve gaz gelirlerinde kısa vadeli bir düşüş elde etmek isteyen Azerbaycan için, petrol dışı sektöre doğrudan yabancı yatırım (DYY) özellikle önem taşımaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ulusal ekonomisi 2025 Stratejik Yol Haritasına ulaşmak için hükümetin belirlediği dört hedefin ilki, "DYY'yi petrol dışı sektöre getirerek yüzde 4" olarak tanımlamaktır.⁶²

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) yıllık olarak, dünyanın dört bir yanındaki doğrudan yabancı yatırımların durumu hakkında özel raporlar yayınlamaktadır. Bu raporlar doğrudan yabancı yatırım büyümesinin dinamiklerini, hükümetlerin yabancı yatırımları çekmek için attığı adımları ve kalkınmadaki kilit eğilimleri özetlemektedir. Kuruluşun 2018 Yatırım ve Yeni Sanayi Politikaları raporuna göre, küresel doğrudan yabancı yatırım akışlarının miktarı 2017 yılında 1,43 trilyon dolar olmuştur ki, bu, 2016'dan (1,87 trilyon dolar) % 23'lük bir düşüşü temsil etmektedir. Rapor, 2016 yılında 65 ülkede 126 yatırım kararının alındığını, bunun % 84'ünün yatırımcılar için uygun olduğunu belirtmiştir (2016'da 58 ülkede 124 yatırım politikası yapılmıştır). Bu kararlar belirli alanlarda (ulaşım, enerji ve üretim dahil) erişim engellerinin kaldırılmasını, idari prosedürlerin azaltılmasını ve teşvik mekanizmalarının yaratılmasını amaçlamıştır.⁶³

Dünya Bankası (DB) 2017-2018 Küresel Yatırım Rekabet Edebilirlik Raporu Yabancı Yatırımcıların Bakış Açıları ve Politika Sonuçları, 754 uluslararası şirket başkanı anketinin sonuçlarını sunmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde faaliyet gösteren uluslararası şirketlerin yöneticileri, doğrudan yabancı yatırım kararlarını etkileyen faktörleri değerlendirmiştir.⁶⁴ Uluslararası kuruluşlara ek olarak, ayrı bölgesel kuruluşlar da DYY akışlarını araştırmaktadır. Azerbaycan'ın, Avrasya ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) çerçevesinde elde ettiği bulgular özellikle ilgi çekmektedir. Örneğin, Avrasya Kalkınma Bankası'nın BDT ülkelerindeki Karşılıklı

⁶² Volkhonsky M., Mukhanov V., (2007) Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin izinden gelen izler // Bağımsız Azerbaycan'ın siyaseti ve sosyal ve ekonomik hayatı, 1991-2006. M:Avrupa. s.250

⁶³ <https://bakuresearchinstitute.org/az/foreign-direct-investment-in-azerbaijans-economy-current-status-development-trends-and-challenges/>

⁶⁴ <https://www.economy.gov.az/article/iq-yon-invest/23015>

Yatırımları İzlemesi 2017 raporunda, Azerbaycan'ın 2016 yılında (kümülatif yıllar) BDT ülkelerine yaptığı yatırım miktarının 2,4 milyar ABD doları olduğu belirtilmektedir. Bu ülkelerden Azerbaycan ekonomisine yapılan yatırım miktarı 0,91 milyar dolara ulaşmıştır (Rusya'ya 0,89 milyar ABD doları düşmektedir). Avrasya Kalkınma Bankası, “Avrasya Ekonomik Topluluğu ve Avrasya Meseleleri: Doğrudan Yatırım İzleme ve Analizi 2017” tarafından yapılan bir başka araştırmaya göre, Azerbaycan, Avrasya Ekonomik Birliği'nin ötesinde BDT ülkeleri arasında sermaye ihracatında son beş yılda lider olmuştur (2012-2016). Azerbaycan'dan BDT dışı ülkelere olan yıllık ortalama GSYİH büyüme oranı % 41'dir. Araştırmaya göre, 2016'nın sonunda bölgedeki Azerbaycan'ın toplam DYY'si 16,9 milyar dolar olmuş ve bunun dörtte üçü Türkiye ekonomisine yatırım yapmıştır.⁶⁵ Bağımsız Azerbaycan ekonomisine DYY'nin girişinin 1995 yılında başladığı söylenebilmektedir. 1991 yılında bağımsızlıktan sonraki ilk yıllarda izlenen siyasi istikrarsızlığın üstesinden geldiğinde, özellikle 1994 yılında Azeri-Çırag-Güneşli projesinde ateşkes ilan edilmiştir. Üretim Paylaşımı Sözleşmesinin imzalanması, doğrudan yabancı yatırımların ülkeye girmesine izin vermiştir.

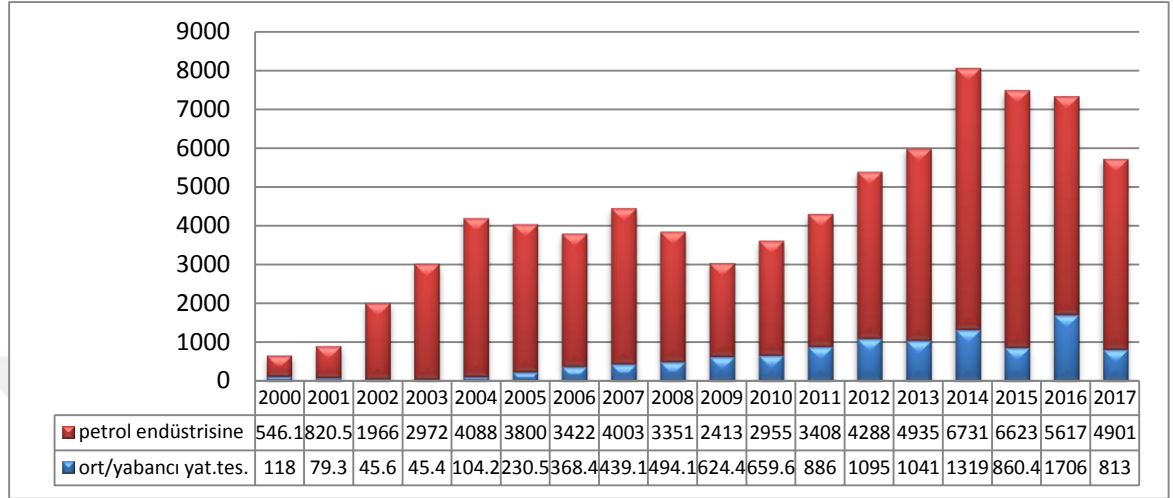
Devlet İstatistik Komitesi'ne göre, 1995-2017 döneminde, ülke ekonomisine toplam 125,1 milyar dolar yabancı yatırım yapılmıştır ki, özellikle 2000-2017 döneminde 120,6 milyar dolar (% 96) yabancı yatırım tutarında gerçekleşmiştir. 2000-2017 döneminde ülkedeki tüm yabancı yatırımlar 29,2 milyar dolar (veya % 24,2), Azerbaycan hükümeti ve çeşitli kamu ve özel kuruluşların uluslararası finans ve kredi kuruluşlarından 77,8 milyar dolar (% 64,5) çektiği finansal krediler, 217,7 milyon dolar (% 0,2) doğrudan yatırımlar ve geri kalan 13,4 milyar dolar (% 11,1) diğer yatırımlar olmuştur (çoğunlukla portföy yatırımları).⁶⁶

2000-2017 döneminde Azerbaycan ekonomisine 77,8 milyar dolar yatırım yapılmıştır. Bu yatırımların 66,8 milyar dolar veya % 85,9'u petrol sektöründe, 13,4 milyar doları (% 14,1) petrol dışı sektörde gerçekleşmiştir.

⁶⁵ Mishin V., (2010) Yalnızca Azerbaycan'ın tüm ulaşım yollarının kullanılması, cumhuriyetin petrol ihracatının istikrarını garanti eder // - Rusya Petrolü analitik dergisi, - No.8

⁶⁶ Mamedyarov E., (2019) İyi komşular, güvenilir ortaklar / Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu / Rusya gazetesi arasında diplomatik ilişki kurulmasının 15. yıldönümünde: Federal 4332 Sayılı [elektronik kaynak]. - Erişim Modu: <http://www.rg.ru/2007/04/04/azerbaydgan.html> (Erişim tarihi: 08.24.2019)

Yıllar boyunca, petrol sektörüne doğrudan yabancı yatırım girişi miktarı, petrol dışı sektöre oranla her zaman kat kat fazla olmuştur (Grafik 9).⁶⁷

Grafik 2.7. Azerbaycan Ekonomisi Petrol ve Petrol Dışı Sektörlerinde Doğrudan Yabancı Yatırım Dinamikleri

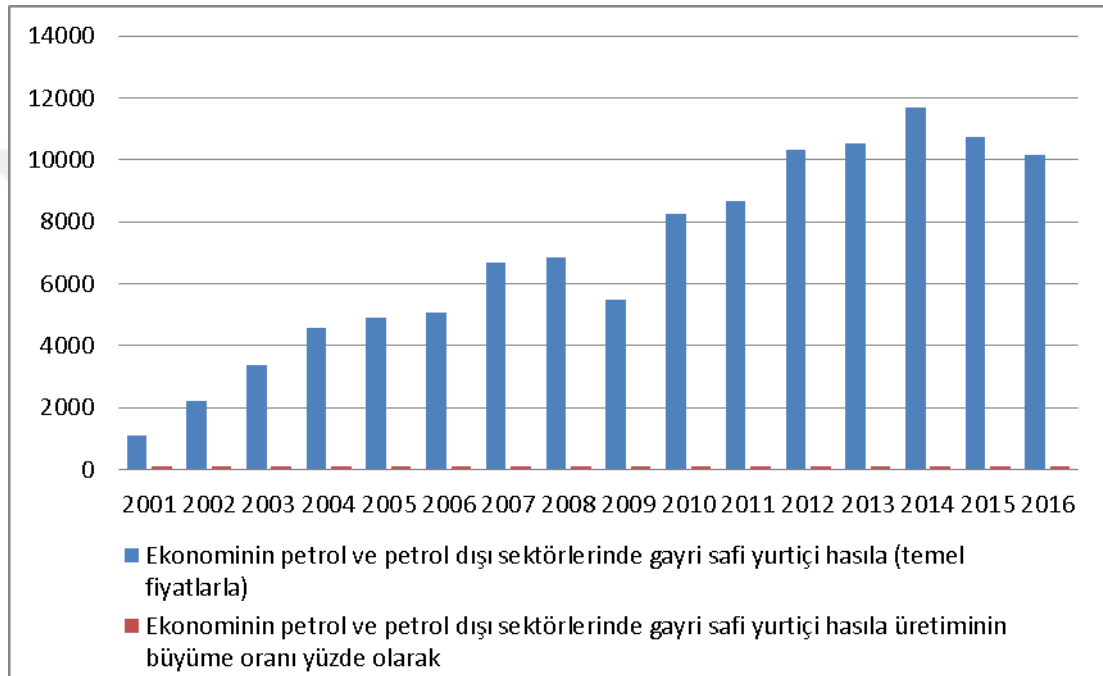
Kaynak: <https://bakuresearchinstitute.org/az/foreign-direct-investment-in-azerbaijans-economy-current-status-development-trends-and-challenges/>

DYY, ülkenin petrol dışı sektörüne 2008 yılında 500 milyon dolar, 2012'de ise 1,0 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 2003'ten 2014'e kadar petrol dışı sektöre doğrudan yabancı yatırım miktarında kademeli bir artış olmasına rağmen, son 3 yılda (2015-2017) son derece keskin bir oynaklık yaşanmıştır. Böyle ki, bu tür yatırımların miktarı 2015'tekinden daha yüksek olmuş ve 2016 yılında % 98,3 oranında artarak (1,7 milyar dolara ulaşmış) 2016 yılında % 34,7 ve tekrar 2017'de % 52,4 oranında (yani iki katından fazla) gerilemiştir.

2000-2017 döneminde, ülkenin petrol dışı sektörü DYY'de 10,9 milyar dolar almıştır, bu da o dönemde petrol dışı sektördeki toplam GSYİH'nın % 3,3'üne tekabül etmektedir. Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesinin verilerine göre, bu dönemde (2000-2017) petrol dışı sektöre toplam doğrudan yabancı yatırım girişinin

⁶⁷ Krylatykh E.N., Semenova I.V., Stokov S.N. (2000) Devlet Değerlendirmesi, acil beklentiler ve Ortak Tarım Piyasası oluşturulması bağlamında Rusya ve BDT ülkeleri arasındaki ticareti düzenleyen yöntemler // Tüm-Rusya Tarımsal Sorunlar ve Enformatik / Ros Enstitüsü'nün bilimsel çalışmaları. Akad. tarım Bilimler, S. 134.

2588,2 milyon doları (% 23,7) Türkiye, 1649,3 milyon doları (% 15,1) İngiltere, 1125,0 milyon doları (% 10,3) Hollanda, 911,7 milyon doları (% 8,3) ABD, 757,9 milyon doları (% 6,9) Rusya, 717,6 milyon doları (% 6,6) Birleşik Arap Emirlikleri, 615,4 milyon doları (% 6,6) Almanya, 143,7 milyon doları (% 1,3) İtalya, 138,3 milyon doları (% 1,3) Fransa, 97,1 milyon doları (% 0,9) Çin ve 91,0 milyon doları (% 0,8) İranlı şirketlerin payına düşmüştür.⁶⁸

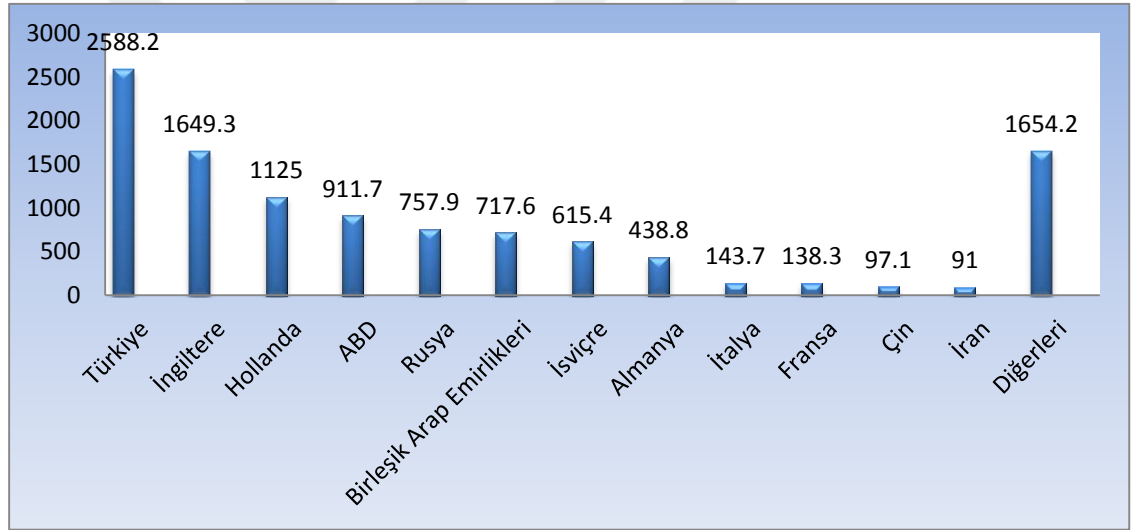
Grafik 2.8. 2000-2017 yılları petrol dışı sektördeki DYY dinamikleri (milyon dolar) ve petrol dışı GSYH'ye oranı (yüzde olarak)

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

Azerbaycan'ın petrol dışı sektöründeki Türk şirketlerinin yatırımları çoğu zaman (birkaç yıl hariç) lider konumda olmuştur. Ayrıca, her yıl Azerbaycan'ın petrol dışı sektöründe ABD, İngiltere, BAE, Almanya, Fransa ve Rusya'dan bazı yatırımlar yapılmıştır. Ancak son 2-3 yılda Rusya ve İsviçre'den gelen yatırımlarda hızlı bir artış olmuştur. Ülkenin petrol dışı sektöründeki DYY'deki düşüşün ardından İsviçre, Rusya ve Türkiye, 2016'daki keskin artışta belirleyici bir rol oynamıştır. Şöyle ki, aynı yılda 1,7 milyar ABD dolarının 1,04 milyar doları veya % 61,0'i bu üç

⁶⁸ Guliev M.E., (2009) BDT'deki petrol üreten ülkelerin devletlerarası ekonomik entegrasyonunun ve işbirliğinin geliştirilmesi Stratejisi // modern ekonominin sorunları, - No. 2.

ülkenin payına düşmüştür.⁶⁹ Rusya, Azerbaycan ekonomisi de dahil olmak üzere BDT ülkelerindeki yatırımları yönlendirmesine rağmen, AB (İngiltere, Fransa, Almanya) ve ABD'nin yaptığı kadar etkili olmamıştır. Rusya, Güney Kafkasya'daki yatırımlar açısından İngiltere, ABD, Japonya, Norveç, Fransa ve Türkiye'nin gerisinde kalmasına rağmen, Azerbaycan için en yüksek öncelikli ve istenen yatırımcı olması beklenmektedir. Bunun nedeni, Rusya ve Azerbaycan'ın sosyokültürel faktörleri, dili ve siyasi benzerlikleridir. Batı'nın hedeflenen politikası, en son teknoloji ve modernize bir ekonomi ile gelişmiş sanayi ve ekonomik potansiyele dayanan, kolayca rekabet eden BDT'nin ekonomik alanına nüfuz etmiş ve şu anda BDT bölgesinin yatırım ve ticaret süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır.⁷⁰

Grafik 2.9. 2000-2017 döneminde Azerbaycan'a petrol dışı sektördeki doğrudan yabancı yatırım yapan ülkeler

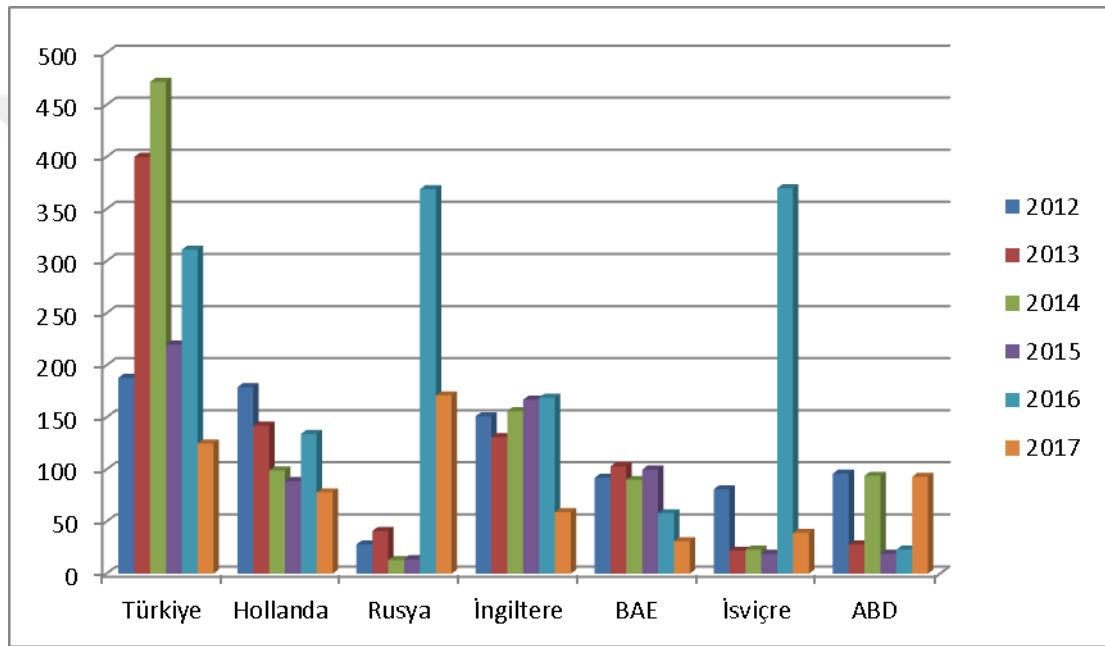
Kaynak: <https://bakuresearchinstitute.org/az/foreign-direct-investment-in-azerbaijans-economy-current-status-development-trends-and-challenges/>

Rusya, Azerbaycan'ın ana ticaret ortaklarından biridir ve iki ülke arasındaki ticarete olumlu bir eğilim vardır. Azerbaycan ile Rusya arasındaki ticaret devri

⁶⁹ Dünya Ticaret Raporu 2018, küresel ekonomide tüm bölgelere ve ülkelere göre ihracat ve ithalat / Dünya Bankası Washington. - 2018

⁷⁰ Akhmadov E.N., (2011) Kriz sonrası dönemde Rusya ekonomisine dış yatırım. / Sat Uluslararası finansal kaynakların hareketi: uluslararası öğrencinin bilimsel-uygulamalı konferansının materyalleri / bilimsel. Ed. Ivanova S.V. - M.: GOU VPO "REU G.V. Plekhanova", s.232

geçen yıl yüzde 20 artmıştır. Rusya, petrol dışı sektör ürünlerinin ihracatında ilk sırada yer almaktadır. Azerbaycan'da Rusya sermayeli yaklaşık 700 şirket faaliyet göstermektedir. İki ülke arasında başarılı yatırım işbirliği devam etmektedir. Rus şirketleri Azerbaycan ekonomisine 4,0 milyar dolardan fazla yatırım yapmış, Azerbaycan'ın Rus ekonomisine yaptığı yatırım 1,0 milyar doların üzerinde olmuştur. Ayrıca, R-Farm LLC, Azerbaycan-Rusya ortak girişiminin kurulmasının başarılı işbirliği örneklerinden biridir.⁷¹

Grafik 2.10. Azerbaycan'ın Petrol Dışı Sektöründe 2012-2017 döneminde Yatırım Dinamikleri, milyon dolarla

Kaynak: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

Azerbaycan Rusya'nın federal konuları ile yakın işbirliği içindedir ve Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesindeki ana yatırımcılarından biridir. Azerbaycan şirketleri bu bölgede bir dizi önemli projeye yatırım yapmaktadır.⁷²

71 Akhmadov E.N., (2011) Rusya ile Azerbaycan arasındaki modern ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde bir etken olarak yatırım // G. V.Plekhanova, №5

72 https://moscow-baku.ru/news/economy/mezhdu_rossiy_i_azerbaydzhanom_rasshiritsya_ekonomicheskoe_sotrudnichestvo/

Petrokimya, ulaştırma altyapısı ve ticaret alanındaki yatırımlar Moskova ve Bakü'de ikili projelerin planlanmasında ana odak noktasıdır. Rusya ile Azerbaycan arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler geleneksel olarak dört alanda gelişmektedir.

Bunlardan ilki, petrol ve gaz endüstrisinde ortak üretim ve ulaşım projeleridir. Özellikle, Rosneft ve SOCAR arasında ortak bir ticaret şirketi olan Lukoil'in Şahdeniz ve Bakü-Tiflis-Erzurum projelerine katılımı, SOCAR ve Gazprom arasında gaz dengesi sağlamak için işbirliği yaratmaktadır. Bu projelerin finansal olarak en yetenekli oldukları göz önüne alındığında daha fazla dikkat çekmektedir.

İkincisi, karşılıklı ticaret alanı olup, buradaki ana ilgi konu, Rusya Federasyonu'ndaki tarımsal ithalatın hacmi ve aralığı (Azerbaycan, Rusya'nın tarımsal ürün ihracatçıları arasında 10. sırada yer almaktadır) ve ayrıca Rusya Federasyonu'ndan Azerbaycan'a yapılan makine yapımı ihracatlarıdır (bu alandaki en önemli örnek, çeşitli türlerdeki vagonların büyük teslimatıdır "Uralvagonzavod").⁷³

Üçüncüsü, küçük ve orta ölçekli işletmeler (hane halkları) seviyesindeki karşılıklı yatırımların akışıdır. Bu genellikle Rusya Merkez Bankası istatistiklerine de yansımıştır (farklı yıllarda bu gösterge Azerbaycan'ın GSYİH'nın % 1,5'i arasında değişmektedir). Azerbaycan ile yapılan dış ticaret faaliyeti, binin üzerinde emtia isimlendirmesini ihraç eden 70 Rus bölgesinden işletmeleri, şirketleri içermektedir. Moskova, Moskova bölgesi, Nizhny Novgorod, Stavropol ve Çelyabinsk lider bölgelerdendir.

Ticaret ilişkilerinin genel istatistiklerine çok az yansıyan bir diğer şey ise savunma kaynaklarının alanıdır. 2010 yılında, Rusya ve Azerbaycan çok sayıda askeri teçhizat tedariki konusunda anlaşma yapmıştır. Uzmanlar bu anlaşmaların değerini 1,5-2,0 milyar dolar olarak tahmin etmişlerdir. Bu birimin en son sözleşme uygulanması 2018 yılında BMP-3 piyade savaş araçlarının temini ile tamamlanmıştır (2017'de, 118 milyon dolara ulaşan askeri ve özel ekipman temini 2016'da 204 milyon dolar, % 42 azalış gözlemlenmiştir).

73 Akhmadov E.N., (2010) Yeni bir aşamada Rusya ve Azerbaycan arasındaki ticari ilişkiler // Uluslararası İktisat. - M., No. 4, s. 73

Ve son olarak, ortak sanayi ve altyapı projelerine kamu-özel yatırım, nispeten yeni bir etkileşim alanı olmuştur. Daha önce, elektrik enerjisi sektöründeki işbirliği bu kategoriye, yani “paralel” enerji sistemleri modeli çerçevesinde sanayi entegrasyonunun uygulanmasına girmiştir.

2016'dan bu yana, SOCAR Petrol-Gaz İşleme ve Petrokimya Kompleksi petrol ve gaz arıtma kompleksi inşaatı yatırımları için üç ülkeden (Rusya, İtalya ve Çin) bir yatırımcı havuzu oluşturulmuştur.⁷⁴

2018, Rusya-Azerbaycan ilişkileri için başarılı bir yıl olarak nitelendirilebilir ve buna birkaç faktör tanıklık etmektedir. Bu yılın ana etkinliğinin Hazar Sözleşmesinin imzalanması muhtemeldir. Bu, 22 yıldır müzakerelerin yapıldığı Azerbaycan, Rusya, Türkmenistan, İran ve Kazakistan arasında imzalanmış tarihi bir belgedir.

Ve nihayet, 2018'de imzalanmış bir sözleşmeye göre, Rus ve Azerbaycan şirketleri taşımacılık, yük taşımacılığı, petrol üretimi ve balıkçılık alanında birçok projeyi ortak olarak uygulayabilmektedir. Bu tür projeler kesinlikle Rusya ve Azerbaycan bütçelerine fon sağlayacaktır.⁷⁵

Yine 2018'de, parlamento çizgisi ile Rusya ve Azerbaycan Parlamentolar Arası Komisyonu kurulmuştur. Bu, Rusya ve Azerbaycan'da ülkelerle ilgili olarak kabul edilen ortak yasaların her iki tarafça anlaşması için yapılmıştır. Bu ortaklığın sonucu, iki ülkenin bitki sağlığı hizmet merkezleri bir araya getirilerek malların muayenesini ve sevkiyatını hızlandırmıştır. Sonuç itibarıyla, bu gün en önemli başarı Azerbaycan'dan gelen sebzelerin sadece iki gün içinde Rusya'ya ulaşması olmuştur⁷⁶

Ayrıca, Rus iş dünyasının Azerbaycan ekonomisine yıllık 1,5 milyar dolar yatırım yaptığını belirtmek de önemlidir. Lukoil ve Rosneft gibi şirketler enerji projelerine büyük yatırım yapmaktadır. Rus Demiryolları, gelecekteki Kuzey-Güney ulaştırma ve ticaret koridorunun yapımında görev almaktadır. Şöyle ki, 7.000

74 <http://press-unity.com/analitika-stati/11375.html>

75 Akhmadov E.N., (2011) BDT içine entegrasyon ve kalkınma sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel uygulamalı konferansın materyalleri: - Moskova

76 Ahmadov E. K. (2011); Rusya-Azerbaycan ilişkilerinde jeopolitik ve politik ekonomi. Sovyet sonrası bir BDT entegrasyon faktörü olarak ilişki "Dergisi" Acta Moraviae "Prague

kilometrelik bir demiryolu, nakliye maliyetlerini % 30-40 oranında ve teslimat süresini 20 gün azaltacak ve bu da Avrupa ile Hint Okyanusu'na bağlanan Süveyş Kanalı'na ciddi bir alternatif olacaktır. Ayrıca, mal nakliyesi ile ilgili olarak, 2018 yılında Rusya ve Azerbaycan sınırındaki Samur Nehri boyunca bir köprü inşaatı başlamıştır ki, bu da malların ulaşım hacmini önemli ölçüde artıracaktır.

Bu bakımdan, Rusya ile Azerbaycan arasındaki ilişkileri güçlendirmek öncelik haline gelmektedir. Böyle ki, Rusya ve Azerbaycan cumhurbaşkanları arasında çok sayıda toplantı yapılmasının (altı kez) nedeni budur ve ilk kez, Rusya cumhurbaşkanı, çeşitli ekonomik projelerin yanı sıra işbirliğinin insani yönlerini tartışan Bakü ve Bölgeler Arası Azerbaycan Forumu'nu ziyaret etmiştir. 2018'de, Rus delegasyonlarının Azerbaycan'a çok sayıda ziyareti, Rus milletvekillerinin Azerbaycanlı meslektaşlarla görüşmeleri ve Bakü Uluslararası İnsani Forumu ortak projelerin iletişimi ve tartışılması için fırsatlar sağlamıştır.⁷⁷

2.2.2. Rusya'ya Doğrudan Yabancı Yatırımlar

İkili ekonomik ilişkilerin ümit verici büyüme güçleri, Gazprombank ve VTB Bank liderliğindeki bir banka havuzu tarafından finanse edilen RİM (Rus İhracat Merkezi) ile biriktirilen projelerdir. 2014-2016 döneminde, Azerbaycan'ın ihracat merkezi aracılığıyla, yaklaşık 500 milyon dolarlık (demiryolu taşımacılığı, ilaç, gıda ürünleri ve metalurji alanında) 14 proje gerçekleştirilmiştir.⁷⁸

Şu anda, RİM Azerbaycan'da uygulanacak bir sonraki proje havuzunu düşünmektedir. Bunlar, özellikle, mühendislik ve gıda ürünleri alanında bireysel teslimatlar için küçük projeler ve Gazprombank ile ortaklaşa finanse edilecek büyük projelerdir (Azerbaycan projeleri için bankanın toplam limiti 2 milyar dolar olacak, SOCAR Polimer tesisinin inşaatı için yaklaşık 500 milyon dolar tahsis edilecektir). 2018 için bazı planlanan diğer orta seviye projelerin maliyeti 500 milyon dolar ile 1 milyar dolar arasında değişmektedir.

⁷⁷ <http://vzglyad.az/news/Rusya-Azerbaycan: 2018 işbirliğinin sonuçları>

⁷⁸ Akhmadov E.N., (2009) Ülkenin ekonomik güvenliği: yapı ve göstergeler / Kriz yönetimi, ekonomik güvenlik ve yolsuzlukla mücadele, Uluslararası bilimsel-pratik konferans. Rusya Devlet Vergi Akademisi, Moskova

Buna ek olarak, RİM Bakü'de küçük şirketlerin ihracatını ve yerel Rus ürünleri alıcıları arasında ek pazarlama hizmetlerini genişletmek için bir Ticaret Evi yaratmayı planlamaktadır. Buna karşılık, Şubat 2017'de Bakü, Rusya Azerbaycan Büyükelçiliği'nde ilk dış ticaret misyonunu oluşturmuş, aynı zamanda, Rus Doğrudan Yatırım Fonu ve AZPROMO ile ortak bir yatırım projesi fonu oluşturmuştur.⁷⁹

Rusya-Azerbaycan projelerinin daha da geliştirilmesi, iki ülkenin stratejik belgelerinin uygulanmasına doğrudan bağlı olacaktır. Rusya'da, bu, 204 sayılı Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı'nın "2024'e kadar olan dönem için Rusya Federasyonu'nun kalkınmasının ulusal hedefleri ve stratejik hedefleri" ile ilgili kararnamesidir.

Rusya kararnamesi çerçevesinde Azerbaycan'ı doğrudan etkileyen uygulama için şu hedefler planlanmaktadır:

- Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) ile BDT arasındaki ticaret hacminin ve toplam yatırımların 1,5 kat artması;
- Ortak proje faaliyetlerinin mekanizmalarını aktif olarak kullanırken, engellerin, kısıtlamaların ve ekonomik işbirliğindeki muafiyetlerin kaldırılması dahil, mallar, hizmetler, sermaye ve emek için ortak pazarların Avrasya Ekonomik Birliği içinde oluşumunun tamamlanması;
- Rusya Federasyonu'ndaki yabancı lider bilim insanları ve gelecek vaat eden araştırmacılar için çalışmanın cazibesinin sağlanması;
- Avrasya Ekonomik Birliği'nin tek bir dijital ekonomisinin geliştirilmesi;
- Limanlar ve demiryolu elektrifikasyonu dahil, Çin ve Güney'e ulaşım koridorlarının geliştirilmesi.⁸⁰

Azerbaycan'da ihracatı artırmak için aşağıdaki önlemler doğrudan planlanmaktadır:

⁷⁹ <http://press-unity.com/analitika-stati/11375.html>

⁸⁰ Akhmadov E.N., (2010) Ülkenin rekabet gücü ve ticaret politikası / Rusya'nın dünya ekonomisinin kriz sonrası gelişimi bağlamında dış ekonomik stratejisi: Ekonomi Doktoru Genel Yayın Yönetmeni T. Voronova - M.: GOU VPO "REA. G.V Plekhanova ", s. 327

- “Azerbaycan'da Pamuk Üretiminin 2017-2022 döneminde Gelişmesine İlişkin Devlet Programı” çerçevesinde, ham pamuk üretimi 2022 yılına kadar 500 bin tona ulaşmalı;

- “2018-2027 yıllarında Çay Üretiminin Geliştirilmesi Eyalet Programı” çerçevesinde, 2028 yılına kadar çay yapraklarının üretimi 8,5 bin tona ulaşmalı;

- “İpek Böceği Üretiminin Geliştirilmesi ve İpekböceği Kozalarının İşlenmesi için 2018-2025 Devlet Programı” çerçevesinde, 2026 yılına kadar ipekböceği kozasının üretimi 24 kat artmalı;

- 2020 yılına kadar “2012-2020 için Bağcılığın Geliştirilmesi Devlet Programı” çerçevesinde, Azerbaycan'da üzüm bağları alanı 50 bin hektara, üzüm üretim hacmi ise 455 bin tona çıkmalı;⁸¹

- “2018-2025 yılları için Azerbaycan'da Pirinç Üretiminin Geliştirilmesi Devlet Programı” çerçevesinde, uzmanlara göre, 2025 yılında ekili alan, 10 bin hektara çıkarılarak 40 bin tona kadar hasat edilmeli; Bu nedenle, 2025 yılında 2017 yılına kıyasla, pirinç hasadı 2,5 kat artmalıdır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'ni 2018 Devlet Bütçesi'ndeki değişikliklerin doğası gereği, turizmin gelişimi, tarımdaki projeler, su temini, arazi ıslahı ve sulama konularında gözle görülür bir bahis vardır.⁸²

Azerbaycan'da “tek pencere” ilkesinin uygulanması (1 Ocak 2008'den itibaren) ile girişimcilerin tescili ve cumhuriyetin finansal piyasalarının serbestleşmesi, 2009 yılında 500 sermaye ile Rusya sermayeli şirket sayısında artışa neden olmuştur. Örneğin, petrol üreten ekipman sağlayan (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi ile birlikte), Azerbaycan-Rusya-Singapurlu bir gemi yapım ve onarım şirketi olan Hazar Tersanesi Şirketinin kurucu ortağı olan Lukoil-Bakü ticaret evi organize edilmiş ve bu organizasyon Azerbaycan'ın en büyük gaz ihraç terminalinin, Hazar Denizi'ndeki Şaftdeniz'in (Rus-İtalyan LUK-Agip'in payı % 10'dur), Azerbaycan'ın sabit hatlı telekom operatörü AzEuroTel'in % 50'sine sahiptir. Lukoil'in Azerbaycan'daki yatırımlarının toplam hacmi 1,0 milyar dolardan fazla olmuştur.

⁸¹ Alekseev A.V., (2009) Kisnetsov N. N. Rusya'da modern yatırım öncelikleri endüstrisi. EKO, №4

⁸² <http://press-unity.com/analitika-stati/11375.html>

Ayrıca, Azerbaycan'dan yatırım çekmek Rusya'nın ilgi alanına girmektedir. Azerbaycan şirketleri, Volga-Don Kanalı'nın ikinci şubesinin inşaatına ve Soçi'de Kış Olimpiyat Oyunları için hazırlık amaçlı altyapı tesislerinin inşaatına katılmışlardır. Gelecekte, Azerbaycan ve Rusya, Azerbaycan'daki Rus şirketlerinin verimliliğini artırmak için bir ticaret evi ve temsilcilik ağı oluşturmayı planlamaktadırlar. İş ilişkilerini güçlendirmek için Azerbaycan ve Rusya'da parite bazında kalıcı bir iş platformu oluşturma planları vardır.⁸³

Yatırım akışlarında, aksine, Azerbaycan'dan Rusya ekonomisine giriş, Rusya'dan Azerbaycan'a olan girişten çok daha fazladır, şöyle ki, turizm yatırım programının bir parçası olarak, 65 milyar ruble özel yatırım alınması planlanmaktadır. “Bu programın uygulanması sırasında, Kuzey Kafkasya'da teleferikler, kayak pistleri ve servis tesisleri dahil 16 turist kompleksinin oluşturulması planlanmaktadır. Burada hem Rus, hem de Azerbaycanlı potansiyel yatırımcılar için geniş bir etkileşim alanı vardır.”⁸⁴

Karşılıklı yatırım akışı, yatırımın karşılıklı korunmasını teşvik edecek hükümetler arası bir anlaşmanın olmayışı nedeniyle geri tutulmaktadır. Ayrıca, Rusya ve Azerbaycan'ın dış ekonomik politikasının bir birine yakınlığı petrol, gaz ve enerji sektörlerinde de benzer bir durumun görülebileceğini göstermektedir. BDT çerçevesinde iki ülke arasındaki ilişkilerde yatırım ortamının iyileştirilmesi, sanayi, işleme, finans, hafif sanayi ve enerji sektörlerinde yatırım projelerinin ikili biçimde başarılı bir şekilde uygulanmasını mümkün kılacak ve BDT çerçevesinde yatırım programlarının ve devletin yararına yararlı ekonomik görevlerin uygulanması Rusya'nın bölgedeki rolünü arttırmada ilerici bir rol oynayacaktır.

Rusya, yabancı yatırımlarla ilgilenen bir ülke olarak, Avrasya'daki enerji gücü statüsünü koruyarak bir yatırım politikası geliştirmeyi de amaçlamaktadır. Enerji gücü politikalarına bağlı kalarak, ülke içinde ve sınırlarının ötesinde ekonominin çeşitli sektörlerinde yeni yatırım programları oluşturmakla Rusya, bölgenin ekonomik güvenliğini sağlamada stratejik bir avantaj elde edecektir.

⁸³ Alekseev A.V., (2009) Kisnetsov N. N. Rusya'da modern yatırım öncelikleri endüstrisi. EKO, №4

⁸⁴ Apokin A., (2011) Sabit kıymetlere ve teknolojiye yatırım için teşviklerin arttırılması: ekonomik politikanın ana yönergeleri // Ekonomik Konular,- No. 6.

Jeopolitik alanda, Rusya büyük bir güçtür, dünya hukuku ve düzeninde belirleyici bir rol oynamaktadır. Rusya'dan komşu ülke ekonomisine yatırımlar, özellikle, Azerbaycan'a yatırımlar, şüphesiz ki araştırmanın önemini belirlemektedir.⁸⁵

Azerbaycan'da alınan DYY'nin hacmine gelince, 2010 yılına kadar Rusya ne yazık ki öncelikli bir ortak değildir, toplam DYY'nin sadece % 0,1'ini oluşturmaktadır. Bu, Azerbaycan'ın petrol endüstrisindeki yatırımlarda lider olan İngiltere ve ABD'den gelen yatırımcıların ilgisinin ve rekabetçiliğinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Rusya endüstrisinin küresel ekonomideki rekabet gücü hızla artmalı ve aynı zamanda Rusya komşu ülkelerin ekonomisine mümkün olduğunca verimli yatırım yapmalıdır, çünkü bu yatırımlar birleştirici bir rol oynamakla BTD'de ortak ekonomik alanı Rusya lehine dönüştürmelidir.

2.3. Göç Hareketleri

2.3.1. Modern Göç Politikasının En Önemli Faktörleri

BDT'deki göç durumu, büyük ölçüde son otuz yılda birçok olaylar tarafından belirlenmektedir. Pek çok BDT ülkesinde, önceki otuz yılda göç süreçlerinin gelişimini belirleyen faktörler gizli bir durumda kalmaktadır. BDT ülkelerinde mevcut göç durumu ve göç politikasındaki en önemli faktör, göreceli sosyopolitik istikrar ve nüfusun değişen sosyopolitik ve ekonomik gerçeklere adapte edilmesidir. BDT devletlerinin siyasi, sosyal, ekonomik kurumlarının devrimci çöküş dönemi geride kalmış, önceki yıllarda olduğu gibi göç süreçleri üzerinde önemli bir etkisi olmayan, düzeltilmesi ve modernizasyonu için öngörülebilir bir süreç bulunmuştur. Göç süreçleri üzerindeki etkiler, yeni bir durumun etkisi altında değişen bu dönüşümlerin damgasını taşımaktadır. Rusya'nın devlet göç politikasının oluşturulmasında ve uygulanmasında önemli bir faktör, eski Sovyetler Birliği'nin

⁸⁵ Efendiev O.F., (2005) Uluslararası Hukukta İşbirliği ve Ortaklık Sorunları Üzerine // Taşımacılık Hukuku: Bakü. 4 numara.

yeni bağımsız devletlerinin göç politikasıdır.⁸⁶ İlk olarak, bu devletlerin göç alanındaki yasal ve kurumsal öncelikleri, Rusya'nın amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirme ihtimalini sınırlayan bir kural olarak, karşılıklı kabul edilmekte ve uzlaşmalar arama çerçevesini oluşturmaktadır. İkincisi, uluslararası ilişkilere egemen olan karşılıklılık ilkesini göz ardı etmek mümkün değildir. Örneğin, BDT ülkelerinden biri ile vize rejiminin uygulamaya konması, o devlet adına otomatik olarak yeterli önlemler alınmasını sağlamaktadır. Üçüncüsü, bu göç politikası genel refah ülkeleri yasal alanı ve kolluk kuvvetlerini uyumlaştırmakla ilgilenmektedir. Rusya'nın bazı BDT ülkelerinin vatandaşlarına yönelik göç politikasının serbestleştirilmesi, diğerleri tarafından ayrımcılık olarak algılanmaktadır. Son olarak, kanıtlanmış sosyal uygulamalar diğer Milletler Topluluğu ülkeleri tarafından kabul edilmektedir.⁸⁷

1990'ların başında, BDT ülkeleri arasındaki farklar belirginleşmiş ve bu durum devletlerin göç politikasının oluşumunda önemli bir etkiye sahip olmuştur. Devletlerin silahlı çatışmalara karışmış ve karışmamış olanlara bölünmesinin yanı sıra, BDT devletlerinin göçmen alıcı ve gönderen ülkelere farklılaşmasını belirleyen sosyoekonomik statüleri ve siyasi istikrarları belirleyici olmuştur. O zaman, BDT ülkelerinde yaklaşık 2,6 milyon zorunlu göçmen vardı ki, bunlardan 1,2 milyonu mülteciler (veya bu statü için başvuranlar) ve 1,4 milyonu yerinden edilmiş kişiler olmuştur.⁸⁸

En zor durum, nüfusun % 5 ila 12'sinin yanı sıra Tacikistan ve Rusya'nın oluşturduğu zorla göçmenlerin kabulü ve düzenlenmesi konusunda aşırı bir yüke neden olan Trans Kafkasya ülkeleri olmuştur. Azerbaycan ve Ermenistan, 1980'lerin sonlarında ortaya çıkan düşmanlıkların ve yaklaşmakta olan mülteci akışının bir sonucu olarak, göçmenler için hem göçmen alan ülke, hem de göçmen veren ülke olmuştur. Ermenistan'da durum, SSCB'nin çöküşünün Spitak'taki felaket depreminin sonuçlarının üstesinden gelmediği gerçeğiyle karmaşık bir hale gelmiştir.

⁸⁶ Mukomel V. I., (2005) Rusya Bilimler Akademisi Sosyoloji Enstitüsü, Rusya'nın Göç Politikası: Sovyet Sonrası Bağlamlar / Rusya Bilimler Akademisi Sosyoloji Enstitüsü. M: Dipol-T, s. 351

⁸⁷ Mikhailov A.I., (2009) Uluslararası Emek Göçü: Ders Kitabı. ödenek. - M.: GOU VPO "REA GV Plekhanova ", s.148

⁸⁸ Ahmadov E. K. (2011); Rusya-Azerbaycan ilişkilerinde jeopolitik ve politik ekonomi. Sovyet sonrası bir BDT entegrasyon faktörü olarak ilişki "Dergisi" Acta Moraviae "Prague

Azerbaycan'da, işgal altındaki bölgelerden on binlerce yerinden edilmiş insanın, özellikle de Ahıska Türklerinden mültecilerin Ermenistanlı mültecilere katılması, Gürcistan'da, Güney Osetya ve Abhazya'daki çatışmaların sonucunda yüz binlerce insanın yerinden edilmesi daha gergin bir durum ortaya çıkarmıştır. İç savaşın uçuşumuna dalmış olan Tacikistan, başka sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Şöyle ki, Afganistan'a ve Rusya'ya giden yüz binlerce mülteci eski Sovyetler Birliği'nin tüm ülkelerinden zorla göçmenlerin akışının yönlendirildiği Rusya topraklarında ilk silahlı çatışmalarla karşı karşıya kalmıştır.⁸⁹

Göçmen ihraç eden ülkelerde de ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, Kazakistan'da, 1992-1994'te göç nedeniyle 812 bin kişi kaybedilmiş, göç kayıpları doğal büyüme ile dengelenmemiştir. En yetkin nitelikli uzmanları kaybeden göç ülkeleri, tıp, eğitim ve bilim gibi son derece önemli istihdam alanlarında yasadışı şekilde bulundurulmuş personellerin çalışmalarını yasal hale getirmek gibi problemlerle karşılaşmıştır. Kırgız uzmanlarının tahminlerine göre, cumhuriyet, yüksek ve orta uzmanlık eğitimi alan uzmanların ayrılmasından dolayı 1,6 milyar som tutarında zarar görmüştür. Cumhuriyetin önderliğindeki sert tedbirlerin, özellikle cumhurbaşkanı tarafından “Kırgız Cumhuriyeti’nde göç süreçlerini düzenleyen tedbirler” kararnamesinin (Haziran 1994) alınmasıyla Rus Dili’nin resmileştirilmesi ile Rusça konuşan nüfusun ülke dışına çıkmasına izin verildi. Böylece, artık 1994'te, neredeyse tüm etnik grupların çıkış oranı bir önceki yıla göre yarı yarıya azalmıştı. Kısa bir süre sonra Özbek liderliği benzer önlemlere başvurmuş ve “devlet dili” (1995) yasasının yeni bir versiyonunu kabul etmiş, bu da, Rusça konuşan nüfusun cumhuriyetten çıkışını azaltmaya izin vermiştir.⁹⁰

Azerbaycan Cumhuriyeti’ndeki göçmenlik bilgilerinin mevcudiyeti ve güvenilirliği nedeniyle bazı kısıtlamalar vardır. Farklı yazarlara göre, (A.Allahveranov, R.Aliyeva, E.Huseynov vb.) Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi tarafından verilen rakamlar, ülkeden gerçek girişi yansıtmamaktadır, çünkü bu rakamlar, kalıcı olarak ikamet etmek için yurtdışına

⁸⁹ Krasnov L.V., (2003) Rusya'nın dış ekonomik stratejisinin güncel sorunları. - M: Bilim.

⁹⁰ Akhmadov E.N., (2011) BDT içine entegrasyon ve kalkınma sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel uygulamalı konferansın materyalleri: - M, s. 11

gitmek üzere kayıtlı olan ve bu sayede geçici olarak göç eden ve yurtdışında kalıcı olarak ikamet eden kişilerin sayısını göstermektedir. Eurostat, OECD, Birleşmiş Milletler Nüfus Birimi ve Dünya Bankası gibi kuruluşların veri tabanları alternatif göç kaynakları olarak kabul edilmektedir, ancak her zaman gerçeği yansıtmamakta, çeliştikleri alanlar olmaktadır. Devlet İstatistik Komitesi tarafından sağlanan resmi istatistiklere göre, Azerbaycan'dan daimi ikamet için göç akışı azalmaktadır. Şöyle ki, 1990'da 137.900 kişi bu amaç için ülkeden ayrılmışsa, 2011'de bu rakam 500'e ulaşmıştır. Bu dönemde Azerbaycan'ı terk ederek yurtdışında kalıcı olarak ikamet eden kişilerin sayısı 448.700 olmuştur.⁹¹

2.3.2.Yasadışı Göçle Mücadelede İşbirliği

Başta zorunlu göç olmak üzere göç sorunlarını çözme ihtiyacının farkındalığı, yukarıda belirtilen BDT devletlerini zorlamış ve 1990'ların başında Tacikistan hariç, hepsi göçmenlik yasası, ilgili devlet yapılarının ve kurumların oluşumunu benimsemeye yönelik ciddi tedbirlere ev sahipliği yapmıştır. Benzer önlemler diğer BDT ülkeleri tarafından önleyici bir şekilde alınmaktadır. Ulusal mülteci yasaları Azerbaycan'da 1992, Rusya'da 1993, Tacikistan'da 1992; Ukrayna'da 1993 yılında kabul edilmiştir. Kazakistan'da ise, mülteci statüsünün sadece "Kazak diasporası insanlarına" verildiği için "Göçmenlik Yasası" kabul edilmiştir. Diğer BDT ülkelerinde, mülteci statüsü diğer normatif eylemler tarafından yönetilmektedir. Şöyle ki, Ermenistan, Kırgızistan, Kazakistan'da Düzenleme (Geçici Düzenleme) Bakanlar Kurulu, Gürcistan'da Devlet Başkanının emriyle yapılmaktadır.⁹² Azerbaycan ve Rusya yasalaştırarak, Kırgızistan ise içtüzük hükümleri gereği, Sovyet sonrası alanın diğer ülkelerini terk etmek zorunda kalan vatandaşlarına, ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin statüsünü vermek için ayrıcalıkları vermiştir. Ayrıca, Azerbaycan, Rusya ve Tacikistan bu statüyü ülke içinde yerinden edilmiş kişilerle genişletmektedir. Azerbaycan ve Gürcistan'da göç sorunlarının çözümünden

⁹¹ Guliev R.R., (2004) - BDT'de tarımsal sanayi entegrasyon sorunları (Rusya ve Azerbaycan örneğinde) // Tarım. bilimi. - M: - "Moskova Sanat Akademisi Yayınevi." No. 3. S. 2-3

⁹²

https://www.undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/publications/migrant_spouse_UNDP_IOM_AZE.pdf

sorumlu devlet organları olan bakanlıklar, Rusya'da Federal Göçmenlik Bürosu, diğer BDT ülkelerindeki bölümlerde ise ilgili bakanlıkların bölmelerinde bir kural olarak, çalışma ve sosyal koruma bakanlıkları oluşturulmaktadır. İstisnalar, şu anda bu tür hizmetlerin bulunmadığı Türkmenistan ve Özbekistan'dır. Ev sahibi devletler, zorunlu göç sorunlarının ulusal düzeyde ele alınmasının mümkün olmadığını kabul etmektedir. Uluslararası topluluğun yardımına dair umut, 1951 BM Mültecilerin Statüsü Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne katılmaları sırasında Azerbaycan, Ermenistan, Rusya ve Tacikistan'ı zorlayan ana neden olmuştur.

Yasadışı göçle mücadelede işbirliği BDT ülkeleri arasında temel çelişkilerin bulunmaması, suç ve terörle mücadelede ortak çıkarları ve bu işbirliği alanına yönelik Batı'dan finansal destek almaları nedeniyle BDT ülkeleri arasında en umut verici işbirliği alanı haline gelmektedir. Rusya Federasyonu Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasında yeniden yerleşim ve göçmen haklarının korunması anlaşması (Temmuz 1997) ve BDT Üye Devletleri arasında yasadışı göçle mücadelede işbirliği anlaşması (Temmuz 1997) başarı ile yapılmıştır.⁹³

Son dönem boyunca, BDT ülkeleri, halihazırda yapılmış olan anlaşmaların uygulanmasından ya da yenilerinin sonuçlandırılmasından ziyade, ulusal mevzuatın ve ulusal göç yönetimi yapılarının iyileştirilmesine odaklanmaktadır. Cenevre'de kabul edilen Eylem Programına göre BM Mülteciler Sözleşmesi ile ulusal mevzuatın entegrasyonuna özellikle dikkat edilmiştir. Sözleşme'ye göre bu programa 1998'de Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, 1999'da ise Gürcistan katılmıştır. Moldova'nın katılım sorunu çözülmüş, ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler için göçmenler ve göçmenlik konusunda mültecilerle ilgili yasalar (Azerbaycan, 1999) kabul edilmiş veya değiştirilmiştir. Son olarak, Beyaz Rusya'daki mülteciler yasası statü belirleme prosedürü, 1998 yılının Haziran ayından bu yana ülke genelinde uygulanmaya başlanmıştır. 2001 baharında gerekli yönetmeliklerin kabul edilmesinin ardından, Rusya'da geçici sığınma kurumu, 1997 yılında Mülteciler Yasası ile

93

https://www.undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/publications/migrant_spouse_UNDP_IOM_AZE.pdf

yürürlüğe girmeye başlamıştır. BDT ülkelerinde 2001 yılına kadar zorla göçü düzenleyen gelişmiş bir yasal çerçevenin mevcut olmuştur. (Tablo 12).⁹⁴

Tablo 2.3. BDT Ülkelerinde Zorunlu Göçmen Statüsünün Düzenlenmesi

Devletler	Mülteciler	Göç ettirilen kişiler	Yerinden edilmiş kişiler
Azerbaycan	Yasa	Yasa	Yasa
Ermenistan	Yasa		
Beyaz Rusya	Yasa		
Gürcistan	Başkan Sipariş		Yasa
Kazakistan	Geçici hüküm		
Kırgızistan	Geçici hüküm	Geçici hüküm	
Moldova			Geçici hüküm
Rusya	Yasa	Yasa	Yasa
Tacikistan	Yasa		
Türkmenistan	Yasa		
Özbekistan			
Ukrayna	Yasa		

Kaynak:https://pda.guv.mvd.ru/upload/site1/document_file/Itogovyy_doklad_na_19.02.16.pdf

Devletin göç yönetimi programları (Beyaz Rusya, Azerbaycan) ya da göç kavramı (Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan) ulusal düzeyde kabul edilmiş ve Rusya'da böyle bir kavram taslağı geliştirilmiştir. Böylelikle, göç politikası daha pragmatik hale gelmiştir. Rusya'nın göç politikası, o dönemin göç politikasına bir örnek olmuştur. Ancak, ilgili düzenlemelerin kabul edilmesi ve sadece bölümün öncelikli olduğu faaliyetlerin finanse edilmesi öngörülmüştür. Bununla birlikte, BDT ülkelerinin göç politikalarının pragmatizminin ayrı bir özelliğe sahip olması endişe verici olmuştur. Şöyle ki, Avrupa göç politikalarının uyumlaştırılması yönünde ilerlerken, BDT ülkeleri kendi yararları için faydalanmaktadırlar. Bu, büyük ölçüde

⁹⁴ https://pda.guv.mvd.ru/upload/site1/document_file/Itogovyy_doklad_na_19.02.16.pdf

BDT ülkelerinin ulusal öncelikleri arasındaki farktan kaynaklanmaktadır, örneğin, Azerbaycan ve Rusya ülkesine geri dönüş sorunları, Beyaz Rusya çevre göçmenleri, Gürcistan yerinden olmuş kişiler için daha fazla kaygılanmaktadır.⁹⁵

26 Şubat 1999 tarihli “Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan” Antlaşması'nın Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya'nın katılımıyla sonuçlanması, bölgesel düzeyde bütünleyici süreçleri harekete geçirme girişimlerinden biri olmuştur. Anlaşmaya göre, taraflar, üye devletlerin vatandaşlarının Ortak Ekonomik Alan içindeki serbest dolaşımını sağlayacak, serbest dolaşım taraf devletlerin vatandaşlarına karşı herhangi bir ayrımcılığın kaldırılmasını, istihdam ve diğer çalışma koşullarıyla ilgili birleşik bir yasal rejimi oluşturacaktır. Bu koşullar BDT ülkelerini, Avrupa Konseyi çerçevesinde daha fazla uyum sağlamaya yönlendirecektir. 1990'ların sonlarında, BDT ülkeleri, öncelikle Hakların Korunması Sözleşmesi'ne, Avrupa Konseyi haklar ve temel özgürlükler belgelerine ve Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme'sine imza atmıştır.⁹⁶

1990'lı yılların ikinci yarısında göçmenlerin akışındaki düşüş birkaç durumdan kaynaklanmıştır. Birincisi, 1990'ların başında göçmenlerin büyük bir kısmının geldiği etnopolitik ve bölgesel çatışma bölgelerindeki göreceli istikrardan etkilenmiştir. 1994 ilkbaharından bu yana çatışmalar dondurulmuş ve yaygınlaşmış, Rusya dışındaki Sovyet sonrası alanda askeri operasyonlar yapılmamıştır. İkincisi, Sovyet Ordusu'nun eski üyeleri de dahil olmak üzere çatışma bölgelerinden gelen potansiyel göçmenlerin büyük kısmı, önceki yıllarda Rusya'ya gitmiştir. Mülteci statüsü (1997 tarihli “Mülteciler Yasası”nın sürümü) ve zorla göçmenlerin (1995 tarihli “Zorunlu Göçmenler Kanunu Yasası”) verilmesine ilişkin Rus mevzuatının sertleştirilmesi, göçmenlerin sosyoekonomik kalkınma sürecinde karşılaştığı zorluklar Rusya'da adaptasyonu etkileyememiştir. Çeçenya'daki düşmanlıklar, askeri yaştaki genç erkeklerin taşınmasını engellemiştir. Birleşmiş Milletler'in BDT ve Baltık Ülkeleri Göç Konferansı (Cenevre, 1996), Hazırlık Programı'nın geliştirilmesi, Rusya'da vatandaşlığın verilmesi bir tarafın vatandaşlarının diğerinin

⁹⁵ http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-08_RU.pdf

⁹⁶ http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-08_RU.pdf

topraklarındaki yasal statüsünde, Rusça konuşan nüfusun Rus dilinin işleyişi konusunda rahatlamasında önemli rol oynamıştır.

Emek hareketliliğinin artması, göç araştırmalarının önemini artırarak, devletlerin göçün ekonomik büyüme, istihdam ve ücretlendirme, emek ve ayrıca genel olarak sosyal kalkınma üzerindeki etkileri hakkında düşünmeye zorlamıştır.⁹⁷

Ekonomik krize rağmen, Azerbaycan ekonomik istikrarı korumayı ve kalkınmasını sürdürmeyi başarmıştır. Yurtdışından gelen göçmen akışının hem yasallaştırılmış olması, hem de alınmış çalışma izinleri bunun bir örneği olmuştur. Halen, Azerbaycan'da işgücü göç seviyesi artmaktadır. Son verilere göre, Azerbaycan'da çalışmak için izin almış yabancı ülke vatandaşlarının sayısı geçen yılda 1,5 kat artmıştır.

2010 yılında Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı'na bağlı Göçmen Departmanı yabancılara 5900 izin vermiş ve Azerbaycan'da istihdam için 2808 bireysel izin süresini uzatmıştır. 2010 yılında, 88 ülkeden 8708 yabancı vatandaş, bireysel izinler temelinde 1007 Azerbaycan işletmesinde çalışmıştır. 2009 yılı sonuçlarına göre bu sayı 5784 kişi artmıştır.⁹⁸

Azerbaycan'ın göç alanındaki mevzuatı son iki yılda çarpıcı biçimde değişmiştir. Bu, her şeyden önce, emek göçmenlerinin Azerbaycan'a akışının her yıl artmasını ve bu alanın düzenlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu amaçla, 19 Mart 2007'de kurulan Devlet Göç Servisi göç alanındaki mevzuatın mevcut uluslararası standartlara ve gerekliliklere uygun olarak iyileştirilmesi, istikrarlı sosyoekonomik ve demografik gelişme, işgücü rezervlerinin rasyonel kullanımı ve yasadışı göçün önlenmesi adına devlet politikasını izlemesi için geniş fırsatlar yaratmıştır.

Göç hizmeti, ülkenin ekonomik çıkarlarının korunmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. “İşçi Göç Üzerine” Kanununa göre, Azerbaycan'daki her tüzel ve gerçek kişi, Cumhuriyet Çalışma ve Sosyal Koruma Bakanlığı tarafından verilen özel bir izinle yabancı kabul etme hakkına sahiptir. Ayrıca, Azerbaycan Göç Servisi'ne

⁹⁷ <https://ge.boell.org/en/2005/01/16/ishod-prodolzhaetsya-o-migracionnyh-ozhidaniyah-naseleniya-azerbaydzhana>

⁹⁸ <http://www.demoscope.ru/weekly/2010/0415/analit02.php>

göre, ülkede çalışmak isteyen tüm göçmenlerin devlet ücreti ödemesi gerekmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti “Devlet görevinde” Kanununa göre, ülkede geçici ya da daimi ikamet izni almak ve ülkede kalma süresini uzatmak isteyen bir vatandaşın, belirtilen miktarlarda ücret ödemesi gerekmektedir. Ücretli işgücü faaliyetlerinde bulunmak isteyen göçmenler ücret ödemeli ve bu tür faaliyetlerde bulunmak için izin almalıdır. Azerbaycan, göç mevzuatını iyileştirmeyi amaçlayan bir dizi tedbir ve reform yürütmüştür. Bunlardan, “tek pencere” ilkesi, yabancı vatandaşların istihdamı için kotalar sunmuştur. Şöyle ki, 2010 yılında 9.800 kişiye, 2011 yılında 10.700 kişiye işgücü göç kotası ayrılmıştır. Azerbaycan, Birleşmiş Milletler Göçmenlerin ve Ailelerinin Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmeye, Avrupa Sosyal Şartına katılmış ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün bazı belgelerini onaylamıştır. İşgücü göçmenleri ile ilgili tüm yenilikler Azerbaycan'ın üstlendiği yükümlülüklerin göz önünde bulundurulmasıyla gerçekleştirilmektedir.⁹⁹

Azerbaycan'ın bilgi devrimi daha fazla uzmana ihtiyaç duymuş ve bu sektördeki uzmanların bazıları yurtdışından gelmiştir. Uzmanların ihtiyaç duyulduğu bir diğer sektör petrol üretim ve rafinaj alanıdır. Son yıllarda göçmen işçilerin çoğu inşaat sektöründe, Bilgi-İşlem Teknolojileri alanında çalışmaktadır. Ayrıca, göçmen işçilerin çalıştığı alanlara turizm, otel endüstrisi ve eğitim alanları da dahildir.¹⁰⁰

Çalışma izni ile çalışan toplam yabancı nüfusun yaklaşık beş bini Türk vatandaşı, bin beş yüzü ise İngiliz vatandaşıdır. Azerbaycan'da Çin, Hindistan, Gürcistan, İran ve Rusya'dan gelen çalışan göçmenler de vardır.

⁹⁹ <https://rus.azattyk.org/a/25207839.html>

¹⁰⁰ http://www.carim-east.eu/media/CARIM-East-RR-2013-08_RU.pdf

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.

RUSYA VE AZERBAYCAN EKONOMİK İŞBİRLİĞİ:

BEKLENTİLER VE ÇELİŞKİLER.

3.1. Rusya ve Azerbaycan'ın DTÖ'ye Katılımı.

3.1.1. Rusya'nın DTÖ'ye Katılımı

20. yüzyılda artan küreselleşme nedeniyle, uluslararası ticaretin rolü çoğu ülkede önemli ölçüde artmıştır. Aynı zamanda, tarife engelleri, ithalat kotaları ve belirli ürün tiplerindeki tam ambargolar ile kendi üreticisini koruma arzusu küresel düzeyde ticaretin gelişmesini engellemiştir. Bu engellerin üstesinden gelmek için atılacak ilk adımlardan biri 1947'de "Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması"nın imzalanması olmuştur.

GATT himayesinde düzenlenen ticaret turları dış ticaret görevlerini önemli ölçüde azaltmaya izin vermiştir. Uruguay müzakere turunda, GATT'ın kalıcı bir organizasyona (DTÖ) dönüştürülmesi konusunda bir anlaşmaya varılmış ve bu, ticari anlaşmazlıkların daha etkin bir şekilde çözülmesine olanak sağlamıştır. DTÖ şu anda tartışmasız bir uluslararası ticaret düzenleyici statüsüne sahiptir ve bireysel devlet haklarının ihlali ve ticaret ayrımcılığı ile mücadele etmenin tek aracıdır. DTÖ'ye girmek için devlet, görev ve tarifeler alanındaki mevzuatını kuruluşun gerekliliklerine uygun olarak değiştirmelidir. 2018 itibarıyla, 164 ülke DTÖ üyesi olmuştur.¹⁰¹

Rusya Federasyonu'nun DTÖ'ye girmesi, 2012'de nispeten esnek koşullar altında gerçekleşerek daha düşük tarife görevlerine sistematik bir geçiş sağlamıştır. Anlaşma uyarınca, ithalat vergilerinin azaldığı 2-3 yıllık bir geçiş dönemi (en hassas ürünler için 5-7 yıl) kurulmuştur. Ortalama ağırlıklı ithalat vergisi oranındaki düşüş % 3, tarım ve gıda ürünlerinde ise düşüş % 4,4'e ulaşmıştır.¹⁰²

¹⁰¹ <https://www.vestifinance.ru/articles/104273>

¹⁰² Savolinen N.B. Rusya'nın DTÖ'ye girmesinin Rusya bölgelerinin aktif katılımıyla ilgili sorunları // Ekonomi ve Yönetim, 2008, Sayı 4, s. 19-24.

Rusya'nın DTÖ'ye girmesinden sonra, bir dizi olumlu sonuç tespit edilmiştir. Uluslararası ticaret ve işbirliğinin geliştirilmesine verilen önem Rusya Federasyonu'ndaki yatırım ortamının arttırılmasını mümkün kılmıştır. Daha önce, Rusya'nın kendi dış ticaret politikasını tam olarak uygulaması zor olmuş, ancak 2012'den sonra bir dizi ülke Rusya'ya karşı korumacılık önlemlerini iptal etmek zorunda kalmıştır. Rusya, gelecekteki yoğun ekonomik büyümeye katkıda bulunan bir faktör olan uluslararası teknolojilere diğer devletlerle eşit bir şekilde erişim kazanmıştır.

Ülkenin küresel ekonomiye daha hızlı entegrasyonu ile kendi üretiminin korunması arasında nispi bir denge kurulmuştur. Dünya Ticaret Örgütü'nün tam üyesi olan Rusya, ihracatçıların yabancı ülkelerdeki çıkarlarını savunma yeteneğini genişletmiştir.¹⁰³

Organizasyona katılmak Rusya'nın dış ticaret dengesi üzerinde derhal bir etki yapmıştır. 2013 yılının ilk yarısı sonuçlarına göre ithalatta % 3,4 artışla 145.721 milyon dolardan 150.678 milyon dolara, ihracatta % 2,74 artışla 261.105 milyon dolardan 253.943 milyon dolara düşüş gözlenmiştir. Dış ticaret cirosu bakiyesi % 10'dan daha fazla azalmıştır ki, bu durum da, ithalat vergilerinin düşük olmasından dolayı iç pazardaki rekabetin artmasına neden olmuştur.

Dış ticaretin yapısı önemli ölçüde değişmiştir. Şöyle ki, BDT ülkelerine yapılan ihracat ve ithalatın payı sırasıyla % 7,2 ve % 8 oranında düşüş göstermiştir. Aynı dönemde BDT dışı ülkelere yapılan ihracat ve ithalat payı sırasıyla % 1,7 ve % 1,5 oranında artmıştır.¹⁰⁴

İhraç edilen mal kategorilerine göre ihracat yapısı DTÖ'ye katıldıktan sonra önemli bir değişiklik göstermemiştir. 2016 yılı verileri, petrol fiyatlarında keskin bir düşüş ve bunun sonucunda da rublenin devalüasyonuna neden olan dış ticaret göstergelerinin son derece düşük olduğunu belirtmiştir. İhracat fiyatlarındaki keskin düşüş nedeniyle Rusya'nın ihracat hacmi % 28,7 azalmıştır. Kısmen dengeleyen yakıt ve enerji ihracatı yurtdışındaki makine ve tarım ürünleri arzını artırabilmiştir.

¹⁰³ <https://www.vestifinance.ru/articles/104273>

¹⁰⁴ Andreychikova O.N., Andreychikov A.V. Rusya'nın DTÖ'ye girme probleminin analitik ağlar yöntemi ile incelenmesi // Bilgi Teknolojileri, 2006, Sayı 2, s. 55- 64.

Ancak, DTÖ'ye katılmanın etkilerinden ülkedeki dış politika ve ekonomik durumunu dikkate almadan bahsetmek imkansızdır. Uluslararası siyasi ilişkilerin kısa vadeli bir tevkiyatı 2014 yılında “Kırım'ın Rusya'ya katılması ve Doğu Ukrayna'daki çatışma” nedeniyle yaptırımlarla sonuçlanmıştır. Bu olaylar, Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmanın olumlu etkilerinin neredeyse tamamına eşittir. Bu yaptırımlar, GATT makalesi ile değiştirilmiş, ardından devletlerin ulusal güvenlik nedenleriyle kısıtlamalar getirme hakları var olmuştur. Bu durumda, hem AB ülkelerinin yaptırımları, hem de Rusya'nın yaptırımları DTÖ'de zorlanmamıştır.¹⁰⁵

Aynı zamanda, Rus ihracatçıların uluslararası pazarlara erişimi kolaylaştırma umutları gerçekleşmemiştir. Örneğin, Rus şirketlerine karşı “yaptırım savaşı” öncesi var olan kısıtlamalara yeni kısıtlamalar getirilmiştir. Gelişmiş teknolojilere erişim sağlamayan Rusya için, doğrudan yatırımlar düşmüş, ucuz finansal borçlara erişim zorlanmıştır. Tarım sektörü, DTÖ'ye katılım sonucunda büyük kayıplara uğramıştır. Tarife vergilerinde iç piyasada rekabetin artmasıyla birlikte önemli bir azalma Rus tarım üreticilerinin konumunu sarsmıştır. Bu soruna zamanında bir çözüm olarak, bir dizi devletten tarım ürünlerinin ithalatında kısmi bir yasak getirilmiştir.¹⁰⁶

Yargı alanındaki uzman eksikliği ve anlaşmanın onaylanması için genel aceleden ötürü, DTÖ'ye katıldıktan sonra bazı ülkelerde Rus mallarının ihracatı ile ilgili damping fiyatlarına ilişkin çeşitli soruşturmalar bazı olumsuzluklar doğurmuştur.

İthalat vergilerinin 5 yıl boyunca azalması nedeniyle, Rusya bütçesi 800 milyar ruble açık vermiştir. Son yıllarda, DTÖ mekanizması kendi etkinliğini kaybetmekte ve uluslararası ticarete engelsiz bir ekonomik ortamı desteklemekte yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, ticari uyuşmazlıkların çözümüne yönelik prosedürlerin bir parçası olarak açılan çok sayıda davaya rağmen, önemli yaptırımlar getiren herhangi bir karar alınmamıştır. Sık sık yaşanan ekonomik ve politik krizler sırasında, devletler DTÖ'nün yaptırımları olmadan tamamen korumacı önlemler almıştır.

¹⁰⁵ Gorban M., Guriev S., Yudaeva K. DTÖ'de Rusya: Mitler ve Gerçekler / İktisat Konuları, 2002, Sayı 2, s. 23–28, <http://vopreco.ru>

¹⁰⁶ <https://www.vestifinance.ru/articles/104273>

Bu argümanlar, Rusya'nın DTÖ'den çekilmesinin Rusya Federasyonu Devlet Duma'sında dikkate alınmasına neden olmuş ve bu organizasyonda Rusya'nın üyeliğini sorgulamıştır. Bununla birlikte, birçok ekonominin tahminlerine göre, Rusya'nın çıkışı dünyadaki zorlu uluslararası yaptırımlara, ticari ve ekonomik çıkarlarını savunamamasına yol açacaktır. Ayrıca, Rusya'nın DTÖ'den çekilmesi, yerli üretimde yalnızca kısa vadeli büyüme getirecektir. Uluslararası pazardan ve teknolojilerden izolasyon, Rusya'nın bilimsel ve teknolojik potansiyelinin büyümesini yavaşlatmanın başlangıç noktası olmuştur.

Özetle, Rusya'nın DTÖ'ye katılımının olumlu veya olumsuz olmadığı, ancak çoğunlukla nötr olduğu belirtilebilmektedir. Rusya'nın dünya ekonomisine entegrasyonu ile birlikte, kendi üretimi için, ithal mallar üzerindeki görevlerden kaynaklanan devlet gelirlerindeki düşüşle birlikte bir takım sorunları var olmaktadır.¹⁰⁷

3.1.2. Azerbaycan'ın DTÖ'ye Katılımı

Modern dünyada, dünya ticaret sisteminde eşit bir ortak olarak hareket etmek isteyen, dinamik, dengeli, verimli bir ekonomik sistem kurmayı hedefleyen her devlet, Azerbaycan da dahil olmak üzere, DTÖ'ye katılmak istemektedir. Ülkenin DTÖ'ye katılma isteği, dış pazarlara erişim için uygun koşullar yaratmaya, ticari anlaşmazlıkları optimize etmeye, dış yatırımı çekmeye, iç piyasayı geliştirmeye vb. yardımcı olacaktır.¹⁰⁸

2 Ağustos 2006 tarihli Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in kararnamesi, ülkenin DTÖ'ye katılımının ekonominin sürdürülebilir kalkınması ve dünya ekonomisine entegrasyonu açısından önemli olduğunu göstermektedir. Şu anda Azerbaycan, üye devletlerle ikili ve çok taraflı müzakereler aşamasına girmiştir. Bu süreci iyileştirmek, ülkenin ekonomik çıkarlarını DTÖ'ye

¹⁰⁷ <https://www.vestifinance.ru/articles/104273>

¹⁰⁸ <https://www.economy.gov.az/>

katılım için korumak ve faaliyetlerinin DTÖ içindeki etkinliğini sağlamak amacıyla mevcut mevzuatı DTÖ şartlarına uyarlamaya karar verilmiştir.¹⁰⁹

İlgili kuruluşlar ve uzmanlar tarafından çok sayıda bilimsel ve metodolojik materyal geliştirilmiş ve Ekonomik Kalkınma Bakanlığının ilgili web sitelerinde yerleştirilmiştir.

DTÖ, 1995 yılında Cenevre'de Tarife ve Ticaret Genel Anlaşmasının halefi olarak kurulmuştur. 153 üye ülkeden 20'si DTÖ'ye son yıllarda katılmıştır. Ek olarak, 31 ülke ve birkaç uluslararası kuruluş DTÖ'de gözlemci statüsündedir. Dünya ticaret cirosunun % 97'si DTÖ üyesi ülkelere düşmektedir.¹¹⁰

DTÖ'nün temel amacı, uluslararası ticaret politikasının temel normlarını belirlemektir. Bu ilişkilerin düzenlenmesinde, Dünya Gümrük Örgütü, Avrupa Ekonomik Komisyonu kuruluşları yer alsalar da, DTÖ bu alanda liderliğini korumaktadır.

DTÖ'nün temel amacı, uluslararası ticaretin serbestleşmesini ve sürdürülebilirliğini en üst düzeye çıkarmak, böylece ekonomik kalkınmayı hızlandırmak ve halkın yaşam standardını iyileştirmektir. DTÖ, dünya ticaretindeki ithalat vergilerini tutarlı bir şekilde azaltmayı, nicel ve diğer tarife dışı kısıtlamaları ortadan kaldırmayı ve tarife yöntemlerinin kullanımıyla düzenli olarak ticareti serbestleştirmeyi hedeflemektedir.¹¹¹

DTÖ çok taraflı mevzuatın kaldırılması, güvenilir ödeme sistemi, verimli vergi mekanizması, birleşik ticari standartların, fikri mülkiyetin korunması, e-ticaret güvenliği, normal rekabet ortamı, ticari sırların korunması çalışmasında önemli bir rol oynamaktadır.¹¹²

¹⁰⁹

https://jpis.az/uploads/article/az/ANALYSIS_OF_APPLICATION_AND_PERSPECTIVES_OF_DEVELOPMENT_OF_ELECTRONIC_COMMERCE_SYSTEM_WITHIN_THE_FRAMEWORK_INTEGRATION_OF_AZERBAIJAN_TO_WORLD_TRADE_ORGANIZATION_azerb_.pdf

¹¹⁰ Daineko A.E., Zabavsky G.V., Vasilevskaya M.V. DTÖ: mekanizmalar, giriş ve işleyişi. Minsk, 2006, s.408

¹¹¹ Tikhonova N.B. DTÖ'de uluslararası ticaretin serbestleşmesi sürecinin özellikleri // Beşeri bilimler ve doğa bilimlerinin gerçek sorunları, 2010, No. 2, s. 94–102,

<http://www.publikacia.net/arhiv/022010.pdf>

¹¹² <https://www.wto.org/>

DTÖ'ye katılım sürecinde her ülkenin belli yükümlülükleri olduğu bilinmektedir. Bu taahhütler ayrıca ülkenin emtia ve hizmet pazarlarına erişiminin serbestleştirilmesini de içermektedir. Bu durumda, iç piyasayı koruma mekanizmaları daha iyi geliştirilmelidir.

Şu anda Azerbaycan, DTÖ'ye katılmak için 12 ülke ile görüşmeler yapmaktadır. Görüşmelerin kilit noktası, organizasyona katılan ülkenin statüsüdür. Bu nedenle, Azerbaycan'ın organizasyona gelişmiş bir ülke olarak katılması uygundur. Bu durumda bazı avantajlar ve uygun terimler vardır. Bir diğer önemli husus da mevzuatın iyileştirilmesi ve DTÖ standartlarına uygun hale getirilmesidir. Bu alandaki onaylanmış eylem planının bir kısmı zaten uygulanmıştır. Kuruluşun gereksinimlerine göre yaklaşık 30'u kabul edilen 50 belge vardır. Diğer belgeler üzerinde ise çalışmalar sürdürülmektedir.¹¹³

DTÖ'ye katılım çok boyutlu bir konu olup birçok insanın, işletmenin, endüstrinin, ülkenin ve ülkenin yaşamı üzerinde önemli bir etki yapma gücüne sahiptir. Bu etkilerin nitel çalışmalarına ve gerekirse nicel göstergelere bazı yaklaşımlar vardır.¹¹⁴ Bu, DTÖ'ye katılımın Azerbaycan'ın ekonomik ortamını etkilemeyeceğini göstermektedir. Dolayısıyla, bu süreç, önleyici tedbirlerin uygulanması ile takip edilmelidir. Ekonomiyi geliştirmek, nüfusun refahını artırmak ve en önemlisi DTÖ'nün kalıcı üyeliğini kazanmak için uluslararası normlar dahilinde ilgili önlemlerin uygulanmasına devam edilmelidir. Azerbaycan'ın DTÖ'ye küreselleşen dünyanın bugünkü taleplerini göz önünde bulundurup aşağıdaki konuları izleyerek katılması önemlidir:

- küresel ekonomik sisteme entegrasyon sürecinin hızlandırılması;
- Azerbaycan mallarının dünya pazarına ihracatı için mevcut şartlardan daha iyi terimlerin uygulanması;
- DTÖ kurallarının uluslararası kabul görmüş hükümleri temelinde uluslararası ticaret anlaşmazlıklarının çözümü;

¹¹³ Azerbaycan'ın DTÖ'ye katılma arzusuyla ilgili bilimsel ve metodolojik materyaller.
<https://www.economy.gov.az/>

¹¹⁴ Andreychikova O.N., Andreychikov A.V. Rusya'nın DTÖ'ye girme probleminin analitik ağlar yöntemi ile incelenmesi // Bilgi Teknolojileri, 2006, Sayı 2, s. 55- 64.

- Azerbaycan mevzuatında DTÖ ticaret ekonomik normlarının kurulmasıyla ülkedeki uluslararası yatırımları çekmek için uygun koşulların yaratılması;
- geniş DTÖ üyesi ülkelerdeki Azerbaycanlı yatırımcıların faaliyetlerinin genişlendirilmesi;
- Azerbaycan pazarında mal ve hizmetlerin ulusal pazardaki çeşitliliğinin ve rekabetçiliğinin artırılması;
- ulusal ticaret bağlamında uluslararası ticaret kurallarının benimsenmesine ve uygulanmasına katılım fırsatı;¹¹⁵
- Azerbaycan'ı dünyadaki uluslararası ticaretin eşit bir konusu olarak kabul etmek ve güvenini arttırmak;
- fiyatlandırma yöntemlerinin ve dış ticaretin düzenlenmesinde mekanizmaların kullanılması, yani ithalat ve ihracat düzenlemelerinde sadece gümrük tarifelerinin uygulanması ve tarife dışı düzenlemelerin kademeli olarak reddedilmesi;
- ihracat ve ithalatta kamu alımlarının kaldırılması;
- dış ekonomik ilişkilere çok taraflı yaklaşım;
- ihracatın genişlendirilmesi, yani coğrafi ve meta yapısının çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi;
- ithalatla ilgili yeterli koruma önlemlerinin kullanılması;
- dış ekonomik faaliyeti diğer amaçlı (örneğin, devlet bütçesi gelirlerinin bir parçasını oluşturmak için) tedbirlerde kullanılmaması.¹¹⁶

Azerbaycan, Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılmak için acele etmemesi, bu adımdaki tüm artı ve eksilerin dikkatlice göz önünde bulundurulması gerektiği gerçeğinin farkındadır. Prensip olarak, son yıllarda DTÖ'ye katılım sürecinde

¹¹⁵ Aliev A.G. İnsancıl sektörlerin bilişiminin teorik ve uygulamalı yönleri. Bakü; ELM, 2006, s.474

¹¹⁶ Gorban M., Guriev S., Yudaeva K. DTÖ'de Rusya: Mitler ve Gerçekler / İktisat Konuları, 2002, Sayı 2, s. 23–28, <http://vopreco.ru/>

oldukça zor bir süreç yaşayan tüm ülkelerde, bu yapıya üyeliğin faydaları çok belirsiz olarak görülmektedir. Bazı ülkeler, örneğin, Gürcistan, Ermenistan, Kırgızistan için bu bir prestij meselesi olup, DTÖ'nün bu ülkelerin ekonomilerinde gerçek bir etkisi olmamaktadır, ancak tüm komşular bu meselenin dünya ekonomisinin küreselleşme sürecinin bir parçası haline geldiğini bilmektedir. Rusya'nın 1993'ten bu yana DTÖ'ye üye yapmaya çalıştığı bir devlet, örgüte girme konusunu çok dikkatli bir şekilde düşünmektedir.

Azerbaycanın da DTÖ üyeliğinin daha önce de söylenildiği gibi, ticaret avantajlarına ek olmakla beraber, ülkeye birçok “eksi” puanı da getirdiği için mantıklı bir açıklaması vardır.

Ülkenin DTÖ'ye katılımından sonra Azerbaycan'da mal ve hizmet fiyatlarının düşeceği gerçeği açık ve nettir. Bir ülkenin Dünya Ticaret Örgütü'ne katılımı etkileri üç grupta - devlet bütçesi gelirleri, üreticiler ve tüketiciler üzerinde olmakla öne çıkmaktadır. Bu anlamda, son grup en büyük etkiyi yaratma gücüne sahiptir. Yerel üreticiler için belirli sorunlar göz ardı edilmemeli ve bu riskler sorunlardan kaçınmak için değerlendirilmeli ve hükümet üye ülkelerle ve kuruluşun kendisi ile müzakerelerdeki konumunu savunmalıdır.¹¹⁷

Riskler arasında ithalat vergilerinde hala keskin bir düşüş vardır ve bu durum yerel bir üreticinin ürünlerini rekabet edemez hale getirecektir. Bununla birlikte, DTÖ üyeliği girişimciliğin mevcut bürokratik engellerini ortadan kaldırmak için şartlar yaratacaktır.

Azerbaycan'ın DTÖ'ye katılmasından sonra, banka kredilerinde faiz oranlarında azalma olasılığı da yüksektir. Ancak, Azerbaycan bankacılık sektörünün sadece gelişmekte olması ve Batı ortaklarıyla gerçekten rekabet edememesi nedeniyle, hükümet DTÖ koşullarını yerine getirmede birkaç yıl gecikme sağlamalıdır.¹¹⁸

¹¹⁷ <https://news.day.az/economy/299247.html>

¹¹⁸ <https://www.economy.gov.az/>

İthal edilen tarımsal ve endüstriyel ürünler için belirlenecek azami gümrük oranı limiti için teklifler aynı zamanda ulusal çıkarlara dayandırılmalı ve gelecekteki sorunların ortaya çıkabileceği sektörler yüksek tarifeler yapılmalıdır.

Ekonomileri Dünya Ticaret Örgütü'ne geçiş sürecinde olan ülkelerin gümrük uygulaması bazı oranların mevcut gümrük oranlarından iki ila üç kat daha yüksek olabileceğini göstermektedir.

Devlet Gümrük Komitesinin ilk önerilerinde, tarım ürünleri için azami oran % 50-80 düzeyinde ve ortalama % 23 olarak gösterilmiştir. Tarımsal ürünlerden farklı olarak sanayi ürünleri için tarifeler daha liberaldir ve azami gümrük vergisi oranı % 30-50 düzeyinde, ortalama % 15'e kadar teklif edilmiştir.

Azerbaycan, gümrük vergisi oranlarını ABD ve AB gibi DTÖ üyesi ülkeler önünde savunmak zorunda kalacaktır. Avrupa Birliği, dünyanın en büyük tarımsal ürün ihracatçılarından biri olarak, Azerbaycan'ın önerdiği oranları azaltmayı teklif etmekte, bazı ürünler için sıfıra düşürülmesi de önerilmektedir.¹¹⁹

Bugün sanayide, nihai ürüne yüzde 15, hammadde için yüzde 0-0,5 ithalat gümrük vergisi oranı uygulanmaktadır. Dünya pratiğinde, tarifeler hiçbir şekilde hammaddelere uygulanmaz, ancak ülkenin tarife sistemindeki önerilen değişiklikler nedeniyle (çok aşamalı bir gümrük tarifesi sisteminden düşük seviyeye geçmek için) bu oranlar sıfıra indirilecektir.

Azerbaycan dahil tüm ülkelerin pazarlarında kalitesiz ithal malların ortaya çıkması durumunda, ülke pazarına mal ithal ederken kalite standartlarına uyulması çok önemlidir. Bu nedenle sınırda, tarım ürünlerinin unsurlarını, ülkeye ithal edilen ürünlerin plazmasının bileşimlerini doğru oluşturabilecek düzenleyici laboratuvarlar oluşturulması gerekmektedir.¹²⁰

3.2. Ekonomik İlişkilerde Sorunlar ve Üstesinden Gelme Yolları

Hareketin sorunlara yol açtığı argümanı göz önünde bulundurulduğunda, Rusya ile Azerbaycan arasındaki ticari, ekonomik ve politik farklılıkların sistematik

¹¹⁹ <https://www.economy.gov.az/>

¹²⁰ <https://news.day.az/economy/299247.html>

bir analizine, sorunlu faktörleri dikkate almadan yaklaşmak mümkün değildir. Bu nedenle, dış ticaret ilişkilerinin engellenmeyeceğini beklemekte fayda yoktur. İki taraflı ve tek taraflı olarak ele alınması gereken sorunlar vardır.¹²¹

Bu sorunlara aşağıdakiler aittir:

- taşıma a) demiryolu b) bagaj c) nakliye
- vergi
- gümrük
- bankacılık
- adli
- bölgesel a) ülkeler arasında tartışmalı bölgeler
b) BDT içindeki GUAM gibi bölgesel bloklar
- jeopolitik a) enerji b) stratejik

3.2.1. Ulaşım sorunları

Ticaret operasyonlarının ulaştırma desteğiyle ilgili sorunun çözülmesi için her şeyden önce BDT ülkelerinin her tür ulaştırma bağlantısının modernize sistemine geçmesi gerekmektedir. Bunun çözümü son derece önemlidir ve Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkilerin başarılı bir şekilde gelişmesi için ulaşım faktörü büyük rol oynamaktadır. Bugün Rusya'da, nakliye maliyetleri özellikle demiryolu taşımacılığı açısından çok yüksektir. Tarifelerin karşılıklı olarak azaltılması, özellikle de Rus demiryolları tarafında, yalnızca Azerbaycan'da değil, diğer ülke ve bölgelerde de Rus mallarının rekabet gücünü artıracaktır.¹²²

¹²¹ Erpylyova N.Yu. Uluslararası taşımacılık hukuku, güncel konular // taşımacılık hukuku. M: - 2003, No. 1

¹²² Guliev M.E. Devletlerarası ekonomik entegrasyon ve BDT petrol üreten ülkelerin işbirliğini geliştirme stratejisi // modern ekonominin sorunları, 2009. - No. 2.

Azerbaycan, Rusya ve İran'ın demiryolu departmanlarının liderleri, Şubat 2011'de, içinde yer aldığı Kuzey-Güney demiryolu koridorunun yaratılmasının bir parçası olarak ortak girişim oluşturulması konusunda bir belge imzalamıştır. Ortak girişimin merkezi Moskova'da, şubeleri sırasıyla Bakü ve Tahran'da olacaktır. Şirket dört ay içinde İran-Azerbaycan demiryolunun inşası için bir iş planı hazırlayacaktır. Bu demiryolu inşaatında 400 milyon dolarlık bir yatırım öngörülmektedir. Yatırım yapan ülkelerin bankalarının yanı sıra diğer bölgesel finans kurumlarının yatırımı da planlanmaktadır ve bunların Rus bankaları olma olasılığı yüksektir. İlk yıllarda, bu demiryolu tarafından taşınan navlun hacminin yılda 6 milyon ton olması öngörülmekte olup, gelecekte navlun hacmi yılda 30 milyon tona yükseltilecektir. Bunun nedeni olarak, Rusya'nın şu anda Hindistan'a yılda yaklaşık 20 milyon ton kargo taşınması gösterilebilir. Kuzey-Güney Demiryolunun işletmeye alınmasından sonra, malların bu güzergah boyunca taşınacağı varsayılmaktadır. Buna göre, nakliye maliyetleri yüzde 30 azalacaktır. Şu anda, Azerbaycan Demiryolları'ndaki demiryolu taşımacılığının ciroları, Rosstat'a göre, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan komşularının navlun cirosunu 10 kat aşmasına rağmen tatmin edici olarak değerlendirilememektedir. Karşılaştırma için, Litvanya'da aynı gösterge Azerbaycan'dan 0,4 kat, Rusya'da ise 200 kat daha büyüktür.

Rusya'nın Astrakhan ve Mahaçkale limanlarında ihracat-ithalat işlemleri sırasında malların taşınması ile ilgili problemler de vardır. Şöyle ki, Hazar Bölgesi'nde nakliye pratik değildir ve malları zamanında yüklemek genellikle imkansızdır. Bu nedenle, Rusya-Azerbaycan hacimli mallar ve bireyler sınırındaki kontrol noktaları, küçük işletmelerde yer alan her iki ülkenin vatandaşları ve sınır ötesi ticaret işlemleri yoluyla geçişin hızlandırılması gerekmektedir.¹²³

Modern devletlerin kural koyma faaliyetinin, uluslararası trafik (iletişim) düzenlemesi sorununa daha fazla dikkat etmesi ve ayrıca bu faaliyet alanındaki sorunları çözme yollarını ve araçlarını belirlemesi de tesadüf değildir. "Ulaştırma" alanındaki uluslararası işbirliği, taşımacılık işletmeleri, yabancı tüzel kişiler ve şahıslarla taşıyıcılar tarafından doğrudan mevzuat uyarınca yapılan devletler,

¹²³ 2007-2030 döneminde Rusya ekonomisinin gelişmesi için uzun vadeli tahmin. (seçeneklere göre). Ekonomik Tahmin Enstitüsü, RAS // Tahmin Problemleri, 2007. - No. 5.

hükümetler ve bölümler arası anlaşmalar (sözleşme anlaşmaları) temelinde yapılmalıdır.¹²⁴

Azerbaycan için, Rusya, Gürcistan, İran ve Türkiye demiryolları departmanlarıyla yakın işbirliği, ekonomik ve altyapı projelerinde son derece önemli bir bileşendir. Örneğin, Sovyet sonrası dönemin başında, Azerbaycan ekonomisi komşu bölgelerde meydana gelen siyasi çatışmalardan etkilenmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra bile, Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin % 70'ini sağlayan Çeçenistan topraklarından bir ulaşım ve iletişim sistemine geçilmiştir. 1994 yılının sonunda Çeçen çatışması sonucunda Azerbaycan ile Rusya arasındaki ulaşım bağlantıları dünya pazarına girdiğinde kesintiye uğramış ve Azerbaycan sınırlı alternatif fırsatlar sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçler, iç ekonomik durum üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Yukarıdaki dönemde, Türkmenistan'dan Hazar Denizi üzerinden Azerbaycan'a buğday ve un ürünleri teslim edilmiştir.¹²⁵

3.2.2. Vergi sorunları

Rusya ve Azerbaycan'ın gümrük ve vergi mallarının geçişi ile ilgili sorunları, hükümetler arası çabalarla giderilmekte ve ayrıca çevresel işbirliği prensibine dayanmaktadır. Gümrük ve sınır hizmetleri temsilcilerinin yanı sıra her iki ülke temsilcilerinin ve iş organizasyonlarının katılımıyla her kontrol noktasında ortak genel komisyonların oluşturulması gerekmektedir. Bu üçlü komisyonların temel amacı, malların gümrük işlemleri ile ilgili sayısız problemlerinin çözümü olmalıdır.

¹²⁴ Aliev E., Gafarov Z. Modern uluslararası taşımacılık hukukunun Azerbaycan Cumhuriyeti'nde uygulanması. - Bakü: ML Olma-press, 2002

¹²⁵ Aliev E., Küreselleşme bağlamında uluslararası taşımacılık hukukunun bazı sorunları // Gümrük, 2006. - No. 3.

3.2.3. Gümrük sorunları

Gümrükte sorunlar çıkabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır, çünkü memurlar, malları teslim etmek için son tarihleri çok kısa olan veya malları bozulabilecek girişimcilere baskı uygulayabilmektedir.¹²⁶

3.2.4. Bankacılık sektörünün sorunları

İhracat-ithalat tedariklerinde bankacılık işlemleri ile ilgili problemler de vardır. Azerbaycan'dan Rusya'ya mal gönderildiğinde, Azerbaycan gümrükleri, gönderilen malların % 100 ön ödemesini gerektirmekte, aksi takdirde mallar Azerbaycan'dan serbest bırakılmamaktadır. Rusya her zaman Azerbaycan'da yetişen sebze ve meyvelerin en büyük ithalatçılarından biri olmuştur. Bu durumda, Azerbaycan'ın bozulabilir tarım ürünleri tedarikçileri büyük kayıplara maruz kalmaktadır.¹²⁷

Rus mevzuatı da, ülkeye ithal edilen Azerbaycan malları için % 100 ön ödeme gerektirmektedir. Rus mallarını Azerbaycan'a ithal ederken, 10 bin dolarlık Rus malının tedariki için bir sözleşme imzalanmış olsa bile, bu para peşin olarak yatırılmamaktadır. Hatta satıcının hesabında (Rus şirketi) 10 bin doları aşan bir tutar olsa bile kısmen ödenilememekte, çünkü bu Azerbaycan bankacılık mevzuatı ile yasaklanmaktadır. Bu kısıtlayıcı önlem, teoride kendisine yöneltilen ülkeden para çıkışını önlememekte, yalnızca Rus mallarının Azerbaycan'a giderken çok büyük problemler yaratmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, Azerbaycan pazarındaki yüksek kaliteli Rus mallarının hacmini arttırmak istenildiğinde, Azerbaycan'ın bankacılık sisteminde para birimi işlemlerine ilişkin yasaların değiştirilmesi gerekmektedir.

Aynı şekilde, Azerbaycan Ulusal Bankası'nın kesinlikle eskimiş talimatları da göz önünde bulundurulmalı ve ülkeden ayrıldığında 1.000 ABD doları'nı aşan varlığa sahip bir kişi tarafından zorunlu bildirim yapılması sağlanmalıdır. Ayrıca, yurtdışına

¹²⁶ Aliev E., Küreselleşme bağlamında uluslararası taşımacılık hukukunun bazı sorunları // Gümrük, 2006. - No. 3.

¹²⁷ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

ihracatta 1.000 ile 10.000 dolar (Azerbaycan tarafından ihracat için izin verilen maksimum miktarı) arası bir miktarda, 1.000 dolar üzerindeki bir miktarın % 1'inin ödenmesi gerekmektedir. Bu, iki ülke arasındaki temasların ve ticaretin gelişmesini engellemektedir. Şöyle ki, Rusya'nın benzer mevzuatında değişiklik yapan Rusya örneğini takiben bu yasa kaldırılmalıdır.

3.2.5. Yargı sorunları

Mahkemeler ayrıca ticari çatışmaları çözmek için etkili bir kaldıraç değildir. Dolayısıyla, Azerbaycan'ın emanetçi mevduat şirketleri tarafından Rus emanetçilerinin de mevduat hesabı açmasına izin verilmesi gerekmektedir. Bu, Azerbaycan tüzel kişilikleri ve bireylerinin Rus menkul kıymetlerini satın alabilmeleri, Rus borsalarında işlem yapabilmeleri, fonlarını yatırılabilmeleri ve Rus sermaye piyasalarında kar elde edebilmeleri için gereklidir. Aynı zamanda, tersine bir süreç, Rus yatırımcıların fonlarını kendilerine çeken Azerbaycanlı ihracatçıların menkul kıymetlerine yatırımları durumunda da gözlemlenecektir. Bugüne kadar, bu sürecin uygulanmasına yönelik mekanizma ya da ilgili yasal çerçeve olmamıştır. Bu nedenle, karşılıklı portföyü ve stratejik yatırımları teşvik edecek ikili Azerbaycan-Rusya belgelerinin geliştirilmesi gerekmektedir.¹²⁸

3.2.6. Bölgesel sorunlar

Şu anda, bazı bölgesel sorunlar bölgesel işbirliğini engellemektedir. Dağlık Karabağ sorununa Rusya'nın ABD'den ve Fransa'dan daha aktif arabuluculuğuyla adil bir çözümü çerçevesinde Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki tüm ilişkilerin restorasyonu ve yenilenmesi, bölgedeki ticaret ve işbirliği için daha fazla fırsat yaratacaktır. Tüm Güney Kafkasya ülkelerinin ve Rusya'nın demiryolu taşımacılığına aktif katılımı BDT ülkeleri içindeki ulaşım güvenliği ve ticari alandaki işbirliği ile ilgilidir. İşsizlik, nüfusun durumu ve güvenlik seviyesi bir ülkenin ekonomik gelişimini ölçen, refah ve sağlıklı bir yaşam seviyesini belirleyen en önemli

¹²⁸ Brovka SV., Savchenko M.I. Uluslararası taşımacılık hukuku. - Minsk: Vedalar, 1997

faktörlerdendir. Bölgedeki halklar uzun süre önce istikrarlı, güvenli, müreffeh, ekonomik olarak gelişmiş, yasal ve sosyal olarak korunan bir yaşam hayal etmişlerdir. Uluslararası hukuk çerçevesinde çözilemeyen bölgesel sorunlar ve bu sorunları bir kez daha zorla çözme girişimleri Azerbaycan'ın BDT içindeki işbirliğinden şüphe duymasına ve güvenli ulaşım bağlantılarını engellemesine zemin yaratmıştır.¹²⁹

Rusya-Azerbaycan siyasi ve ekonomik ilişkilerde toprak sorunu konusu olan Karabağ problemi çözülmemiştir. Son yıllarda, Rusya, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki ihtilafının çözümünde aktif rol oynamıştır. Çatışan parti toplantıları Rusya'nın arabuluculuğuyla yoğunlaşmış ve şu anda çatışmanın uluslararası hukuk çerçevesinde aşılabacağı kabul edilmiştir. Azerbaycan, Ermenistan ve bir bütün olarak Kafkasya için Karabağ sorununun çözümünde bir gecikme gözlemlenmiştir. Sorunun kapsamlı bir analizinden sonra, SSCB'den bırakılan tartışmalı konunun neden hala çözülemediği üzerine çıkarılabilecek sonuç aşağıdaki soruların cevaplarını bulmaya çalışmakla verilecektir.¹³⁰

1. Bu sorunun çözümünde yaşanan bu kadar uzun bir gecikme, Rusya'nın bu şekilde Güney Kafkasya'yı kontrol ettiği anlamına mı gelmektedir? Büyük olasılıkla değil, çünkü bu uzun vadede stratejik olarak doğru bir yaklaşım değildir. Birincisi, Rusya Azerbaycan'da petrol ve doğalgaz ile Karabağ'daki altın rezervlerini kontrol etmemektedir. İkincisi, Azerbaycan'ı bu şekilde kontrol altında tutmak, ikinci bir Gürcistan'a dönüşmeye zorlamak ve Azerbaycan'ı BDT'den ayırmak anlamına gelmektedir ve böyle bir senaryoyu Rusya'nın kabul etmesi imkansızdır.

2. Bu, Rusya'nın bu şekilde Hazar'ın enerji koridorlarını ve Azerbaycan'ın zengin kaynaklarını yönetme niyetinde olduğu anlamına mı gelmektedir? Hayır, çünkü Azerbaycan'da Rusya, uluslararası konsorsiyumda Lukoil tarafından da temsil edilmektedir. Azerbaycan'da petrol rafine bölümünde toplam payın % 10'u eşit bir katılımcıya sahiptir. Ek olarak, Rusya doğal kaynaklarla zengin olan ülkedir ve her

¹²⁹ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

¹³⁰ Egazarov A. Uluslararası taşımacılık küreselleşme çağında hukuki ilişkiler. M: R-Style LLC. - 2006.

durumda, Azerbaycan'ın kaynaklarının jeopolitik ve stratejik önemi ile daha fazla ilgilidir.¹³¹

3. Azerbaycan, Rusya'yı Güney Kafkasya'daki anlaşmazlıkları ve büyük bir sorunu çözmede arabulucu olarak görmek istemektedir mi? Elbette kesin bir cevap istenilmekte, aksi takdirde, Azerbaycan komşuları gibi (Ermenistan, Gürcistan), Rusça konuşan bütün okulları ve üniversiteleri kapatmış olacak ve yabancı dilde çalışmaları yasaklayan bir dil yasası kabul etmiş olacaktır. Bugüne kadar Bakü'de bir Slav Üniversitesi faaliyettedir. 2009'dan beri M.V. Lomonosov adına Moskova Devlet Üniversitesi'nin bir şubesi seçilmiştir ve Rusça dil okulları çalışmaya devam etmektedir. Azerbaycan, Karabağ sorununun çözümünde Rusya'ya aracılık etmeyi reddetmenin yanı sıra, Rusya ile bir gaz alım satım anlaşması imzalamayı da reddedebilirdi. Lakin, Türkiye'de Nabucco projesi aktif olarak tartışıldığı zaman, Azerbaycan'da 2009'da Rusya ile bir gaz alım satım anlaşması imzalanmıştır. Ek olarak, Bakü'de ve Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde Ortodoks Kilisesi'ni ve aynı zamanda Azerbaycan parlamentosunda bir temsilci olarak Rus topluluğunu desteklemeye ve sonunda sözleşme süresinin dolmasından sonra topraklarında bir askeri radar istasyonu tutmayı reddedebilirdi. Ayrıca, Türkiye ile olan tüm siyasi ve ekonomik konularda dayanışma içinde olabilirdi, ancak bu da olmamıştır.¹³²

4. Azerbaycan ve Ermenistan bölgede barış istemektedir mi? Ermenistan'ın mevcut iç politik durumunda, Ermenistan halkının iyi ve güvenli bir yaşam istemeleri çok dikkat çekicidir. Aynı zamanda, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına siyasi iddiaları, Güney Kafkasya'da güven verici bir atmosfer yaratılmasına katkıda bulunmamaktadır. Azerbaycan da Ermeni tarafının uluslararası örgütlerin kararlarını uygulamasını, Dağlık Karabağ'ı ve buna bağlı olarak işgal altındaki bölgelerin kurtarılmasını istemektedir.¹³³

¹³¹ Kolchin S. Hazar'ın Petrol ve Doğal Gazı: Rusya'nın Stratejik İlgi Alanları, Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler, 1998. - No. 3, s. 101

¹³² Kolchin S. Hazar'ın Petrol ve Doğal Gazı: Rusya'nın Stratejik İlgi Alanları, Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler, 1998. - No. 3, s. 101

¹³³ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

5. Karabağ ihtilafının uzatılması yakıt ve enerji politikası nedeniyle Rusya'ya yararlıdır mı? Evet, zira Rusya, Hazar bölgesini aşarak AB'nin katılımıyla, Hazar Bölgesi doğalgaz boru hattı sistemi olan Türkmenistan-Azerbaycan ve daha sonra da Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye'yi kurmak istememektedir. Karabağ savaşı, yalnızca Hazar ötesi gaz boru hattı sistemini istikrarsızlaştırmakla kalmayıp, mevcut altyapıları ve enerji planı projelerini de ciddi şekilde tahrip edebilmektedir. Tartışmanın diğer bir nedeni, BM mahkemesinin (Temmuz 2010) tek taraflı Kosova bağımsızlık ilanı meşruiyetinin tanınması konusundaki kararı olmuştur. Rusya zaten KAAÖ'nün Kosova'yı tanımasına tek taraflı yanıt vermiştir. Ağustos 2008'de, Gürcistan'la üç günlük bir savaşta, Rusya Osetya'yı tanımıştır. Bu durumda, Karabağ, Ankara ve Tahran'ın Güney Kafkasya'daki süreçler için gözlemci rolünü almaya, dünya kanunu ve düzen kararlarında her yıl daha fazla güç alan Moskova, Washington, Brüksel ve muhtemelen Pekin gibi dünya güçlerinin daha fazla siyasi hareketlerinin anahtarı olmaya devam etmektedir.¹³⁴

6. ABD, BDT içindeki ve Karabağ problemindeki bölgesel sorunların çözümünde engeller yaratıyor mu? Evet, bu olası durum mümkündür. Önemli nedenler arasında bunlar yer almaktadır:

- a) BDT ülkelerini bölmek ve yönetmek;
- b) Azerbaycan'ın kuzey komşusunun korku ve güvensizliğini kışkırtırken, Azerbaycan ve Orta Asya kaynaklarını yönetme arzusu;
- c) özel fikirlere veya emirlere bağlı olan ve maalesef Güney Kafkasya'nın sorunlarını adil bir şekilde değerlendiremeyen ABD yönetiminin sistemik problemi.

ABD'de Senato ve yönetim elitleri, bireylere ve lobi gruplarına büyük ölçüde parasal bağışlarla bağlıdır. "Özel bağışlar yoluyla seçim kampanyalarını finanse etme sistemi hepimizi gerçek suçlulara dönüştürmektedir".¹³⁵ SSCB'nin dağılmasından sonra ABD'nin Ermeni lobisi ABD'de Dağlık Karabağ hakkında alınan kararlarda

¹³⁴ Kolchin S. Hazar'ın Petrol ve Doğal Gazı: Rusya'nın Stratejik İlgi Alanları, Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler, 1998. - No. 3, s. 101

¹³⁵ Brzezinski Z. Büyük Satranç Tahtası. Amerika'nın hakimiyeti ve jeostratejik zorunlulukları .ingilizceden çeviri ile M., 2010 .s-90

önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle, 2011 yılına kadar, Birleşik Devletler tanınmayan Dağlık Karabağ'a maddi yardım tahsis etmiştir.

Washington, 20 yıl boyunca, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün ABD de dahil olmak üzere dünyanın bütün ülkeleri tarafından kabul edilmesine rağmen Bakü'den resmi bir izin olmadan, açıkça tanınmamış Karabağ'a maddi yardımda bulunmuştur. Bu nedenle, Karabağ'daki askeri operasyonlarda gayri resmi olarak Ermenistan'ı destekleyen ABD, Karabağ'da bulunan Azerbaycan'ın altın rezervlerinin resmi olmayan soygunu ile meşguldür.¹³⁶ Görünüşe göre, tüm altın rezervi tükenene kadar, Birleşik Devletler, Azerbaycan'ın dünyanın bütün ülkeleri tarafından tanınan kendi Karabağ bölgesini kontrol etmesinde karlı değildir. Aynı şekilde davranan ve BM'de Karabağ konusunda Azerbaycan'a resmi olarak destek veren ABD, Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz kaynaklarını yönetmeyi amaçlamaktadır. Rus-Ermeni askeri ve stratejik işbirliğini kullanan ABD, Azerbaycan'ın Rus siyasi çıkarlarıyla çatışmayı, bununla birlikte Türk faktörünü ekleyerek ticari, ekonomik ve stratejik ilişkileri zayıflatmayı istemektedir.

3.2.7. Jeopolitik sorunlar

Ayrıca, BDT ülkeleri içinde bir gruplaşma sorunu vardır. 1990'ların ortalarında, BDT'nin daha da geliştirilmesi için iki seçeneği olmuştur:

1. her zaman bağlayıcı olmaktan uzak olan çok sayıda belgenin kabul edilmesini, protokol ve gayri resmi toplantıların yapılmasını içeren tüm Devletler Topluluğu içinde entegrasyonu sağlama girişimlerinin devam etmesi;

2. gerçekten ortak çıkarları olan ve entegrasyonu derinleştirmek isteyen devletlerin katılımı ile ekonomik ve / veya askeri-politik alanda pratik alt bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi.¹³⁷

¹³⁶ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

¹³⁷ Efendiev O.F., Aliiev E.A. Modern Azerbaycan'ın dış ekonomik faaliyeti. Çalışma kılavuzu. . Bakü: ZardabiETE Yayıncılık ve Matbaa Şirketi 000. 2007. 328s. s.10-11

GUAM (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova) bu tür birliklerden biri olarak ilan edilmiş, başlangıçta, Avrupa ve uluslararası yapılara yönelimi ve karakteristik özelliği olmuştur. Sendikanın doğrudan amacının, Rusya'ya giren devletlerin Rusya'ya bağımlılıklarının ve Asya (Hazar) - Kafkas - Avrupa rotası boyunca Rusya topraklarının üzerinden geçerek enerji geçişinin zayıflatılmasının olduğu söylenilebilmektedir. Azerbaycan, buna karşılık, hiçbir zaman GUAM'daki işbirliğinin Rusya'ya veya bir başka üçüncü tarafa yönlendirilemeyeceğini belirtmiştir.

Siyasi nedenlere ilişkin olarak, Rus medyası GUAM'i ABD'nin arkasında durduğu “anti-blok” ya da “turuncu ulusların örgütü” olarak değerlendirme eğilimindedir.¹³⁸ GUAM'ın siyasi odağı, Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan'ın 1999'daki BDT Toplu Güvenlik Anlaşması'ndan çekilmesinin ardından daha da belirginleşmiştir. Azerbaycan medyası GUAM'i karşılıklı faydalı bir ekonomik blok olarak değerlendirmektedir.¹³⁹

Azerbaycan'ın, üç BDT ülkesinin, Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya ekonomik entegrasyon projesi olan ortak ekonomik alana (SES) girmesi Azerbaycan için bir öncelik olacaktır. Böylece, Azerbaycan malları Rus pazarlarında diğer ülkelerin mallarıyla rekabet edebilmektedir. Azerbaycan iş dünyası, Rusya'nın Azerbaycan'dan ihraç ettiği mallara uygulanan gümrük vergilerinin kurulmasıyla ilgili olarak büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Benzer gümrük vergileri, Rusya'da Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan mallarına uygulanmamaktadır. Bu, Azerbaycan ürünlerini, ücret talep edilmeyen Kazak, Ukrayna ve Beyaz Rusya emsallerine kıyasla daha rekabetçi hale getirmektedir. Avrupa Birliği örneğini izleyen halkın, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı ile yaklaşık 240 milyon nüfusa sahip olan devasa tek entegre ülke pazarı, kuşkusuz Rusya ve Azerbaycan arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerde olumlu bir rol oynayacaktır. “Anlaşmanın kendisi, SES üye devletlerinin çözmesi için gerekli olan ekonomik nitelikteki sorunların büyük bir listesini

¹³⁸ Efendiev O.F., Aliev E.A. Modern Azerbaycan'ın dış ekonomik faaliyeti. Çalışma kılavuzu. . Bakü: ZardabiETE Yayıncılık ve Matbaa Şirketi 000. 2007. 328s.s.11-13

¹³⁹ Murtuzaliev SJ. Rusya Bölgelerinin BDT Ülkeleri ile Dış Ekonomik İlişkileri: Monograf. - M.: Sputnik + Şirketi, Moskova 2006. - 240 s.s-55-46

sunmaktadır".¹⁴⁰ Kabul edilen belgelere göre, SES'i oluşturma hedefi, katılımcı ülkelerin ekonomilerinin istikrarlı ve etkili bir şekilde gelişmesi için koşullar yaratmaktır. SES üyesi ülkeler ticaret ve yatırımın gelişmesine katkıda bulunmayı, ekonomik potansiyelleri güçlendirmeyi ve SES üyesi ülkelerin ekonomilerinin dış pazarlardaki rekabetçiliğini arttırmayı amaçlamaktadır. İmzalanan anlaşma, her ülkenin SES'e katılım derecesini bağımsız olarak belirlediği hızlı bir entegrasyon ilan etmiştir.¹⁴¹ Ortak Ekonomik Alanın Oluşumuna İlişkin anlaşma'ya taraf olanlar kendilerine aşağıdaki hedefleri koymuşlardır:

- muafiyet ve kısıtlama olmadan serbest bir ticaret bölgesinin oluşturulması;
- tarife ve tarife dışı düzenlemeler, tek tip rekabet kuralları, sübvansiyonların kullanımı ve diğer devlet destekleri alanlarında birleşik bir politika temelinde karşılıklı ticarete anti-damping, telafi edici ve özel koruyucu önlemlerin uygulanmaması;
- teknik düzenlemelerin ve standartların, sağlık ve bitki sağlığı standartlarının geliştirilmesi ve uygulanması için prensiplerin birleştirilmesi;
- makroekonomik politikaların uyumlaştırılması, malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımı için koşulların yaratılması;
- ticaret ve rekabet politikaları dahil olmak üzere SES'in çalışması için gerekli ölçüde yasaların uyumlaştırılması;
- demiryolu taşımacılığı, ana hat telekomünikasyonları, elektrik, petrol, gaz ve tek bir rekabet politikasının diğer alanlarının taşınması ve doğal tekel hizmetleri için eşit düzeyde bir tarife sağlanması, doğal tekellerin demiryolu taşımacılığı, ana hat

¹⁴⁰ Radkov A. / Yuvarlak masa "Rusya ve Azerbaycan: Bölgelerarası işbirliğinin genişletilmesi; stratejik ortaklığın güçlendirilmesi "; ilk Azerbaycan-Rusya Ekonomi Forumu 'nun materyalleri "Azerbaycan-Rusya ticaret ve ekonomik ilişkileri :: gelişme eğilimleri ve umutları." Bakü, Nurlan ", 2004. -294s, s-193-198

¹⁴¹ Erpylyova N.Yu. Uluslararası taşımacılık hukuku, güncel konular // taşımacılık hukuku. M: - 2003, No. 1

telekomünikasyonları, elektrik, petrol, gaz ve diğer alanlardaki faaliyetlerinin düzenlenmesi için ortak ilkelerin oluşturulması.¹⁴²

Bu düşünceler ve koşullar bağlamında en önemli konu çeşitli, karşılıklı yarar sağlayan ekonomik işbirliği ve modern devletlerin ortaklığıdır. Dolayısıyla, küreselleşme çağında, dünya ekonomisinin dünya topluluğunun tek bir küresel pazarının (özellikle mallar, hizmetler), yani tek bir ekonomik (ve yasal) alanının yaratılmasına doğru bir çabası vardır.¹⁴³

3.3. Azerbaycan'ın Rusya İle Ekonomik İlişkilerinin Geliştirilmesi Perspektifleri

3.3.1. Rusya ve Azerbaycan'ın Stratejik Çıkarları

21. yüzyılda, jeopolitik büyük olasılıkla her ülkenin ulusal rekabet edebilirliğinin altını çizen jeoekonomi ile değiştirilecektir. Jeoekonomi, çeşitli ekonomik, demografik ve çevresel faktörlerin bir ülke veya bölgenin mekansal konumu, doğal kaynakları ve iklim koşulları ile yakın koordinasyondaki etkisini analiz etmektedir. Jeoekonomik politikadaki en önemli şey, devletin ulusal ekonominin dünya pazarlarındaki rekabet gücünü artıracak koşulları yaratma konusundaki ilgisidir. “Jeoekonomide belirleyici faktörler, piyasaların kapasitesi ve bunlardaki pozisyonları, malların hareketi, sermaye, hizmetler, emek, ekonomik entegrasyon ve işbirliğine dayalı bağlardır”.¹⁴⁴

BDT ülkelerinin kalkınması için dünya ekonomisinin dönüşüm süreçleri modern jeoekonomik ve jeopolitik bakış açısından önemli bir unsurdur. Yeni gerçekler altında, Rusya-Azerbaycan ekonomik ilişkileri de sürekli gelişen bir karakter kazanmış ve Rusya için fazlalık bırakmıştır.

¹⁴² Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

¹⁴³ Vavilova E.V., Borodulina L.P. Uluslararası Ticaret: Ders Kitabı. Ödeneği., - M: Gardariki, 2006 .- - 287 s.s-76

¹⁴⁴ Guliev M.E. Devletlerarası ekonomik entegrasyon ve BDT petrol üreten ülkelerin işbirliğini geliştirme stratejisi // modern ekonominin sorunları, 2009. - No. 2.s.71

Rusya ile Azerbaycan arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin jeopolitik yönlerini incelerken, Rusya'nın dünyada yaşanan süreçler üzerindeki olası etkisinin dikkate alınması gerekmektedir. Jeopolitik ve sosyokültürel faktörler, Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinde büyük etkiye sahiptir. Aynı zamanda, ekonomik güvenlik faktörleri, entegrasyon ortamı, turizm ve terör tehditleriyle mücadelede işbirliği büyük önem taşımaktadır. Uluslararası entegrasyon, özellikle geçmişte dünya pazarlarından izole edildiğini dikkate alarak SES ülkelerindeki reformların başarılı bir şekilde uygulanması için bir önkoşuldur. Dahası, her bir BDT ülkesinin nüfusunun sosyal faktörlerini ve alışkanlıklarını dikkate alarak ekonomik reformlar yapılmalı, böylece bu ülkelerin ekonomileri yalnızca Batı kalkınma sistemini taklit etmekle kalmayıp, aynı zamanda entegrasyon süreçlerinden bağımsız olarak kendi kalkınma yollarını da kullanabilmelidir.¹⁴⁵

Rusya ve Azerbaycan'ın stratejik çıkarları, karşılıklı olarak koordine edilen vektörlerde şöyle gerçekleşmiştir:

- entegrasyon stratejisi;
- ortak yatırım stratejisi;
- ortak proje stratejisi;
- ihracat stratejisi;
- ekonomi çeşitlendirme stratejisi;
- pazar genişletme stratejisi.¹⁴⁶

Rusya ve Azerbaycan yalnızca coğrafi komşular değil, aynı zamanda Hazar, Kafkas ülkeleridir. Rusya, bu bölgede meydana gelen siyasi ve ekonomik süreçlerden uzak kalamayıp, bölgesel ve küresel ölçekte en büyük güçlerden biridir. Kafkas Bölgesi'nin gelişimine katılımı olmadan, ortaya çıkan büyük ölçekli sorunların üstesinden gelmek neredeyse imkansızdır. Bu bağlamda, ortak projeler, Rusya'dan Azerbaycan'a yapılan yatırımlar ve Rusya ile Azerbaycan arasındaki

¹⁴⁵ Kolchin S. Hazar'ın Petrol ve Doğal Gazı: Rusya'nın Stratejik İlgi Alanları, Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler, 1998. - No. 3, s. 101

¹⁴⁶ Krasnov L.V. Rusya'nın dış ekonomik stratejisinin güncel sorunları. - M: Bilim. - 2003., s-122

entegrasyon etkileşimleri her iki ülkenin ekonomik çıkarları açısından önceliklidir. Bununla birlikte, bu ülkeler arasındaki stratejik konularda anlaşmazlıklar devam etmektedir.¹⁴⁷

Rusya ve Azerbaycan'ın coğrafi konumu ve bu ülkelerin kaynak rezervleri bir bütün olarak Kafkasya bölgesi için jeopolitik ve ekonomik fırsatlar oluşturmaktadır. Aynı zamanda, bu faktörler, Güney Kafkasya cumhuriyetlerinin bağımsız ekonomik politikasının uygulanmasında engeller yaratabilmektedir. Sovyet sonrası dönemde, Rusya ve Azerbaycan arasındaki bölgesel yakıt ve enerji konularında uyuşmazlıklar Hazar Denizi'nin statüsünün çekişmeli sorunlarından kaynaklanmaktaydı. Rusya, Hazar Denizi'nin dibinde enerji ve çevre güvenliğini sağlamayı kabul edilemez bulmaktadır. Rusya, Azerbaycan'ın Avrupa ve BDT ülkeleri (Ukrayna, Gürcistan, Moldova, Özbekistan, Kazakistan) arasındaki ekonomik projelerini (genellikle enerji), petrol ve doğal gaz taşımacılığını kendi çıkarlarına zarar olarak algılamaktadır. Ancak Azerbaycan, AB ile arasındaki petrol projelerinin siyasi değil, ekonomik doğada olduğuna, Karabağ sorununun haksız yere empoze edildiğine ve bu sorunun Rusya'nın katılımıyla çözülmesi yollarını aradığına inanmaktadır. Tüm anlaşmazlıklar ile birlikte, Sovyetler sonrası dönemde, Rusya ve Azerbaycan'ın ilişkilerinin gerginliğini hafifletmek, karşılıklı saygı ve diyalog ilkesi temelinde bir anlaşmaya varmaları için ortak bir dil bulduğunu vurgulamak önemlidir.¹⁴⁸

3.3.2. Azerbaycan-Rusya İlişkilerinde Türkiye Faktörü

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki müzakere süreçlerinde de zorluklar vardır. Bu zorluklar yalnızca transitlerin ticari yönleri ve Azerbaycan'ın Avrupa'ya doğal gaz arzının belirsizliği (miktarları, hacimleri ve rotaları) ile açıklanamamaktadır. Türkiye, politika ve ekonominin iç içe geçtiği Nabucco'ya özel bir ilgi duymakta ve uzun süredir Avrupa Birliği'ne üye olmayı hayal etmektedir. AB için önemli bir

¹⁴⁷ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

¹⁴⁸ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

doğalgaz boru hattı projesi Brüksel'de etkili bir baskı aracı haline gelebilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun 12 Ocak'ta Azerbaycan'a ve Türkmenistan'a yaptığı ziyaretlerinin ardından 2011'de, Başbakan AB'ye sert bir açıklama yapmıştır: "Avrupa'daki yüksek beyefendilerin Türkiye'nin AB'ye üyeliğine karar vermesi için 50 yıl bekledik. Ancak sabrımız tükeniyor".¹⁴⁹ Ankara, "AB'yle yüksek tonlarda konuşmayı göze alabilir, çünkü Türkiye'ye geçiş olmadan, Hazar gazı Nabucco'da sona ermeyecek ve nihayet kanıtlanmış rezervleri olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki ülkelerde "mavi yakıt"ın sırasıyla 85 trilyon m³ ve 40 trilyon m³'a kadar olacağını vaat etmektedir. Burada, Türkiye'nin şu anda Azerbaycan'dan doğal gaz ithalatını artırmak için acil bir ihtiyaç hissetmediğini vurgulamak önemlidir. Ayrıca, 12 Mayıs 2010 tarihinde, Ankara'da, Mersin şehrine yakın olan Rus Atomstroyexport nükleer santral yapım anlaşması imzalanmasının ardından, Ankara'da, Rusya Cumhurbaşkanı Dmitry Medvedev'in Türkiye'ye ziyareti sırasında, Türkiye'deki gaz talebinin 2025 yılına kadar azalacağı ortaya çıkmıştır. Yeni nükleer santral, yılda 36 milyar kWh elektrik üretebilen, her biri 1,2 GW kapasiteli dört güç ünitesine sahip olacaktı. Bu, Türkiye'nin yıllık 9,2 milyar m³ gaz tasarrufu yapmasını sağlayacaktır. Karşılaştırma için, Şahdeniz'in ilk aşamasının "mavi yakıt" arzı, 2021 yılına kadar olan sözleşmeye göre yılda 6,6 milyar m³ olacaktır.¹⁵⁰

Genel olarak bir nükleer santral "bir buçuk Şahdeniz" den daha fazlasını ifade edecek ve Rusya'nın, Türkiye'de iki nükleer enerji santrali kurması durumunda Türkiye Nabucco ve Hazar gazına özel siyasi ilgi gösterecektir. Ayrıca, Rusya Başbakanı ile yapılan görüşmelerde Başbakan'ın dediği gibi: "Şahdeniz'in ikinci aşamasının doğalgaz arzına ilişkin Azerbaycan-Türkiye anlaşmasının imzalanması, Rusya'nın Türkiye'ye yaptığı doğal gaz arz miktarını etkilemeyecektir". Nitekim, 2010 yılında Azerbaycan Türkiye'ye 6,3 milyar m³ "mavi yakıt" satmıştır. 2020 yılına kadar Türkiye pazarının ihtiyaçları 40 milyar m³ olacak ve daha sonra Azerbaycan gazı talebin sadece % 16'sını sağlayacaktır. 2020 yılına kadar, ihracatın 12,3 milyar m³'a çıkacağı ve tüketimin 63 milyar m³'a ulaşacağı, yani Azerbaycan

¹⁴⁹ Galanova V.A., Grishina O.A., Shibaev S.R. Kamu alımları ve rekabet / Genel olarak. Ed. Ekonomi Doktoru, prof. Galanova V.A. - M: INFRA - M, 2010.-286 s., s-46

¹⁵⁰ <https://www.azernews.az/nation/158933.html>

gazının Türkiye gaz talebinin sadece % 19,5'ini dolduracağı tahmin edilmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye, Rus gazının arzını azaltmayı planlamamaktadır.

Avrupalı uzmanlar açısından, bu jeopolitik denemede, Rusya-Türkiye ilişkilerinde, Azerbaycan uzun zamandır müzakerelerin anahtarı olmuştur. Ülke, Türkiye ile kültürel ve dilsel bağları paylaşmakta ve Rusya'yı geçip Gürcistan üzerinden Avrupa pazarına doğal gaz sağlayan Bakü-Tiflis-Erzurum petrol boru hattı için Şahdeniz gaz ihraç terminalinden yılda yaklaşık 9 milyar m³ doğal gaz taşımaktadır. 2011 yılında, Şahdeniz gaz ihraç terminalinin ikinci aşaması Azerbaycan'da, yılda 15 milyar m³ ihracat yapılacağı tahmin edilen gazın üretilmesi amacıyla devreye alınmıştır. Türkiye, gazın bir kısmını ihracat için kendi çıkarlarına ayırmak istemiştir, çünkü Türkiye'den önemli miktarda doğal gaz geçişi olduğu için, Avrupa'ya Rus topraklarını geçerek doğal gaz sağlamak için tasarlanan Nabucco doğalgaz boru hattına benzer projeler üretilmektedir. Avrupa'ya enerji tedariğine stratejik bir ilgisi olan Rusya, doğal olarak Nabucco gibi projelerin rüya boru hattı olarak kalmasını sağlamayı hedeflemektedir.¹⁵¹

Türkiye, 50 yıllık AB üyeliği arzusunu yerine getirmek ve aynı zamanda Güney Kafkasya'daki nüfuzunu artırmak, Azerbaycan enerji kaynaklarına çok fazla bağımlı olmamak için dengeyi koruyarak Rus çıkarlarını çarpıtmaya gidebilir. Dünya gücü durumunu korumaya çalışan Rusya Azerbaycan, Kazakistan, Ukrayna ve Türkmenistan'daki baskıyı dışlamazken, BDT ülkelerinin enerji yollarını tekel olarak AB enerji tedarik sistemini kontrol etmek istemektedir. Şu durumda hem Türkiye'ye, hem de İran'a kontroller uygulama amacı güdmektedir. Azerbaycan için Nabucco projesinin politik önemi Karabağ sorununun çözümü olabilir ve Azerbaycan'ın finansal kabiliyetlerini de artırabilir. Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı (SCT) sayesinde Azerbaycan, AB'de Ermenistan'ı baskı altına almak ve dolayısıyla Karabağ sorununu çözmek için kullanılabilecek ilave kaldıraçlara sahip olacaktır.¹⁵²

¹⁵¹ <https://www.azernews.az/nation/158933.html>

¹⁵² <http://www.aztv.az/en/news/3617/russia-azerbaijan-the-outcomes-of-2019-round-table-held-in-moscow>

3.3.3. BDT Çerçevesinde Entegrasyon Süreçlerinin Geliştirilmesi

Dış ekonomik ilişkiler alanı da dahil olmak üzere Sovyet sonrası dönemde sosyoekonomik dönüşümlerin seyri, bu sürecin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde iç politik ve jeopolitik mücadele koşullarında gerçekleştiğini göstermektedir.

Ortak BDT pazarının faaliyetleri sırasında, üyeler arasında var olan gümrüksel ve diğer kısıtlamalar çoğunlukla resmen kaldırılmıştır. Ticaret ve büyüme eğilimlerindeki artış, yakın dış ekonomik ve politik işbirliği ve bu kuruluşu oluşturan devletlerin ortaklığı ile ilişkilidir. BDT'nin faaliyetlerinin Sovyet sonrası alandaki ülkelerin ekonomik yaşamında ikincil bir rol oynamaya devam ettiği ve üyelerinin ekonomik yaşamında önemli değişikliklere neden olmadığı belirtilebilmektedir. Ortak bir BDT pazarı yaratma fikri, (örneğin, Arap ortak pazarını (AOP) gerçekleştirme fikri) çoğu ortak işbirliği anlaşmalarının kaderi ile anlaşılmamalıdır, çünkü uygulamadaki katılımcılar arasındaki ilişkiler esas olarak ikili anlaşmalarla yönetilmektedir.¹⁵³

Çalışma sırasında tespit edilen en önemli problemler aşağıdakilerdir:

- SSCB'den ayrılan ve halihazırda bireysel ülkelerin egemenliğine olan karşılıklı anlayış ve saygıyla çözülemeyen siyasi sorunlar;
- BDT ülkelerinin hammadde yönelimi sorunu;
- BDT ülkeleri ekonomilerinin sanayi ve işleme, özellikle tarım ve hafif sanayi endüstrilerindeki zayıf modernizasyon hızıyla ilişkili olarak yetersizliği ve verimsizliği;
- ekonominin çeşitli sektörlerinde yüksek ve nanoteknolojinin yavaş tanıtımı, bireysel BDT ülkelerinde Ar-Ge'nin verimsiz gelişmesi ve TNC'ler arasındaki işbirliği;

¹⁵³ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

- BDT ülkelerinin turizm ve kültür alanında zayıf işbirliği, turist videolarının eksikliği, koordineli olmayan medya faaliyetleri, dini, kültürel, ırksal yakınsamaya dayanan BDT içindeki bireysel ülkelere diyalog, önyargı, yanlış anlaşılma ya da çifte standart uygulaması, zihniyeti ayırmak ve yönetmek;¹⁵⁴

- yeni neslin, eski nesle saygı ilkeleri konusunda eğitilmesi için birleşik bir programın bulunmaması, okul kitaplarında BDT halkları hakkında ayrıntılı ve nesnel bilgi eksikliği;

- işbirliği ve bağımsızlık, demokrasi, diktatörlük ve aralarındaki denge arasındaki farkın eksik farkındalığı;

- BDT ülkeleri arasında, özellikle bu ülkelerin coğrafi konumlarından dolayı sistemik, bütünsel etkileşim ve işbirliği yöntemlerinde karşılıklı anlayışı derinleştirme sorunları;

- BDT'deki işbölümünün dönüştürme ihtiyacı.¹⁵⁵

Bu durum akıllara şu soruları getirmektedir:

a) entegrasyonu engelleyen şey araçların anlaşılmması veya karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinde ilgi eksikliği mi?

b) ilişkilerin ortaklık karakterini karşılıklı ilişkiler ölçeğine, ortağın pazarının istikrarına ve istikrarlı ödeme gücü veya jeopolitik düşüncelerine göre belirleyen nedir?

Bu sorular, BDT ülkelerinin her biri ile uzun süreli ilişkiler kurarken kavramsal cevaplar beklemektedir. Zaten çok taraflı siyasi ve ekonomik işbirliği konularını koordine edecek organlar bulunduğundan, tek bir ekonomik alanın piyasa bazında yeniden canlandırılması, malların menşei ülkeye bakılmaksızın, bu tür bir alandaki ürün, hizmet ve diğer üretim ilişkileri unsurlarındaki kısıtlamaların ortadan

¹⁵⁴ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

¹⁵⁵ Guliev M.E. Devletlerarası ekonomik entegrasyon ve BDT petrol üreten ülkelerin işbirliğini geliştirme stratejisi // modern ekonominin sorunları, 2009. - No. 2.

kaldırılmasına yol açacak kontrollü bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu, ulusal para birimlerinin likiditesindeki kademeli artışı ve bunların kompozisyonundan bir rezerv para birimi seçimini belirlemektedir.¹⁵⁶ BDT'nin varlığı sırasında, sözleşmeye ek olarak, büyük ölçüde ekonomik işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan başka çok taraflı anlaşmalar yapılmıştır. Özellikle pratik ve teorik ilgi içerenler, tüm BDT ülkelerinin incelenen anlaşmalara katılmamasıyla birlikte, karşılıklı ekonomik ilişkilerle ilgili belgelerdir. Ekonomik işbirliğinin örgütlenmesi biçimleri hakkındaki soruları yansıtan çok taraflı belgeler, mevcut dış ticaret cirosu ve BDT ülkeleriyle ekonomik işbirliğine ilişkin gerçeği not etmemize izin vermektedir. Sözleşmeli uygulamada, örneğin ticaret ve ekonomik ilişkilerinin temel ilkeleri ve yönleri üzerine bir anlaşma gibi çeşitli sözleşmeler yaygın olarak kullanılmaktadır. Rusya ile Azerbaycan arasındaki böyle bir anlaşma 1995 yılında BDT'nin bir parçası olarak imzalanmıştır. Azerbaycan'ın BDT'deki ekonomik işbirliği biçimlerinin kısa incelemesini özetleyerek, son yıllarda, BDT ülkeleri ile esasen, BDT ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi ve Sovyetler sonrası dönemde sözleşmeye dayalı formların geliştirilmesi ve 300 milyon tüketiciye sahip pazar ile ekonomik gücün merkezi alanı bulunması için çok fazla çaba sarf edildiğine dikkat çekilmiştir. Bu durumda, uzun vadeli bir geçiş ekonomileri sistemi oluşturmak için küreselleşme sürecinin tüm faydalı unsurlarını kullanmak gerekmektedir. Bu unsurların her ikisi için de iç kılavuz ilkeleri göz önünde bulundurulmalı ve yüksek teknolojilerin geliştirilmesine dayanan uluslararası işbirliğine Rusya daha aktif katılım sağlamalıdır. Önümüzdeki 30 yıl boyunca Rusya'nın küresel işe alımlarının yaklaşık üçte birine katılması için güçlü bir temel olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle, BDT ülkelerinin entegrasyonu için, yenilikçiliğe dayalı ve küreselleşmenin getirdiği zorlukların üstesinden gelebilecek yeni bir çekirdek oluşumu söz konusudur.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

¹⁵⁷ Guliev M.E. Devletlerarası ekonomik entegrasyon ve BDT petrol üreten ülkelerin işbirliğini geliştirme stratejisi // modern ekonominin sorunları, 2009. - No. 2.

BDT piyasası, talep kısıtlamalarının ve mali engellerin etkisiyle karşılıklı ticareti kısıtlamaktadır. Bu nedenle, ortakların yasal, uluslararası yasal ve ekonomik eşitliği arasındaki gerçek farklar gözlemlenebilmektedir. ¹⁵⁸BDT'yi bugün ve yakın gelecekte 11 ülkeden oluşan uluslararası bir topluluk olarak koruma sorunu, politik bir mesele olup, devlet ve eyaletler arası düzeyde, eylemlerle ve iş ortamına bağlı olarak mümkün olduğu ölçüde politik yollarla çözülebilmesi tahmin edilmektedir. ¹⁵⁹ Rusya'nın BDT'deki jeopolitik faydası sendika sonrası ulusal güvenlik alanının ve Rus kültürel diasporasının aktif kullanımı sağlayarak uygulanan Rusya çıkar bölgesinin korunmasıdır. Diğer BDT ülkeleri için, bu çıkarlar, farklı derecelerde askeri güvenlik ve siyasi bağımsızlık dengesi ile, özellikle de modern tarihle ilgili kültürel değerlerin ortaklığı ile belirlenmektedir. ¹⁶⁰

¹⁵⁸ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

¹⁵⁹ Akhmadov E.N. BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011

¹⁶⁰ Guliev M.E. Devletlerarası ekonomik entegrasyon ve BDT petrol üreten ülkelerin işbirliğini geliştirme stratejisi // modern ekonominin sorunları, 2009. - No. 2.

SONUÇ

Rusya-Azerbaycan ekonomik işbirliğinin gelişmesi için umutların değerlendirilmesi ve mevcut durumla ilgili çalışma, aşağıdaki sonuçlara varmış ve bazı tavsiyelerde bulunmuştur.

Şu anda, Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik işbirliği geçiş aşamasındadır. Stratejik ortaklıktan serbest ticaret bölgesi oluşumuna kadar (bir dizi ürün grubu için muafiyetlerle) olan süreç geçişi temsil etmektedir. Ekonomik işbirliğinin olgun bir aşaması olarak stratejik ortaklık ekonomik entegrasyondan farklıdır. Rusya ile Azerbaycan arasında ticarete, emek ve yatırımların ülkeler arası hareketinde bir artış vardır. Farklı etkileşim alanlarının gelişim yoğunluğu, ölçeği ve hızı önemli ölçüde değişmektedir. Dış ticaret işbirliği daha dinamik gelişmektedir.

Teorik açıdan bakıldığında, ihracat-ithalat işlemlerinin temeli uluslararası iş bölümüdür. Rusya-Azerbaycan ticareti ile ilgili olarak, ülkelerin sektörler arası uzmanlaşmalarının baskın olduğuna dikkat çekilmiştir. Endüstri içi ve hatta daha da ötesi, bu alandaki gelişmişlik düzeyinin uzmanlaşması, ticaret ülkelerinin daha yüksek bir teknolojik yapısını ve ulusal ekonomilerin işleyişinin daha yüksek düzeyde bir koordinasyonunu gerektirdiğinden, ayrıntılı bir uzmanlaşma gelişmemiştir. Uluslararası ticarete, Azerbaycan tarafı temel olarak “doğal” bir doğanın mutlak avantajlarını, örneğin, doğa ve iklim koşullarını, minerallerin mevcudiyetini, coğrafi konumu ve petrol endüstrisinde yüksek iş gücü verimliliği ile ilgili göreceli avantajları kullanmaktadır.

Sovyet sonrası dönemde, iki ülke arasındaki ekonomik işbirliği içinde santrifüj karakter vardı. Son yıllarda, ikili işbirliği için genel olarak olumlu bir siyasi ve sosyoekonomik arka plan gelişmiştir.

İki ülkenin entegrasyonu sürecinde, ulusal yakıt ve enerji komplekslerinin koordineli olarak geliştirilmesi ve enerji pazarlarının dış pazarlara ihracatı (özellikle fiyat politikası, petrol ve gaz akışları için rota seçimi), mevcut iletişim sistemlerinin tam kullanımı, keşif amaçlı ortak yatırım projelerinin geliştirilmesi, petrol ve doğal gaz üretimi ve nakliyesi, ayrıca bölgede enerji ve çevre güvenliğini korumak için bir önlemler paketinin uygulanması konularında özel bir rol oynamaktadır.

Rusya ve Azerbaycan, gelişmekte olan pazarlar grubuna aittir ve benzer makroekonomik özelliklere sahiptir. Bu, şunlar için geçerlidir: GSYİH dinamiklerinin yörüngesinin yönlendirilmesi; enflasyonist süreçlerin varlığı; ihracatta hammadde ve akaryakıt ürünlerinin yüksek payı; yollar ve limanlar dahil az gelişmiş altyapı; piyasaların güçlü tekelleşmesi; İGE endekslerinin ve uluslararası rekabet edebilirliğin değerleri ve bir dizi başka özellik. Temel fark, ekonomilerin ölçeğidir, şöyle ki, Rusya'nın GSYİH'si Azerbaycan'ın 30 katından fazladır. Azerbaycan'da GSYİH yapısı önemli ölçüde daha fazla petrol ve gaz endüstrisi ürünlerinin lehine önyargılı haldedir. Azerbaycan, Rusya için en yakın bölgesel pazarken, Rusya da Azerbaycan için küresel pazarın bir parçasıdır.

Karşılıklı emtia akışlarının asimetrisi, bunların her bir ülkenin dış ticaret dengesinin genel durumuna etkisini belirler. Rusya, Azerbaycan'a giren toplam mal ve hizmet ithalatında uzun vadeli bir ticaret fazlası sağlarken, pay bakımından ilk sırada yer almaktadır. Gazprom'un Azerbaycan gazını satın alması yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda politik yönler de taşımaktadır. Böyle bir strateji, Rusya'nın bölgedeki gaz kaynaklarını kontrol etmesini sağlamaktadır. Azerbaycan'ın toplam Rus ithalatındaki payı, Rus emtialarının AB ülkelerine yönelmesi ve EurAsEC'in ticaretindeki hızlanma nedeniyle temelde daha küçüktür. Rusya için, Azerbaycan, makine mühendisliği, otomotiv ve kimya endüstrileri, metal, ahşap ve yapı malzemelerinin üretimi, gıda ve tarım ürünlerinin bazıları için bir pazardır.

İki ülke arasındaki ticareti genişletmenin temel ekonomik sorununun ihracat yapılarının benzerliği olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum işleme endüstrisi ve hizmet sektörü mallarının düşük çeşitlendirilmesi, üretim operasyonunun yetersiz gelişimi ile örneklendirilebilir. İki ülke arasındaki ticaretin daha da artması, yakıt ve enerji kompleksi dışındaki mal ve hizmetlerin tedariki ile mümkündür. Rusya için, böyle bir genişleme, her şeyden önce mühendislik ürünleri nedeniyle mümkündür. Azerbaycan için petrol ve doğal gazın derin işlenmesi, sadece taze değil, aynı zamanda işlenmiş halde meyve ve sebze tedariği nedeniyle mümkündür.

Siyasi bileşenin yanı sıra, Rusya ile Azerbaycan arasındaki ekonomik işbirliğinin gelişmesinin temel koşulları şunlardır: bu ülkelerde işleme endüstrisinin

tamamlayıcı kollarının oluşturulması, modern iletişim altyapısı (ulaşım, enerji, bilgi, bankacılık), yenilikçi nitelikteki büyük ortak projelerin uygulanması, gümrük prosedürlerinin basitleştirilmesi ve sınır ötesi çapraz kontrol noktalarında artış.

2001 yılına kadar, Rusya ile Azerbaycan arasındaki yatırım akışlarının önemsiz hacimleri vardı. 2001 Bakü Deklarasyonu'nda işbirliği konusunda bir belge paketi imzalandıktan sonra, Rusya'nın Azerbaycan'a benzer hareket sürecini geride bırakarak Azerbaycan'dan Rusya'ya sermaye girişlerinde keskin bir artış olmuştur. Bu asimetri, Rusya'da serbest sermaye uygulamasının daha geniş olasılıklarından kaynaklanıyordu. 2008 yılında, küresel finansal kriz ve Rusya'daki GSYİH büyüme oranlarının düşmesiyle, Rusya'dan Azerbaycan'a doğrudan yatırım girişi yoğunlaşmıştı. En büyük yatırım çekiciliği, Azerbaycan'da bulunan hammaddelerin ve minerallerin işlenmesi ile ilgili alanlarda olmuştur. Bu alanlara petrol ve gaz işleme endüstrilerinin yanı sıra, traktör ve gemi yapımı, turizm, bankacılık hizmetleri dahildir. Rusya'dan gelen doğrudan yabancı yatırım gelirlerinin ana hattı üretim paylaşım anlaşmalarına katılım ve tarafların ortak katılımı temelinde tesislerin inşası şeklindedir. Rusya'nın en büyük çokuluslu şirketleri ve bankaları (Lukoil, Gazprom, VTB, Uralsib, Rusneft vb.) şubelerini Azerbaycan'da açmışlardır. Genel olarak, her iki ülkedeki doğrudan yatırım hareketine gelişmiş ülkelere ve denizden gelen sermaye hakimdir. İki ülkenin DTÖ'ye katılma koşullarını koordine etmek temel olarak önemlidir. Bu, hem mal hareketi hem de yatırım için geçerlidir (yatırım önlemlerinin ticaret yönleri hakkında anlaşma)

1990'dan 2005'e kadar Azerbaycan'dan Rusya'ya göç akımları azalan nitelikte olmuştur. Bu durum 90'larda, ulusal ve politik ihtilaflarla (ülke içinde yerinden olmuş kişiler) ilişkili göç zirveleri ile alakalıdır. 2007'den bu yana, Rusya'ya göç sayısı giderek artmaktadır, ancak göçmenlerin motivasyonu farklıdır. Örneğin, bir eğitim almak, iyi bir iş bulmak, profesyonel iş yapmak gibi. Faaliyetlerinin ana alanları ticaret (toptan ve perakende), restoran işletmesi, inşaat, bankacılık hizmetleridir.

Küresel finansal krizin ikili ekonomik ortaklık üzerindeki etkisi önemsizdir. Bu öncelikle Azerbaycan'ın gaz sektöründeki yeni eğilimlerden kaynaklanmaktadır,

şöyle ki, doğal gaz üretimi ve satışında önemli bir artış kaydedilmektedir. Azerbaycan ekonomisinin küresel finansal akışlara zayıf katılımı, az gelişmiş borsa, petrol ve gaz ticareti üzerinde önemli bir devlet kontrolü, devam eden ekonomik reformlar ve Azerbaycan'ın dengeli bir devlet bütçesi, küresel finansal kriz sırasında ülke ekonomisinde faktörler haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Monograflar ve özetler, tezler, yayınlar

- Abbasov Ç.M: **Azerbaycan ekonomisinin küreselleşme yolunda önkoşulları ve sonuçları**, -. Ed F.A. Nasrullaev; Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yanında Kamu Yönetimi Akademisi -Baku: Elm; 2007, s.384
- Abramova E.: **Rusya'nın DTÖ'e girişi: avantajları ve dezavantajları; Rusya bölgelerinin BDT ülkeleriyle dış ekonomik ilişkileri**, genel ed. Murtuzalieva S.Ü. Monograf. M, Sputnik, 2006, s. 240
- Abramova E.: **Rusya'nın DTÖ'ye Katılımı: Avantaj ve Dezavantajları, Rusya Bölgelerinin BDT Ülkeleri ile Dış Ekonomik İlişkileri: Ed. Murtuzalieva. S.Ü. Monograf M: Sputnik.2006, s.240**
- Ahmadov E. K.: **Rusya-Azerbaycan ilişkilerinde jeopolitik ve politik ekonomi. Sovyet sonrası bir BDT entegrasyon faktörü olarak ilişki "Dergisi" Acta Moraviae "Prague 2011**
- Akhmadov E.N.: **BDT içine entegrasyon ve gelişme sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler. Uluslararası bilimsel ve uygulamalı konferansın materyalleri: - M.: GOU VPO "REU im. G.V. Plekhanova ", 2011**
- Akhmadov E.N.: **Ülkenin ekonomik güvenliği: yapı ve göstergeler / Kriz yönetimi, ekonomik güvenlik ve yolsuzlukla mücadele, Uluslararası bilimsel-pratik konferans. Rusya Devlet Vergi Akademisi, Moskova, 2009**
- Akhmadov E.N.: **Ülkenin rekabet gücü ve ticaret politikası / Rusya'nın dünya ekonomisinin kriz sonrası gelişimi**

- bağlamında dış ekonomik stratejisi:** Ekonomi Doktoru Genel Yayın Yönetmeni T. Voronova - M.: GOU VPO "REA. G.V Plekhanova ", 2010, s.327
- Akhmadov E.N.: **Yeni bir aşamada Rusya ve Azerbaycan arasındaki ticari ilişkiler** // Uluslararası İktisat. - M., 2010, No. 4, s. 73
- Akhmadov E.N.: **BDT içine entegrasyon ve kalkınma sorunları / Rusya ekonomisinin modernleşmesinde bir faktör olarak dış ekonomik ilişkiler.** Uluslararası bilimsel uygulamalı konferansın materyalleri: - M, 2011
- Akhmadov E.N.: **Kriz sonrası dönemde Rusya ekonomisine dış yatırım. / Sat Uluslararası finansal kaynakların hareketi: uluslararası öğrencinin bilimsel-uygulamalı konferansının materyalleri / bilimsel.** Ed. Ivanova S.V. - M.: GOU VPO "REU G.V. Plekhanova", 2011, s.232
- Akhmadov E.N.: **Rusya ile Azerbaycan arasındaki modern ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde bir etken olarak yatırım** // G. V.Plekhanova, №5, 2011
- Akhmedov A.I.: **Mukhsinova L.Kh. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uluslararası ticareti.** - Bakü, 2011, s.244
- Alekseev A.V.: **Kisnetsov N. N. Rusya'da modern yatırım öncelikleri endüstrisi.** EKO, №4
- Aliev E.: **Küreselleşme bağlamında uluslararası taşımacılık hukukunun bazı sorunları** // Gümrük, - No. 3., 2006
- Aliev E., Gafarov Z.: **Modern uluslararası taşımacılık hukukunun Azerbaycan Cumhuriyeti'nde uygulanması.** - Bakü: ML Olma-press, 2002

- Aliev E., Gafarov Z.: **Modern uluslararası taşımacılık hukukunun Azerbaycan Cumhuriyeti'nde uygulanması.** - Bakü: ML Olma-press, 2002
- Aliev E.: **Küreselleşme bağlamında uluslararası taşımacılık hukukunun bazı sorunları** // Gümrük, 2006. - No. 3.
- Aliev E.A.: **Küreselleşme çağında Uluslararası taşımacılıkta yasal ilişkiler,** M.: R-Style LLC, 2006
- Aliev I.E.: **Doğal Kaynak Güvenliği ve Enerji Güvenliği Konusunda Münih Konferansının Değişen Küresel Gücü / Münih Bildirileri,** 2010
- Aliev I.G.: **Azerbaycan Hazar Denizi / Hazar petrolü statüsünün belirlenmesi: Bilimsel çalışmalar.** Ed. Akademisyen Mirzadzhanzade A.X. -M.: Izvestia, 712 s, ISBN 5-206-006184, 2003
- Andreychikova O.N.: **Rusya'nın DTÖ'ye girme probleminin analitik ağlar yöntemi ile incelenmesi** // Bilgi Teknolojileri, 2006, Sayı 2, s. 55- 64.
- Apokin A.: **Sabit kıymetlere ve teknolojiye yatırım için teşviklerin arttırılması: ekonomik politikanın ana yönergeleri** // Ekonomik Konular,- No. 6.
- Azerbaycan-Rusya İşbirliği: **İlk Azerbaycan-Rusya Ekonomik Forumu'nun materyalleri; "Azerbaycan-Rusya ticareti ve ekonomik ilişkileri: eğilimler ve gelişmeleri için umutlar"** Bakü: Nurlan, 2004, s.294
- Bakhin S.: **Sözleşmeli birleşmenin hukuki sorunları** // Moskova Uluslararası Hukuk Dergisi. M., No. 1, 2002
- Balassa B.: **Sektörler arası Uzmanlığın belirleyicileri** // Uluslararası Ekonomik Bütünleşme / Londra: Routledge -Vol: 3: s. 172-195, 1998

- Blaug M.: **Metodoloji-ekonomi bilimi veya ekonomistlerin açıkladığı gibi:** İngilizceden çeviri, V. Avtonomova. - M.: "İktisat Sorunları", 2004, s.416
- Brovka S V.: **Uluslararası taşımacılık hukuku.** - Minsk: Vedalar, 1997
- Savchenko M.I.:
- Brzezinski Z.: **Büyük Satranç Tahtası. Amerika'nın hakimiyeti ve jeostratejik zorunlulukları İngilizceden çeviri, M.,** s.256, 2010
- Bulatov A.S.: Dünya Ekonomisi: Ders Kitabı. - E.: **Ekonomist**, s. 734, 2003
- CarrO 'D Juillar I.: **Uluslararası ekonomik hukuk** (Fransızca'dan çevrilmiş), Uluslararası ilişkiler: s. 39-54, 2002
- Daineko A.E., Zabavsky DTÖ: **mekanizmalar, giriş ve işleyişi.** Minsk, 2006, s.408
- G.V., Vasilevskaya M.V.:
- Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler, 1998. - No. 3, s. 101 **Dünya Ticaret Raporu 2018, küresel ekonomide tüm bölgelere ve ülkelere göre ihracat ve ithalat / Dünya Bankası Washington.** – 2018
- Efendiev O.F., Uluslararası Hukukta İşbirliği ve Ortaklık Sorunları Üzerine // Taşımacılık Hukuku: Bakü. 4 numara. 2005
- Efendiev O.F.: **Modern Azerbaycan'ın dış ekonomik faaliyeti.** Çalışma kılavuzu. . Bakü: ZardabiETE Yayıncılık ve Matbaa Şirketi 000. 2007. s.328
- Aliiev E.A.:
- Erpylyova N.Yu.: **Uluslararası taşımacılık hukuku, güncel konular // taşımacılık hukuku.** M: - 2003, No. 1
- Fakhtutdinov R.A.: **Küresel rekabet gücü. Modern lider için masaya.** - M: RIA "Standartlar ve Kalite", s.464, 2009
- Fomichev V.: **Ve Uluslararası Ticaret: Ders Kitabı; 2. baskı, Revize edildi. ve ekleyin.** -M.: INFRA-M, s.464

- Galanova V.A., Grishina O.A., Şibaev S.R.,: **Kamu alımları ve rekabet** / Genel olarak. Ed. Ekonomi Doktoru, prof. Galanova V.A. - M: INFRA - M, s.286
- Gladkov I.S.: **Küreselleşmenin fonuna karşı dünya ekonomik ilişkiler sisteminde ulusal ekonomilerin pozisyonları** // "İktisat Bilimleri". -M., No. 1 (26).2007
- Gladkov I.S.: **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler**: Ders Kitabı. üniversiteler için ödenek. Ed. 4 "Binom. Bilgi Laboratuvarı "M. s.341, 2009
- Gorban M., Guriev S., Yudaeva K.: **DTÖ'de Rusya: Mitler ve Gerçekler** / İktisat Konuları, 2002, Sayı 2, s. 23–28, <http://vopreco.ru/>
- Gryaznova A.G., Dumnoy N.N.: **Makroekonomi. Teori ve Rusça pratiği: ders kitabı - 2. baskı, Revize. ve ekleyiş.** M .: KNORUS, s.688, 2006
- Guliev M.E.: **Devletlerarası ekonomik entegrasyon ve BDT petrol üreten ülkelerin işbirliğini geliştirme stratejisi** // modern ekonominin sorunları, 2009. - No. 2.
- Guliev M.E.: **BDT'deki petrol üreten ülkelerin devletlerarası ekonomik entegrasyonunun ve işbirliğinin geliştirilmesi Stratejisi** // modern ekonominin sorunları, - No. 2., 2009
- Guliev R.R.: **Azerbaycan prizmalarında küreselleşen ekonomi-** Bakü: s. 127, 2007
- Guliev R.R.: **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme Süreçleri Perspektifleri Üzerine // IV Cumhuriyetçi Bilimsel Bildirileri** ."Azerbaycan modern dünyası" konulu pratik konferans. - Bakü: s.62., 2002
- Guliev R.R.: **BDT'de tarımsal sanayi entegrasyon sorunları (Rusya ve Azerbaycan örneğinde)** // Tarım. bilimi. - M: - "Moskova Sanat Akademisi Yayınevi." No. 3. S. 2-3, 2004

- Haciyev Ş.G.: **Uluslararası ticaret teorisi: metodolojik evrim** // İktisadi bilimler, teori ve pratik, - No. 1-2, 1998
- Haciyev Ş.G.: **Azərbaycan dünya toplumuna giderken: dış ekonomik gelişme stratejisi** / Kiev:. - Hızlı Anons, s. 250-350., 2000
- Hasanov A.: **Modern uluslararası ilişkiler ve Azərbaycan'ın dış politikası**. Bakü, Doğu-Batı, s.904, 2007
- Ivanova G.B.: **Ekonominin Yenilikçi Gelişiminin Özellikleri: Rusya ve Uluslararası Tecrübe** / Uluslararası Bilimsel ve Pratik Konferans - M: GOU VNO "REA im. F.V Plekhanova ", 2009
- Ivanova S.V.: **Dünya Ticaret Örgütü: Ders Kitabı. Karşılığı**. - E -: Ekonomist, s. 328, 2007
- Khasbulatov R.I. ve diğerleri: **Dünya ekonomisi ve uluslararası ekonomik ilişkiler**. Cilt 1. -M.: Gardariki,. s.671, 2006
- Khasbulatov R.I. ve diğerleri: **Dünya ekonomisi ve uluslararası ekonomik ilişkiler**. Cilt 2. -M.: Gardariki, s.718, 2006
- Khasbulatov R.I.: **Rekabetin düzenlenmesi: uluslararası deneyim**. Proc. ödenek - M: Ros.ekon.akad., s.189
- Khasbulatov R.I.: **Yeni bir ekonomik modele doğru: küresel krizin dört etkisi**; Berlin'deki 20. uluslararası işletme konferansında rapor (Almanya) 13-17 Mayıs s.22.
- Khasbulatov R.I., İvanova SV.: **Küresel ekonomide uluslararası rekabet gücü**. - M.: GOU VPO "REU G.V. Plekhanov ", s. 159
- Kolchin S.: **Hazar'ın Petrol ve Doğal Gazı: Rusya'nın Stratejik İlgi Alanları, Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler**, 1998. - No. 3, s. 101
- Kosolapov N.: **Küreselleşme: bölgesel ve mekansal boyut** // Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler No. 6, 2005

- Krasnov L.V.: **Rusya'nın dış ekonomik stratejisinin güncel sorunları.** - M: Bilim. - 2003, s.327
- Krylatykh E.N.,
Semenova I.V., Stokov
S.N.: **Devlet Değerlendirmesi, acil beklentiler ve Ortak Tarım Piyasası oluşturulması bağlamında Rusya ve BDT ülkeleri arasındaki ticareti düzenleyen yöntemler** // Tüm-Rusya Tarımsal Sorunlar ve Enformatik / Ros Enstitüsü'nün bilimsel çalışmaları. Akad. tarım Bilimler, S. 134. 2000
- Lindert P.H.: **Dünya Ekonomik İlişkileri Ekonomisi,** (almancadan çevrilerek, ling.) M: İlerleme, 1992
- Lukashuk I.I.: **Dünya düzeni Uluslararası kamu ve özel hukuk,** 2002.-No1.
- Mamedyarov E.: **İyi komşular, güvenilir ortaklar / Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu / Rusya gazetesi arasında diplomatik ilişki kurulmasının 15. yıldönümünde: Federal 4332 Sayılı** [elektronik kaynak]. - Erişim Modu: <http://www.rg.ru/2007/04/04/azerbaydgan.html> (Erişim tarihi: 08.24.2019)
- Medvedev V.A., Abalkin
L.I., Ozherelyev O.I.: **Politik Ekonomi,** M.: Politizdat, s. 735, 2008
- Migaleva T.E.: **Bilimsel ve yenilikçi faaliyet - küresel kriz koşullarında Rusya'nın rekabet avantajlarının oluşması için temel** / Uluslararası bilimsel ve pratik konferans. - M.: GOU VPO "REA G.V. Plekhanova "
- Mikhailov A.I.: **Uluslararası Emek Göçü: Ders Kitabı. ödenek.** - M.: GOU VPO "REA GV Plekhanova ", s.148, 2009
- Mishin V.: **Azerbaycan'da alternatif enerji potansiyeli var, ancak gelişimi için yatırım yok** // Rusya Petrolü, No. 6., 2010

- Mishin V.: **Yalnızca Azerbaycan'ın tüm ulaşım yollarının kullanılması, cumhuriyetin petrol ihracatının istikrarını garanti eder // - Rusya Petrolü analitik dergisi, - No.8**
- Mishin V.: **Azerbaycan, Türkmenistan ve İran, Avrupa'nın elektrik piyasalarına girmeye çalışıyor // Rusya Petrolü, - No. 10., 2011**
- Mishin V.: **Hazar gazı Avrupa'ya sızdı // Oil of Russia., - No. 2, 2011**
- Mishin V.: **Nabucco // Rusya Petrolü için Gloomy tahmini, No. 8., 2008**
- Mukomel V. I.: **Rusya Bilimler Akademisi Sosyoloji Enstitüsü, Rusya'nın Göç Politikası: Sovyet Sonrası Bağlamlar / Rusya Bilimler Akademisi Sosyoloji Enstitüsü. M: Dipol-T, s. 351, 2005**
- Murtuzalieva S.J.: **Rusya Bölgelerinin BDT Ülkeleri ile Dış Ekonomik İlişkileri: Monograf. - M.: Sputnik + Company, Moskova s.240, 2006**
- Osmova M.N., Boychenko A.V.: **Dünya ekonomisinin küreselleşmesi. Proc. Ödeneği, GOU VPO " M.V. Lomonosov adına Moskova Devlet Üniversitesi", Moskova: INFRA-M, s.376, 2006**
- Ostrovsky A.: **Stratejik ortaklığı güçlendirmek için bölgeler arası işbirliğinin genişletilmesiyle - "Rusya ve Azerbaycan" konulu yuvarlak masa / ilk Azerbaycan-Rusya Ekonomik Forumu "Azerbaycan-Rusya Ticaret ve Ekonomik İlişkileri: Gelişmeleri için Trendler ve Beklentiler" konulu materyaller. Bakü, "Nurlan", 294 s. Politika: Ders kitabı. M.: Eğitim, 2005 . s.990**
- Prebo M.: **Uluslararası ekonomik, parasal ve finansal ilişkiler. M: İlerleme Üniversitesi, 1994**

- Rusya Federasyonu'nun 2005-2020 sosyo-ekonomik gelişme stratejisi kavramı. **Rusya Federasyonu Bölgesel Kalkınma Bakanlığı, Uluslararası Anlaşmalar Bülteni** No. 1, Ocak 2004 Moskova
- Savolinen N.B: **Rusya'nın DTÖ'ye girmesinin Rusya bölgelerinin aktif katılımıyla ilgili sorunları** // Ekonomi ve Yönetim, 2008, Sayı 4, s. 19-24.
- Scheer G.: **Yenilenebilir Enerjide Küresel Gelişme.** Uluslararası Enerji Güvenliği Konferansı: - Bakü:, 2010
- Selpovsky V.L.: **Rus Dış Ekonomik Bülteni** // M: -№1
- Shumilov V.M.: **Uluslararası Ekonomik Hukuk:** M: s. 176-188;
- Smith A.: **İnsanların servetinin doğası ve nedenleri üzerine çalışmalar.** M: Eksmo/
- Sukharev O.: **Ekonomik büyüme veya kriz/ Rusya'daki yatırımlar:** -№3. S. 24., 2003
- Şeffaf G.: **Yenilenebilir enerjinin kullanımıyla ilgili uluslararası anlaşmaya. Dokümanların toplanması 1990 - 2009** / Ed.WCRE, EUROS0EAR / İngilizce'den çevrilmiştir. / "Ekoloji ve yaşam." - M: 152s, 2010
- Tikhonova N.B.: **DTÖ'de uluslararası ticaretin serbestleşmesi sürecinin özellikleri // Beşeri bilimler ve doğa bilimlerinin gerçek sorunları,** 2010, No. 2, s. 94–102, <http://www.publikacia.net/arhiv/022010.pdf>
- Torkunov A.V., Tyulin I.G., Melville A.Yu.: **BDT uzayındaki bölgesel organizasyonlar** // Modern uluslararası ilişkiler ve dünya, 2010
- Trukhachev V.I., Lyakisheva I.N., Erokhin V. L.: **Uluslararası ticaret: bir eğitim el kitabı.** - 2. baskı. M :: **Finans ve istatistikler,** Stavropol: AGRUS, . 416s

- Vavilova E.V., Borodulina L.P.: **Uluslararası Ticaret: Ders Kitabı. Ödeneği.**, - M: Gardariki, 2006 .s.287
- Veliev T.S.: **İktisat biliminin teorik temellerinin tarihsel gelişimi**, Bakü: - Elm, s. 284, 1999
- Verdiev A.: **Azerbaycan'da tarım reformu // Rusya'nın tarım ekonomisi**, No. 2. s.26., 2000
- Volkhonsky M., Mukhanov V.: **Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin izinden gelen izler // Bağımsız Azerbaycan'ın siyaseti ve sosyal ve ekonomik hayatı**, 1991-2006. M:Avrupa. s.250, 2005
- Yub.Radkov A.: **Rusya ve Azerbaycan: stratejik ortaklığı güçlendirmek için bölgeler arası işbirliğinin genişletilmesiyle" konulu yuvarlak masa toplantısı; Azerbaycan-Rusya Ekonomik Forumu "Azerbaycan-Rusya Ticaret ve Ekonomik İlişkileri: Gelişmeleri için Eğilimler ve Beklentiler" in materyalleri**. Bakü, Nurlan, s.294, 2004
- Zhuravleva G.P., Smagina B.B.: **Ekonomik teori ve piyasa yönetim sisteminin politikası. Tambov Bölge Şubesi, Rusya Özgür Ekonomik Topluluğu. Finans ve istatistik**, s.640

Federal yasalar ve hukuki fiiller

- Bağımsız Devletler Topluluğu çerçevesinde işbirliği ilkelerine uyum beyanı, 1992., **Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri - 2010 Federal Devlet İstatistik Servisi**
- Bağımsız Devletler Topluluğu Devlet Başkanları Deklarasyonu, 1993., **Uluslararası anlaşmalar bülteni**, No. 1, Ocak 2004, Moskova, Rusya, [elektronik kaynak]. - Erişim modu <http://dlib.eastview.com/browse/doc/l2297470> (Erişim tarihi: 8/24/2019)

Rusya Federasyonu Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki serbest ticaret rejiminden muafiyetlerin kaldırılmasına ilişkin protokol, 2004., **Rusya Dışışleri Bakanlığı hukuk dairesi, ikili uluslararası anlaşmaların listesi, devlet sicil numarası: 2010**

Rusya Federasyonu Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasındaki ekonomik işbirliğinin temel ilkeleri ve yönleri üzerine anlaşma, 2002., **Rusya Federasyonu Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 2006 Bireysel Posta Para Transferi Alanında İşbirliği Anlaşması. Rusya Dışışleri Bakanlığı Hukuk Departmanı, iki taraflı uluslararası anlaşmaların listesi; devlet kayıt numarası: 2009**

Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti Bakü Deklarasyonu, 2001., **Uluslararası anlaşmalar bülteni**, No. 15 Ocak 2004, Moskova, Rusya, [elektronik kaynak]. - Erişim modu <http://dlib.eastview.com/browse/doc/12297470> (Erişim tarihi: 8/24/2019)

Rusya Federasyonu ve Azerbaycan Cumhuriyeti Moskova Deklarasyonu, 2004., **Uluslararası anlaşmalar bülteni**, Sayı 1, Ocak 2004, Moskova, Rusya, [elektronik kaynak]. -Erişim modu <http://dlib.eastview.com/browse/doc/12297470> (Erişim tarihi: 8/24/2019)

İnternet kaynakları

BP Dünya Enerjisinin İstatistiksel Analizi <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>

BDT ülkelerinin merkezi istatistik komitesinin veritabanının resmi web sitesi <http://cisstat.com/>

Avrupa İstatistik Ofisi'nin merkezi veri tabanının resmi web sitesi	https://ec.europa.eu/eurostat/data/browse-statistics-by-theme
Avrupa Birliği resmi web sitesi	https://europa.eu/european-union/index_en
Bilgi erişim sistemi "Tek dış ekonomik bilgi portalı"	http://www.ved.gov.ru
Rusya Federasyonu hükümetlerinin resmi web sitesi	http://premier.gov.ru/events/
Regnum erişim sistemi	https://regnum.ru/
Birleşmiş Milletler resmi web sitesi	https://unstats.un.org/home/
Azerbaycan Merkez Bankası resmi web sitesi	https://www.cbar.az/
Rusya Federasyonu Merkez Bankası'nın resmi sitesi	http://www.cbr.ru/
ABD Merkezi İstihbarat Ajansı'nın resmi internet sitesi	https://www.cia.gov/index.html
Azerbaycan Cumhuriyeti devlet gümrük komitesi merkezi veri tabanının resmi sitesi	https://customs.gov.az/

Rusya Federasyonu <http://customs.ru/>

Federal Gümrük
Hizmetinin gümrük
istatistiklerinin merkezi
veritabanının resmi sitesi

Gümrük istatistiklerinin <https://businessstat.ru/>
analizi

Rusya Federasyonu <http://www.gks.ru/>
federal devlet istatistik
hizmetleri merkezi
veritabanının resmi web
sitesi

Azerbaycan Maliye <http://www.maliyye.gov.az/>
Bakanlığı resmi web sitesi

Rusya Federasyonu <http://mid.ru/>
Dışişleri Bakanlığı resmi
internet sitesi

Ekonomik İşbirliği ve <http://www.oecd.org/>
Kalkınma Örgütü'nün
resmi internet sitesi

BDT ülkelerinde ticaret <http://sng.allbusiness.ru/>

Rusya Federasyonu <https://tpprf.ru/ru/>
Ticaret ve Sanayi Odası
resmi web sitesi

Rusya Federasyonu
Başkanlık İdaresi resmi
sitesi

<https://udprf.ru/>

resmi BM web sitesi

<https://www.un.org/>

Rusya Federasyonu
Başkanlık İdaresi resmi
sitesi

<https://udprf.ru/>

Birleşmiş Milletler Ticaret
ve Kalkınma Konferansı,
UNCTAD resmi İnternet
sitesi

<http://www.unctad.org/>

Dünya Ekonomik Forumu
resmi web sitesi

<http://www.weforum.org/en/index.htm>

Dünya Bankası merkez
veri tabanının resmi
internet sitesi

<http://www.worldbank.org/>

Dünya Ticaret Örgütü
DTÖ resmi web sitesi

<http://www.wto.com/>

Azerbaycan Cumhuriyeti
Devlet İstatistik Komitesi
resmi internet sitesi

www.azstat.org

Rusya Federasyonu
Ekonomik Kalkınma
Bakanlığı resmi web sitesi

www.economy.gov.ru

Resmi Mfa. saytı

<http://mfa.gov.az/files/file/Azərbaycan%20-%20Rusiya.pdf>